

Irodalmi tükör / szépirodalom

Mócsi Ferenc:	Prédu...	3
Zalán Tibor:	Töprengések a Magyar Kultúra Napján	4
Kelemen Lajos:	Fejvadász, Gépek könyve: a húzópad	6
Horváth Péter:	Rezgőkör	7
L. Simon László:	Keresgélés - 13, Keresgélés - 75	12
Szeles Judit:	A zongora nem hegedű, a zongora dob	13
	A repülőszőnyeg titka	14
	Papilók és morphók (Morphók)	15
Tüll Ilma(Aletta Vid):	Egy ékezet regénye, Für alle Fälle kertész	16
Dér Bella:	Egy bánatos ősz hangjaiból	17
Lőrincz Lajos:	Epigrammák	18
Karay Lajos:	Aforizmák	19
Jasper Gyula:	Hosszú álom előtt, Segíts, Ha már	21
Lukács Dávid:	Vallomás szeretteimnek	22
	Óda	23
Sebestyén Mihály:	Nagyszentpéter múltjából - Hídatvatás	24

Világ tükör

Turbuly Lilla:	Ideiglenes kikötő - úticserepek -	27
Karnics Tibor:	Thaiföld kísértés(ek) és próbák	32

Tanulmány - kritika

Pápes Éva:	- Akit mindenki szeretett - Keresztury Dezso - ahogy Lator László látja	43
Beck Tamás:	A jövőbe látók bölcsessége	46
Kiss Gy. Csaba:	Dragutin Tadijanović	49
Mezey László Miklós:	A visszatért avantgárd - G. Pataky András: A tél acélkék lovai	50
Péntek Imre:	Szómosás és facsarás margináliában - Chack István: Amima	52
Kellei György:	A láthatatlan költő - Jasper Gyula pályájáról és két verseskötetéről	55
Pánczél Petra:	"Helyszíni szemle" az ellenkultúra éveiből	
	Gondolatok <i>Klaniczay Gábor: Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években</i> című könyvéről	57
Dr. Vértényi Jenő:	„Bölcs és balga eleink”	60
	Degré Alajos: Válogatott jogtörténeti tanulmányok	60
Birkner Zoltán:	A honi Kopernikus-recepciótól a magyar Nobel-díjakig	62
Degré Miklós:	Zalaegerszeg (Részlet kézzel írt, a család tulajdonában lévő önéletrajzából)	66
Borbás György:	Ahogy ők látták... Tanulmányok Mindszenty Józsefről	69

Tükör-kép / zene-, színház- és képzőművészet

Szemes Péter:	Édenkeresés a főlés (le)épülés stációját	74
Király László:	Szubjektív gondolatok Balassa Sándor művészetéről	78
Géger Melinda:	Feszített helyzetek - Németh Klára és Fischer György kiállítása Kaposváron a Pannon Galériában	81
Lehota M. János:	Arccal a tűznek - A lendvai Galéria-Múzeum vándorkiállítása a zalaegerszegi Gönczi Galériában	84
Robert Inhof:	Kísérlet az "aranykori" ósállapot rekonstrukciójára	
	Dr. Hagymás István fotókiállítása a lendvai Galeria-Múzeumban	86
Király László beszélgetése Reményi Krisztinával, az újonnan megnyílt Brüsszeli Kulturális Intézet igazgatónőjével		88
Kovács Lajos:	Berzsenyi emlékezete és üzenete	91
Dr. Kovács Lajos szakkönyvtár névadó ünnepsége - Zalaegerszeg 2005. január 21.		94

Hír-tükör

Hír-tükör	100
Szerzőinkről	100

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bogár Imre - Zalaegerszeg
 Kiss Gábor - Zalaegerszeg
 Müller Róbert - Keszthely
 Papp Ferenc - Nagykanizsa
 Szántó Endre - Hévíz
 Vajda László - elnök, Zalaegerszeg

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
 Bence Lajos (Szlovénia) - főszerkesztő-helyettes

Czupi Gyula

Kiss Gábor

Kostyál László

Molnár András

Tar Ferenc

szerkesztők

ROVATVEZETŐK

Pék Pál - vers

Szemes Péter - tanulmány, kritika

Horváth M. Zoltán - képzőművészet

Tóth Imre - pályakezdők

MUNKATÁRSÁK

Kabdebó Tamás - Newcastle, Írország

Major-Zala Lajos - Svájc, Pensiér

Makkai Ádám - Chicago, USA

Ferencz Győző - olvasószerkesztő;

Készült Zala megye,

Zalaegerszeg, Nagykanizsa,

Lenti, Hévíz önkormányzatának,

a Nemzeti Kulturális Alapprogram és

a Nemzeti Kulturális Örökség

Minisztériuma

támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900

Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.

E-mail: pannontukor@goncziamk.hu

Telefon: 92/598-070

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete.

Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással,

mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,

Zalaegerszeg 75500258-10809415

Az egyes számok ára: 300 Ft.

Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

A nem kért kéziratokat lehetőség szerint gondozzuk, felbélyegzett válaszböríték esetén megválaszoljuk.

ISSN 1219-6886

Nyomdai előkészítés:

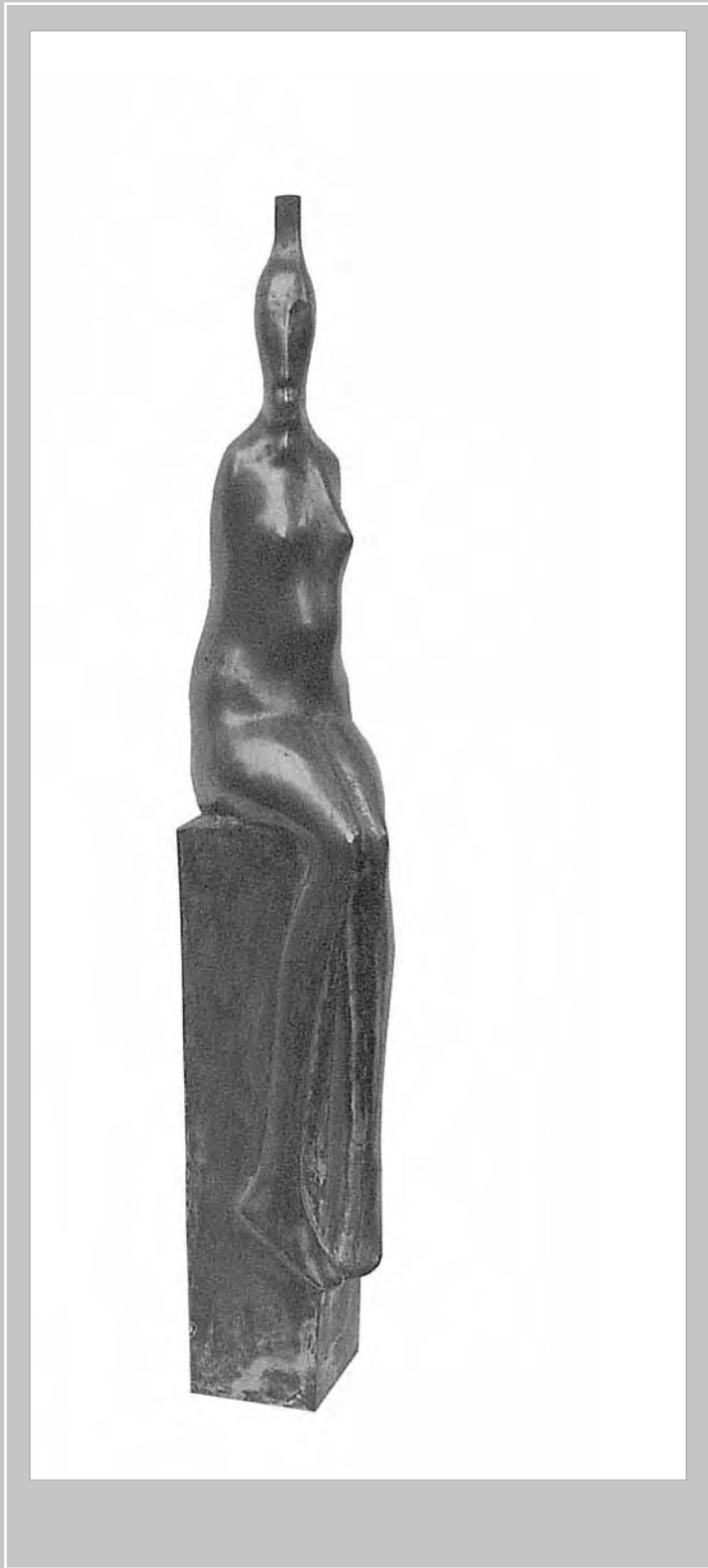
Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Gura Nyomda Bt.,

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B

E-mail: gurabt@axelero.hu

Fischer György

""

bronz

Mócsi Ferenc

Prédul...

A magány nem
az ember lényege...
(Zalán Tibor: Ennyire így, Egyedül)

a létezés rácáfol a magányra
egyedül múlatni is nehezebb
a társtalanság kiszámítható
és menetrend szerint érkezik
vonatainkat elhagyják az állomások
a váltók befolyásolják az irányt
időzónákban tolongunk
az ütem mozdít az egyhangúságon

hajlamosak vagyunk a változásra

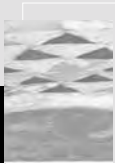
a se vele se nélküle sem működőképes
képesített ellenállóként fellazultunk
az örökös küzdelemben
csak idegeink kötözködnek
új esztendő új hozadék
totális remény
ember ember elleni csőd
eljárás fantom operákban
lám a zene sem kiiktatható
keressük a mosoly álarca
mögé bújt ragyogást

rossz szemmel vert
sorsok vergődése
kitalált és kitalált jelen
izgalmából alig veszít a forgatókönyv
kiforgatott gondolatok állnak a sors-
talanságban szerepért ostromolva
a mindenható rendezőt

megosztó vélemények
meghasonlott jelenetek
elvonásokba sűrített félmény
ha megeljük már nem hiába
a szünet a megátalkodottak párkeresése
vadászat közben prédul a zsákmány

és mi ismét áldozatul esünk
egy s másnak

Csík-Hágó, 2005. január 1.

Zalán Tibor

Töprengések A Magyar Kultúra Napján

A cultura latin szó, művelést, megművelést, szántást-vetést jelent. Cato a *De agri cultura* című híres írásában még csak földművelésről, olajfák műveléséről beszél, amikor a kifejezést használja. Háromszáz évvel később Cicero már a szellem művelésére érti a fogalmat (*cultura animi*). A felvilágosodás kora használja először átvitt értelemben a kultúra-fogalmat, mely az azóta kialakult és általánosan elterjedt felfogás szerint emberi ismeret, meggyőződés és magatartás összefüggő elemeiből kialakult rendszert jelöl. Magában foglalja a nyelvet, az eszméket, hiedelmeket és szokásokat, tabukat és szabályokat, kódokat, intézményeket, eszközöket, technikákat, művészeti alkotásokat, rituálékat, szertartásokat, illetve az ezekhez kapcsolódó elemeket. Mindent tehát, amit a közösség társas/társadalmi szokások alakjában története során kifejlesztett. Személy szerint hozzáam Melvill Herskovits, amerikai szociológus definíciója áll legközelebb: *A kultúra a világ ember által alkotott része*. Amikor tehát kultúráról gondolkodunk, a legalapvetőbb emberi feladatunkról és lehetőségünkéről teszünk megállapításokat: beilleszkedésünkről a világba, illetve a világ számunkra élhetővé és élvezhetővé alakításáról. Természetes dolog tehát, hogy a kultúrantropológusok által kezelt fejlődéslépcsők közül (*vadság – barbárság – civilizáció*) mi csak a harmadikra, tehát a civilizációra értjük rá a kultúra fogalmát, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a kultúra fogalmát gyakran fedjük le, mi több, fedhetjük le, a civilizáció szóval. A kultúra alapvető tulajdonsága a fejlődés, ami abból fakad, hogy az ember tanulni tud, át akarja adni az ismereteit a következő nemzedékeknek, a kultúra fogalmába tehát alapvetően beletartozik a tanulás, illetve az ismeretek közvetítése, a tanítás.

Mint minden változó rendszer, a kultúra is tartalmaz statikus és dinamikus elemeket. Ezek aránya, illetve az ezek közötti aránymódosulások döntik el, hogy milyen kulturális állapotot mutat egy-egy vizsgált közösség. Statikus elemekként kell kezeljük a hagyományokat, a történelem jelenbe átnyúló, jelent alakító és formáló mozzanatait, és azokat a tapasztalatokat, melyeket a közösség alakulása sorsán megszerzett. Erre az alapra épül rá a jelenkor dinamikáját képviselő fejlődési, változási mozzanat, ha kulturális rétegződöttségről beszélünk, akkor a mindenkori legfelső, mozgó, alakuló, változó és változtató réteg.

A magyar kultúra gyökerei messzire nyúlnak vissza időben és térben is. A kezdet homályba vész, és mindmáig egymásnak ellentmondó nézetek terjednek és léteznek róla. Jelenkorunk pedig valamennyiünk által ismert, vagy ismertnek vélhető. Figyelmünket a Magyar Kultúra Napján természetesen jelenkori kultúránk állapotára, illetve a benne végbemenő jelentős változásra kell fordítanunk. Manapság divatos szó a paradigmaváltás, és feltételezhetően hasznos szó. A magyar kultúra napjainkban hihetetlenül fontos és létét meghatározó, létformáját jelentősen módosító, illetve forradalmian átalakító paradigmaváltáson megy keresztül. Ez két póluson írható le: a média kultúráképző szándékán, és a világháló megjelenése okozta, a számítógépes-internetes rendszerek kultúra-át(és fel)váltó térhódításán. Kettős folyamat ez, mely egy időben zajlik le: részint egy világkulturális expanzióról beszélhetünk, másrészt a nemzeti kultúrák nyitottabbá válásáról. Megérhető azoknak az aggodalma, akik féltik a nemzeti értékeket, de elsősorban a nemzeti jelleget egy globálisabb rendszer atmoszférájából. Ugyanakkor megérthető azok törekvése is, akik a magyar kultúra világba kilépését csakis a világkultúrához csatlakozással képzelik megvalósíthatónak. Ez a folyamat, mivel benne vagyunk, mégpedig a legközepebben, egyelőre kiszámíthatatlan hatásában és eredményében.

Nem fedheti el azonban a nagyszabású változás-folyamat a kultúra napi gondjait. És itt jeleznünk kell, hogy ebben a pillanatban a kultúrára mint a tudományok és művészetek összességére gondolunk, és a gondok főlemlítésekor a kultúra ezen intézményeinek az ellehetetlenülésétől félünk. Amíg a rendszerváltozásig egy idegen kultúra erőszakos térhódításától, a magyar kultúra idegen elemekkel kívülről végbevitt feltöltésétől riadoztunk és irtóztunk, ma a *pénzpiac* kultúra-alakító hatalma ijeszt bennünket. Senki sem tagadja, hogy a kultúrába a magasabb kulturális szinten elhelyezkedő értékek mellett beletartoznak a populáris kulturális termékek, értékek és nézetek. Alapvető azonban, hogy ne ez utóbbiak határozzák meg annak a jellegét, illetve

„A kultúra értékeinek létrehozói számára egyetlen lehetőség van: szembesíteni a társadalmat azzal, amivé vált, szembesíteni az embereket azzal, amik, és amit felkínálnak a számukra, megkongatni a vészharangokat, hogy ébredjenek, mert megérkezett a média-szenny áradata és a világháló-szenny értékeket felperzselő tűzvésze.”

fejlődési irányát. Ostobaság lenne tehát például a szappanoperák vagy a szenzációhajhász riportárszok, a valós világ helyét elfoglaló „való világok”, vagy a mega- és gigaszterek hamis perspektívákat felkínáló sorozatainak eltávolítását követelni a kultúrából, de nagy szégyen volna, ha ezek jelentenék – de nagy szégyen talán, mert ezek jelentik - mai kultúránk hivatkozási szintjét. Nos, ha Önök megtiszteltek azzal, hogy meghallgatják a Magyar Kultúra Napját köszöntő gondolataimat, hadd tiszteljem meg én is Önöket azzal, hogy őszintén elmondom a félelmeimet és a kételyeimet, amelyek a magyar kultúra, de egyáltalán, a kultúra állapota miatt bennem újra és újra megjelennek, illetve megfogalmazódnak. Azt kell lássuk ugyanis, hogy a mai kulturális szokások, fogyasztások elbillentek a populáris régió felé. A magyar kultúrafogyasztók jelentős része – és ne is próbálkozzunk százalékos becslésekbe bocsátkozni – a média felkínálta alacsonyabb, ám fogyasztható, tartalmatlanabb, de elviselhető kultúrát fogadja el, és tartja magára nézve befogadhatónak. Magyarán, gondolkodás és kételyek nélkül elfogadja a slágergyárosok hagymázos álmait az érzelmekről és érzésekről, szappanoperák ál-igazságait és -konfliktusait, a harc- és gengszeralkotások erőszak- és halálmegoldásait, a porno- és szex-ipar potenciál- és személyiségfelnövesztő pseudo-protéziseit. Magyarán, az eufemizálás mesterfokára értünk: érzések helyett nyavalygás, konfliktus-átélés helyett konfliktuskerülés, igazság helyett annak a látszata, jóság helyett az erőszak mítosza, szerelem és érzékiség helyett a test üres kultusza és látványipara. Ebben a – közel sem azonos esélyeket kínáló – kultúrában kell a magasabb kulturális értékeknek artikulálódniuk. A kérdés, hogy kinek. A válasz, hogy nem tudni. Eljuthatunk oda, hogy a kultúra a kultúrát létrehozók és néhány érzékeny, társadalmilag kétséssé váló figura befogadási terére szűkül le. A Magyar Kultúra Napján tehát öröm és aggodás kell vegyüljön bennünk. Öröm, mert a magyar kultúra nagyot lép előre évről évre, termékei egyre ismertebbek és keresettebbek a nagyvilágban, kulturális életünk mozgása egyre harmonizálódni kezd a világkultúra mozgásaihoz, részeként annak, de önálló entitásként abban. Ugyanakkor aggodnunk kell azon, hogy sikerül-e a szabad társadalomban hihetetlen tágassá szétszaladt megnyilvánulási tereken megőrizni a már megszerzett kulturális értékeinket, azaz hagyományainkat, népszokásainkat, történelmünket és a történelmünk során felhalmozott gazdagságunkat művészeti termékekben, tudományos eredményekben, meg tudjuk-e tartani a gyökereinket, és azok táplálják-e majd tovább a legújabb hajtásokat a metaforikus kultúrafán – azok számára, akik a kultúra fogyasztóiként vannak jelen a társadalomban. Ám hosszabb távon kérdés, hogy lesznek-e azok, akik fogyasztóként jelentkeznek a magasabb kultúrára, vagy a kultúra globalizálódásával a világtrendek, egyben a ravasz és megnyerő világszínvonalatlanságok veszik át a kultúra szerepét, csábítják magukhoz a kultúra befogadóit, felhasználóit. A kérdés nyitott, nincs mit eldönteni most. A kultúra értékeinek létrehozói számára egyetlen lehetőség van: szembesíteni a társadalmat azzal, amivé vált, szembesíteni az embereket azzal, amik, és amit felkínálnak a számukra, megkongatni a vészharangokat, hogy ébredjenek, mert megérkezett a média-szenny áradata és a világháló-szenny értékeket felperzselő tűzvésze. Ehhez kemény szembesítések kellenek, nem a fogyasztók kegyét és kényelmét kereső kulturális termékek, de egyenes és kíméletlen beszéd, ábrázolás, zene, színház valamennyi megnyilvánulási formában – amelyben és amitől rá lehet döbbsen, hogy rosszul és elromlottan élünk, romlott és ócska világot építettünk fel magunknak, hogy hamarosan már csak romokon járunk, ha nem figyelünk oda, a nyelvünkkel kezdve elveszítjük mindazt az értéket, amit immár több mint egy évezrede építettek, raktak össze a számunkra. Ez csak vízió – egy gazdag kultúra létezésének a tudatában. Jó tudni, hogy van, és nem elég figyelmeztetni, hogy vigyázzunk rá, figyeljünk oda rá, vegyük komolyan, védjük és óvjuk, ne hagyjuk felcserélni idegen anyagokra – mert ma még a miénk.

Kelemen Lajos

Fejvadász

Föltűzve képed a falra,
az ernyőtlen lámpa mellé: mint térrajz
csata előtt –

ám ez olyan háború:
lopva egy
fejvadász szemléli jól rejtett,
gyöngye pontjaid – ő bámul képedre napokig,
még az ágyából is;

s a homályos szoba fönn az ötödiken
kivilágosodik ma éjszaka –

sűvít majd halántékdod felé megcímzett lövedék,

egy pillanat, s mind a világ,
szín, díszletezés
imbolyogva összeroskad benned,
a levadászott lélek,

s te hogy, hogy nem:
talpon maradsz mégis?

Gépek könyve: a húzópad

Hallasz majd belső hangokat –
mintha egy kapcsos
moccanna egy ernyedő csavar, mindegy,

lazán elnyújtózol,

hanyatt dőlve, mint kis filléres vénuszok –
mindjárt tárd, add át magad,
s meglátod, milyen az:

nőni, formád határainál
akár egy arasszal nagyobbak lenni –

hogy bentről
valami recsegés-ropogás összezavarja
a tiszta hatást?

nem, ez a feszülő váz hangja csak, hibáid
nyögése, ahogy
próbál roncs voltodból kivonni
a húzópad.

Hagymás István fotója

Fejes Endrének, szeretettel

I.
Novella

Nagyapám azt mondta, krumpliból is lehet csinálni rádiót. Kell hozzá még néhány drótdarab, és persze, egy komplett fejhallgató, de a készülék lelke mégiscsak a krumpli.

Mindig csudáltam nagyapámat, már csak azért is, mert az arca szűrt. (Apámhoz, akkoriban nem kerülhettem ennyire közel, börtönben ült: ellenforradalmár!) Vasárnap délutánoként a Szivar mellé fekkentem a nagy, bordó rekamiéra, aléltan szívtam magamba kesernyés dohányszagát, s ha hamarabb szenderedett el, mint én, óvatosan mindig megsimítottam borostás pofáját. (A lónak, meg a hozzá hasonlónak!)

Nagyapámat titkok övezték. Az előszobaszekrény mélyén lovaglópálcája és kardja volt. A mosdó alatti katonaládában gázpisztolya.

Ezt a krumplirádiót mégse hittem neki.

Egy délután aztán magához rendelt:

- Titoknokom! – Nikotinfoltos mutató ujjával intett magához. – Hoztam neked valamit.

Elfészkelődtem szűrös térdén. Aktatáskájából (aktatáska – jó szó) néhány méter közönséges, szürke műanyagborítású villanydrótot húzott elő, aztán egy igazi, fekete fejhallgatót. Rögtön feltettem. Nagyapám valamit mondott. Nem hallottam.

- Pszt! – intettem, lehunytt szemmel.

De a fejhallgatóban nem hallottam, csak a vérem zakatolását. Az öreg nem siettetett. Ültem a térdén, füleltem.

Szomszédunk, dr. Stumpf ügyvéd vitrinében a síelő majom és a cigarettázó kacska közt hatalmas tengeri csigaház fehérlett. Ha Mari néni lesimogatta róla a port a tolljancsijával, néha megengedte, hogy kivegyem a kagylót az üvegszekrényből, s két kézzel a fülemhez emeljem.

- Hallod? – nézett rám párás szemmel. – A tenger zúg odabent!

Mari néni olyan volt, mint egy partvis. Csak a neve miatt tudtam, hogy nő, meg a hajából, időnként, meg abból, hogy szeretett sírni. Most ott állt a napfényes szoba repülő pormacskaí közt, sovány tomporával nekidőlt a férje oroszlánkarmos íróasztalának, s olyan gyengéden nézett rám (a piszkos mancsom közt fehérítő kagylóra), hogy beleizzadt a fülem töve.

- Hullámzik, ugye? – zihálta, mintha nem kapna levegőt, s én egy pillanatra úgy láttam, mintha a szvetterre alatt mégis volnának mellei. (Páros testrészt, egyes szám!)

Valami zúgott, valóban.

(Kagylók zenéje, óceán!)

A Szivartól kapott fejhallgató azonban – nevéhez méltón -, hallgatott.

- Tyire, tyire, tócska, tócska! – Hiába kopogtam el a Kobra Akció kémeinek titkos hívójelét. – Alba Régia! Alba Régia! – próbálkoztam egy másik jelszóval. - Nem voltam hülyegyerek. Akkoriban a látható és a láthatatlan még nem váltak el a számomra egymástól. Tudtam, hogy a fürdőszobakályhánk mögött három Dzsinn lakik (Marx, Engels és Lenin), s ha egyszer *tényleg* rossz leszek, kilépnek értem a fal repedéseiből. Pici néni viszont azt mondta, ha jó leszek, megpillanthatom egyszer a Szűzmáriát, amint lelép elem a faliképről.

Nagyapám hagyta, hadd füleljem egy percig a semmit.

- Várj! – szuszogta végül a nyakamba, s levette fejemről a hallgatót. Tekercset sodort az íróasztalon heverő Népszavából. Akkorát, mint egy túlméretezett krinolin, vagy mint a kaleidoszkópom, vagy mint két, talpával egymáshoz illesztett hintóporos doboz. Feltekerte a villanydrótot a papírhengerre. – Ez lesz a tekercs! – magyarázta.

Néztem a Tekercset.

- Tekercs – bólintottam.

Jó szó volt.

Zsebkésével megtisztította a drótvégeket.

- Rezgőkör! – magyarázta.

Jó szó volt ez is. (Már tudtam, hogy vannak szavak, amiket nem kell érteni. Elég, ha tudja őket az ember.)

- Rezgőkör – ismételttem engedelmesen.

- Ide költjük az antennát, ide meg a földet! – mutatta a tekercs drótvégeit. – Hozz egy gombolyag rézdrótot a fürdőszobából!

Nem volt egyszerű feladat. Egyrészt remek, hogy egyedül kinyithatom a katonaládát, másrészt a fürdőszoba...! A kíváncsiság legyőzte bennem a félelmet. Lecsusszantam a Szivar öléből, kimentem.

A fürdőszobában búgtak a csövek.

Egy villanásra átfutott rajtam, hogy a szennyvíz a Dunába ömlik a csatornákon keresztül, így ez a bűgás eljut a tengerig, ahol magukba zárják majd a kagylók. Tetszett ez a gondolatom, bár sejtettem, hogy valami nincs egészen rendben vele. A Szamuely (azelőtt Lónyai) utca csövei sehogy nem érhetnek el a tengerig. A Vasfüggönyön nem mehetnek át. A Duna végén is Vaskapu van. Valami megreccsent a fürdőhengerünk mögött. A Dzsinneknek nem tetszett ez a vaskapus eszmefuttatás. Egyáltalán nem lepett meg, hogy a fejembe látnak. A felnőttek *majdnem* mindig tudták, mire gondolok.

Leguggoltam a mosdó előtt, kinyitottam a ládát.

A felső rekeszben ezüst színű kombináltfogó, csavarhúzó, porcelán biztosítékok, rossz kapcsolók. Alatta a drótok. Mindenféle drótjai voltak a nagyapámnak. Könnyen törhető alumínium huzaldarabok, vékony, kemény drótszálak, némelyik fémbőre bordón csillogott, más fajták kékek voltak, mint a tinta. Volt köztük vékony, vastag és közepes. A drótgombolyagok alatt, puha ronggyal letakarva lapult a gázpisztoly. Most nem vettem elő. Kiválasztottam a legnagyobb gombolyag vörösrézdrótot, a többi holmit visszapakoltam, lecsuktam a láda fedelét.

- Kösz! – mondtam a dzsinneknek, s már robogtam is vissza, a nagyapámhoz. Addigra már az öreg elővett a táskája odvából egy kis papír staniclit. A stanicliból kirázott valamit.

- Ez a dióda – mondta.

Ez a szó is tetszett, bár tudtam, hogy a *da*, oroszul igent jelent. Nagyapám azt mondta, nem kell szeretni az oroszokat. Nem is szerettem őket, de odavoltam a *szovjet* filmekért. Mozijegyre és patronra költöttem a zsebpenzemet. Harmadszor néztem meg a Kocsubejt, vágatva nyargaltam haza az Erkel utcán, patronos pisztollyal lőttem a falat, amely még őrizte az ötvenhatban eltévedt golyók nyomát.

- Ez helyettesíti most a krumplit! – csippentette ujjai közé a diódát a nagyapám. Ezt se értettem, de nem zavart. Sok dolog van a világon, amit az ember nem ért. Majd ha nagy leszek. Naná.

A dióda kis műanyag műtűr volt, vékony drótszál közepén. Mint két üvegyöngy, összefűzve, a legkisebbek közül valók. Vagy mint két színes gombostű feje. (Nagy kincs volt, a Réteiek küldték: színes gombostű - Amerikából!) Az öreg a papírtekercs jobboldali *kivezetéséhez* (későbbi szó) csavarta a dióda egyik drótlábát, a másikhoz a földvezetékét (későbbi szó) és a fejhallgató két drótláncát egyikét.

- Várj egy kicsit! – Leemelt az öléből, kikeménygett az íróasztal mögöl. Óvatosan legombolyította a rézdrótot. Elcsoszogott vele a kályhához (otthon *mindig* papucsban járt!), s a drót végét a kályhaajtó kilincsére tekerte. – Ez lesz a föld! – mutatta.

Innét már végképp nem tudtam követni. A kályhánk a föld? Kissé megingott benne a bizalmam. De nem akartam elkedvetleníteni. Akkoriban még volt bennem némi empátia mások iránt.

- A föld - bólintottam.

Visszamentünk az íróasztal mögé. A maradék rézdrótot összesodorta az újsággurigára tekercselt szűrke villanyhuzal másik végével.

- Antenna! – mutatta. – Na most...! Most nagyon figyelj! – Izgatottan fészkelődött alattam. – Tedd a füledre a hallgatót!

Feltettem.

- Semmi! – Megráztam a fejem.

- Ne fészkelődj! – szólt rám rekedten. - Kösd össze a fejhallgató szabad zsinórvégét a rezgőtekercsrel és az antennával! Ott! Előbb csak érintsd hozzá!

A fejhallgatóban megreccsent valami.

- Recseg! – jelentettem.

- Az jó! – szuszogta.

Nem láttam, mert a hátam mögött volt, de éreztem, hogy a szeme fénylik. Néha megéreztem így, dolgokat, az jó volt.

- Kössük csak oda! – Segített a drótvégeket összesodorni. – Most emeljük feljebb! – Megfogta a jobb markomat, pontosabban felcsippentette a kézfejem bőrét (csip-csip-csóka), s megemelte a mancsomat, ujjaim közt az antenadróttal. – Most fülelj!

Ekkor a fejemben zenélni kezdett egy zenekar.

- Apa! – szökött ki a számon, mert hogy apám, míg el nem vitték, csurákos volt a színházi zenekarban, olykor operetteket dirigált.

- Hallod? – suttogta a Szivar.

Egy csepp hátul a nyakamba hullott. Nem értettem a dolgot. Egyszerre két csoda sose történik az emberrel. (Ezt valahogy már akkor is tudtam.) Zenél a hallgató, és a nagyapám könnyezik? Az én nagyapám soha nem sírt. Lassan oldalra dőltem az ölében, mintha elnehezült volna a fejem, úgy pislantottam a Szivarra. Vézett az orra.

Nagy, mélyvörös cseppekben.

II.

Átvezetés

Hogy miért éppen Fejes Endrének, és miért éppen ezt?

(*Lassíts, Petya, lassíts!*)

Kamasz koromban nagy dolog volt még a tranzisztor. Az elektroncsöves világvevőket akkoriban kezdték leváltani a tranzisztoros rádiók. A hüvelykujnyi, titokzatos fényel derengő rádiócsövek helyén (varázsszem – *majdnem* jó szó!) apró fém műtűrök egyenirányították a fegyelmetlen áramokat, mint a Kálvin téri villanyrendőr.

- Balra mehetsz, jobbra nem engedlek át!

- Bázis, Emitter, Kollektor!

A P 14-es jelű, háromlábú páncélos bogárra, körömhegynyi repülő csészéaljra emlékeztető titokzatos szerkezet a szappanos dobozba szerkesztett új rádióm lelke volt. (Hol volt már az öklömnyi forgókondenzátor! Egy műanyag szappanos dobozba *minden* belefért.) Pár év múlva, a Flyers zenekar basszgitárosaként, hegedű alakú hangszerem előerősítőjét is ilyen tranzisztor vezérelte:

- I can get no satisfaction!

Ötven wattal mentünk, nagy aréna volt.

III.

Homage

Egy évvel később kezdtem élő irodalmat olvasni. Fejes lenyűgözött. Bár én a kilencedik kerületben voltam gyerek, s a nyolcadikba *soha* át nem tévedtünk, még véletlenül se, bárhogy kergettük és szorongattuk egymás rabló vagy éppen pandúr csapatát, Fejes világa mégis ismerős volt nekem, borzongató, szívközeli. Mintha az időnként, hűvös kapualjakban nálunk is feltűnő, jampec nadrágos nagyfiúk egyike szólna hozzám: Figyelj, öcsi, nincs egy brúgód?) Vagy mintha Gelléri Andor Endre fényből és ragyogásból emelt világát valaki vasba faragta volna. Fejesnél minden csikorgott, több volt az árnyék, mint a fény, de épp ez a sötétség, a nehéz vaslapok dübbenése jelezte, hogy a Duna-parton (vagy valahol, aláaknázott, bozótos telken a tűzfalak mögött) a nap hétágra süt még.

Meg hát a vér.

Valahogy mindig a vért éreztem Fejesnél.

Éreztem a vér ízét.

A saját véremét.

Na most, hogy összekössük kicsit a diódát, a tranzisztorokat, engem és Fejes Endrét: végtelen önbizalmam egy vidéki színház tranzisztori posztjára hajszolt pár évvel ezelőtt. Művészeti (fél)vezetőként a millennium tiszteletére csak magyar darabokat tűztem a színház műsorára. (Mondhatni, ebbe buktam bele aztán.) Évadnyitó bemutatóként Fejes torokszorítóan gyönyörű darabját, a Jó estét nyár, jó estét, szerelmet választottam. Jónévű kollégát hívtam rendezőnek, nem akartam az előadást elrontani. Ha nagyon lelkesedik az ember valamiért – gondoltam -, könnyebben hibázik.

Az előadás megbukott.

Egyrészt a kolléga buktatta meg, túlspilázta a dolgot, túlbonyolította, fölösleges terhekkel aggatta teli. Rejtélyes jelentésű táncbetétek döngölték a színpadhoz az előadást. A tehetséges fiatalember, akit rendező kollégám a főszerepre magával hozott, elég sűrű volt a szerephez, de egyrészt képzetlen még egy ekkora feladathoz, másrészt volt benne valami pukancs-szerű, mintha eleve sértett lett volna, hogy nem kapja meg rögtön azt az élettől (és tőlünk), ami neki jár.

Nem szerette őt a közönség.
Egyébként se akartak hallani a gyilkos fiúról.

Megjelenése idején a regény megrázó siker volt. A belőle készített tévéfilm is tarolt. A Presser Gábor megzenélte darabot szintén nagy siker övezte – annak idején. A mű nem változott meg, változatlanul ragyog. Mi történt? Elsodorta Fejest a posztmodern? A nagyközönség szarik a lakatosokra? Undorodik a gyilkosoktól? Vagy nem kér abból a szűkülő félelemből és elementáris, (kék)tiszta vágyból, amely a fiút halálig sodorja – mert nem sodorhatja máshová? Mert a világ – igazgassa bármilyen rendszer, állítsunk elé bármilyen tükröt, írjuk le bár nyitott végű, csupán statisztikusan valószínűsíthető eredménnyel kecsegtető egyenletekkel - a világ akkor is véresen kegyetlen, drasztikusan igazságtalan, félelmesen gyönyörű hely marad.

Igen.
Fejes világa – legszebb, sokszáz lapjain – ilyen hely.

Számomra a rendszerváltás – többek közt, persze, *uraim!* – a lelkipurdalás törlését jelenti. Össznépi amnéziát. Akkoriban, amikor én *eszméltem* (rossz szó), köröttem mindenkit bántott, hogy nem (lehet) szolidáris. Nem érezhet együtt se az elbukott forradalommal, se a börtönből kiszabaduló *politikaikkal*, se megalázott, kettétört életű felmenőivel, akik úgy hátráltak ki a világból, mintha a nagyjelenetük közepén egyszer csak valaki visszafelé kezdte volna pörgetni életük filmjét. Fel se fogták egészen, mi történik velük. (Mint a nagyapám, hogy őt is idekössük, ha már. A Szivar felívelő karrierű, korrekt vámtiszt volt, míg negyvenkilencben ki nem ebrudalták a vámházból, s lett könyökvédős kishivatalnok a Mérőműszergyárban, ahonnan egyetlen egy holmit lopott el élete hátralévő évtizedei alatt: azt a bizonyos fejhallgatót, nekem. Soha nem értette meg igazán, hogy mi történt vele és a világgal. Hová futnak lába alól a járdák? Miként lett az életéből halomnyi érdektelen ócskaság, amit a handlé kétezer forintért vitt magával később, a Szivar temetése után. Hova lett minden, ami volt?

Az ember nem lehetett szolidáris.

Imádtam, csodáltam, ugyanakkor kicsit (titokban, hogy ne fájjon neki ez *is*) lenéztem őt. Egy senki volt (lett) az én nagyapám. Minden esélye megszűnt arra, hogy ha a legminimálisabb mértékben is, de beleszólhasson a saját életének alakulásába legalább. Nemhogy az ország, a haza, a világ sorsába! Senkinek nem lehettek illúziói. A limitált vágyak rendszerébe zárva élt az ország. Senki nem merte kifejezni (egyébként még létező) együttérzését senki iránt. (Én minden együttérzésemet a magam számára tartom fenn, uraim! - mondta egyszer, állítólag, az általam félistenként csodált Darvas Iván)

A hatvanas évek második felében kamaszodó generációt (az enyémet) az üvöltő gitárzene átmenetileg beleprézelte egy hamis, bár évekig boldogító illúzióba: mi - hosszú hajú farmernadrágosok - összetartozunk! Mi vállaljuk egymást! Mi igenis adunk egymásnak egy bélést a sarkon. De nem tarhálunk senki mástól. Mi együtt üvöltünk, vállvetve, közösen. Ha apáinkkal, nagyapáinkkal nem találtunk hangot, majd egymás apja, nagyapja, testvére leszünk!

Aztán ez is befuccsolt, ez az érzés, a hetvenes évek elején. Szép fokozatosan, szinte észrevétlenül rombolta szét a nemzedék illúzióját a rafinéria, az egymástól érezhetően elkülönülő csoport-szabadságfokok kialakuló rendszere, a siker, a pénz – és a csönd.

Fejes remekműve (Jó estét...) képes volt felszakítani a hegesedő, de még nedvedző sebet: Nem vagyunk szolidárisak! *Miattunk* olyan végtelenül magányos az a fiú, *miattunk* kilátástalan minden vágya és mozdulata, *mi* nem adunk neki esélyt arra, hogy mosolyából eltűnjön a zavar és a nyomtalan elmúlástól való félelem. Ez a mindünkben elnyomott, szolidaritás utáni vágy robbantott akkora sikert, ez okozta azt a megrázó, mégis felemelő, gyomormélyi szorítást, amelyet (jobb szó híján) katarzisznak neveztek a régi esztéták.

Fejes, a maga férfiasan szemérmes módján (e szemérem okán lesz modoros olykor, kevésbé sikerült lapjain – inkább a modorosság, mintsem leírunk olyan szavakat, amelyeket kimondani se mernénk pirulás nélkül, egy férfi ne piruljon! - szinte mindig erről a szívben még meglévő, ám soha ki nem mutatott szolidaritásról (együttérés, szeretet – rossz szók. Jézuska? Mondjunk inkább Térapót!) beszélt, és a vasba esztergált, szegecselt, csavarozott, öntött, hegesztett titokzatos, véres szépségről - - -

(Mit zagyválsz, Petyuska, szép a vér?)
„...a lét dadog, csak a törvény tiszta beszéd...”

Szolidaritás a kisemmizettek, megszorítottak és megnyomorítottak, sikertelenek, ügyetlenek, lassú felfogásúak és egyéb halmozottan hátrányos helyzetűek – önmagunk – iránt.

Manapság – úgy tűnik olykor – sem a művészet, sem a közönség nem óhajtja firtatni, mi van a pitvarok és kamrák sötétvörös mélyén. Dögölj meg egyedül, én nem érek rá.

Nagyon komoly, jelentős írónak tartom Fejes Endrét.
Éltesse az Isten.

Jegyzet:

¹ Béres Attila barátom egyik hangjátékának címe ez

Fischer György szobra

L. Simon László

Keresgélés – 13

Egy másik világban ébredni,
 álmomban Jean Marais
 egy toronyból a folyóba ugrott,
 a parton lóra pattant,
 s kardot rántott.

Valahol a dédapám integet,
 de én csak a földet látom,
 meg a ház sarkát,
 és egy kopott szerszámnyelet.
 Péntek lehet,
 esetleg szombat,
 csendes őszi nap,
 munka után,
 az esti ima előtt.
 Majd az öreg rekedt hangját hallom
 a kép mögül:
 Tekints reám, kegyes Uram!
 Szánjad meg nyavalyám!
 Szemeimet világosítsd meg,
 hogy életemben viduljak meg,
 halálban el ne aludjam.

Keresgélés – 75

Bor van az Úr kezében,
 a seprője kifőzésre vár;
 iszogatunk,
 s közben filmre veszem,
 ahogy eltakarod a melled.
 Kértél, hogy ne kérkedjek,
 hogy ne emeljem magasra a szarvam,
 hogy keresselek meg,
 és mondjam el,
 mi változott,
 és mi az,
 ami mégis állandó.
 De én csak járkálok a kamerával,
 a borosüveggel,
 (töltenék,) s látom,
 ahogy egy tó közepén
 mind csónakba szállunk,
 s egyedül evezünk a partra,
 ugyanarra a partra,
 de más-más oldalra.
 Majd némán állunk,
 fáradtan.
 Megalázva
 vagy felmagasztalva.

Fischer György szobra

A zongora nem hegedű, a zongora dob^{*}

Napkeltekor – egy porbevonatú vonaton – utazom. Ráérünk. Késünk, nem elég gyors a vonat. Mégis, a kattogás, a sínkopogás szédült iramú. Szinkópák – staccatban... Aztán egy hosszan kitarított hangon fékezni kezd a vonat, tán csak azért, hogy újabb témájába majd belelendüljön.

Mi mind Ady Endre zongorájából, hegedűjéből bújtunk ki. Ütötték a billentyűket, mint a dobot, élő dobütők voltak az ujjak – egy néger dzsezz-zongoristáé? – verték a zongorát, és elhúzták a húrok nótáját, csak sírt, lamentáló hangon, parlandóban. A kövér hangok porcelángolyókként gurultak szerteszt, kopogtak, akár a jégdarabok zivatarkor.

Vonatunk már a harmadik variációt játszotta, kezdett kurva unalmas lenni. Az ülés alatt staccatózott a kerék, remegett, mintha szöges deszkán kellene mennie. Vörösen csorgott le az ébenvonat oldalán a kelő nap öntete.

Adynak fekete vonata volt. Mielőtt az Dés felé fordult volna, szabályosan besiklott Csacsinszkaék lombos udvarába a pávák közé. Recsegve röppentek szét a bokorágak. És a madarak rikoltó szólója közben a mozdony, a gép fortissimóban végigszántotta az udvart.

Kicsi fekete emberkék ugráltak ki a vagonokból, ijedt szemű bakák – ezek mind mi voltunk -, s épp jókor, még mielőtt a gőzmozdony felrobbant volna. A forró gőz beborította a völgyet, sípoltak a kémények, megfóttak a pávák.

A lecsapódó hajnali pára nyomán beizzadtak a vonatablakok. Kiábrándító reggel lett. Vonatunk a kezdőmotívummal bajlódva befutott a végállomásra. Hangtalan leszálltunk, és elmenőben a cipőnkkel a járdára kottáztuk vonatkozásunk ritmusát.

Jegyzet:

*

Cecil Taylor

A repülőszőnyeg titka

Mi borzongatna meg a legjobban? Ha a szőnyeg rajtjai megelevenednének, s egyetlen tekergő féreggalacsinná válnának? Azt aztán várhatod!

Vissza szerettem volna térni a Seherezádé-szerű lányhoz. Elindultam a Kar utcán, a Kar utcai gyilkosság helyszínének irányába. A szél lökészerűen fúj, majd *diminuendo* elhalkult, mintha Ravel Daphnis és Chloéját játszotta volna. (Csupa látszólagos megnyugvás.) Éppen az ellenkező irányba is mehettem volna, a Mester utcán végig, ám a bennem felhangzó Ravelhez jobban illett ez a rémségesebb utca.

Ma délelőtt egy fekete Mercedest láttam a Csonkatemplom előtt megállni. Az autóból két férfi szállt ki. Az egyik telefonált, a másik pár lépésnyire követte, s ide-oda tekintgetett. Az autóban maradt még egy pasas, az, aki vezetett. Járatta a motort, és mit sem törődött az antik időben trillázó madarakkal, a bennem megszólaló fuvalákkal.

Érdekes, nem féltém. Olyannyira nyugodt voltam, hogy könnyedén elkezdtem mindent és mindenkit – rajtam kívül – gyűlölni, még Seherezádét is. Leginkább őt. Magamat inkább szerencsétlennek éreztem, áldozatnak. Tökéletesen működött az önsajnálát. Utáltam az összes kutyát, hogy ugatni bírjak, a faágakat, a falon a salétromot, mert marni tud. És egészen el voltam telve a gondolataimmal. Ha lett volna egy gödör előttem, minden bizonytalanság belesüllyedne – gondolkodás nélkül.

Megírta az újság, hogy egy akna vitte el mindkét lábát. A hirtelen és szabálytalanul eltört lábszárcsontok tüntetőleg meredtek elő a lifegő hús- és ruhadarabok közül. Vagy rakétatámadás volt? Az áldozat ilyen még nem látott: néhány perccel ezelőtt még – a legtermészetesebben – egész embernek érezte magát. Most pedig torzovává vált, hirtelen nem lelta a saját végét, pedig belül semmit sem változott. Ez is olyan Seherezádé-szerű lény, morbid, se füle, se farka, istenem – hasított belé a fájdalom.

A kékre színezett égbolt alatt, a fűben hevert. Hevesen dobogott a szíve: nem mozdulhat, észrevehetik. Az eget bámulta, vagy a fűben minden előzetes terv nélkül karistoló hangyákat. Fűszálakkal játszott. Furulyázott. Mintha az ő lábára huzigálnák a gyűrűket. Egész nap így kellett lapulnia a tűző napon. A társait alig-alig látta. Csak éjszaka indulhatnak tovább, nappal moccani se lehet. Lelki szemei előtt megjelent a túlélési könyv néhány fotója a rosszul álcázott katonáról: ha kevés, világítanak a gombjaid, a bőröd, ha sok, a magadra aggatott fűcsomóktól és faágaktól mozdulni se bírsz. Mi van, ha futni kell? Egy kisbari után. Balettozni a birkaganéban. Hirtelen csak annyit látott, hogy az egyik társa felemelkedik, és a szemközti lankáról hevesen tüzelni kezdenek rá... A napszúrás elvette az eszét a baromállatnak. Alkonyatkor tudtunk csak közelebb kúszni hozzá. Már meg volt merevedve. Temetésről szó se lehetett. Tovább kellett mennünk. Ott hagytuk temetetlenül.

A Csemete utcában, ahol a Seherezádé-szerű lány lakott, a rendőrség gyilkossági ügyben nyomozott. Leszúrtak egy alig tizenéves fiút. A ház, amelynek az oldalában a holttestre rátaláltak, teli volt külföldiekkel. Tolmácsra volt szükség. Dolgoztam mára rendőrségnek. Seherezádéval a kihallgatások során ismerkedtem meg.

Egyszer a lovakat elevenen felfaló királynőről kezdett el mesélni. A királynő a nagy sah egyetlen leánya volt, a szeme fénye, a szíve legnagyobb gyönyörűsége, koronájának legfénylőbb gyémántja. Tettére úgy derült fény, hogy a sah megparancsolta a fiainak sorban, hogy figyeljék ki, miért tűnik el minden áldott nap egy-egy ló a királyi istállóból: tegnap még egy, két gyönyörű paripa mára, holnap már három, és így tovább az idők végezetéig. Ám minden fia elaludt, mikor közeledett az éjféli, így, a sah legnagyobb bánatára, semmit sem derítettek ki. Csak a legkisebb királyfinak sikerült egy éjjel ébren virrasztania, s meg is látta, hogy a testvérhuga az, a sah egyetlen leánya, a szeme fénye, a szíve legnagyobb gyönyörűsége, koronájának legfénylőbb gyémántja, aki éppen egy lovat marcangolt szét az istálló előtt. A fiúnak reggel mindent jelentenie kellett a sahnak. De mielőtt bármit is mondott volna, megeskette az apját, hogy nem veszi a vérének senkinek, sem neki, sem a tettesnek. Akkor pedig elmondta, mit látott az előző éjjel. Nagyon nekibúsult erre a hatalmas király, s így szólt a fiához:

- Menj, vedd az istálló legszébb paripáját, s végy magadhoz annyi ételt-italt, amennyit csak elbírsz. Eredj aztán, ne is lássalak. Addig menj, amíg élelmed, vized és lovad bírja.

Fájdalmas az igazság, de Seherezádénál minden jóra fordul. Az elveszett gyermek megkerül, a gonosz varázslat megszűnik, a halottnak hitt szerelmes hazatér, az elvetemült királynő véreből újjáéled a kihalt város, a holtak pedig feltámadnak, a holtak pedig feltámadnak, a holtak pedig feltámadnak, a holtak feltámadnak...

Papiliók és morphók (Morphók)

Onnan tudtam, van még pár hetem, pár hónapom hátra, hogy elfelejtettem, mi történt a legkisebb királyfival az után, hogy az apja, a Királyok Királya, elűzte őt a palotából. Várnom kellett, hogy kilovagoljon a sivatagba, hogy elfogyjon minden ételme, minden vize, és a lova is halálosan kimerüljön.

Ekkor egy forráshoz ért, amelyet sudár fák vettek körül. Ivott a vízből, s újból erőre kapott. Mielőtt tovább ment volna, az egyik fáról letört három ágat, és a forrás mellé ültette.

Három napja nem láttam az imámot. Ez is haladék. Széke üresen állt az ajtó előtt. Hiánya, és az, hogy így egészen jól lehetett hallani a kulcslyukon átszökő sustorgást, most azért válhatott borzalmassá, mert megszűnt a bizonytalanság. Egyértelműen efeket, eszeket, eseket, eleket hallottam: feleselsz?

Amikor rád találtunk, ájultan hevertél a homokdűnén, és két oroszláncolyók nyalogatta az arcodat. Sokáig nem tértél magadhoz, még akkor sem, amikor hazavittünk. – Nem tudom már, hogy mivel kengették a királyfi testét, mert a Balsamok és Fűszerszámok Könyvét el kellett adnom, hogy ételme, vizet és egy új lovat tudjak venni. A könyvtár sokáig turkált pedig a könyveim között. Stóckba rendezgette azokat: ötvenforintos, százforintos, kétszázforintos, ötszázforintos könyvek. Ötszáznál többet egyikért sem adott. Aztán ide-oda pakolgatta egyiket-másikat, nem tudta eldönteni, hogy melyik mennyit ér neki. Az ötvenes lett végül a legmagasabb kupac. Ötszázat csak a Perzsa levelekért adott, mert az eredeti francia volt: *Garnier-Flammarion, Paris, 1964.* (Azt nem tudom, hogy *Szafár*, vagyis az utazás hónapjában adták-e ki.) A pénzt elrongyolódott bankókban számolta le, a könyveimet pedig dobozokba pakolta, és elment. Csöppet sem volt vicces ember. Úgy éreztem magam, mint egy operáció után, bár semmi határozott elképzelésem nem volt, hogy melyik szervemet is távolították el.

Utoljára még azt hallottam, hogy rólam beszélnek, hogy szedtem azelőtt nyugtatót, de én már nem tudtam válaszolni. Finom édeset éreztem szétolvadni a számban, és eltűntem. Azóta tudok álomban is telefonálni. Fel tudom emelni a kagylót, valamit dörmöghetek is bele, mert rendszerint elkezdnek hozzám beszélni. Később tisztán emlékszem, hogy ki hívott és mit mondott (bár vissza szoktam hívni az illetőt, hogy *biztos* legyen benne, nem álmodtam), arra viszont képtelen vagyok visszaemlékezni, hogy én mit válaszoltam, válaszoltam-e egyáltalán. Azok, akikkel beszéltem már ilyen állapotban, azt állítják, rémisztő, artikulálatlan hangokat hallatok, mintha valamilyen idegen nyelven beszélnék vagy elváltoztatott hangon, férfihangon. Mindenki más-más nyelvnek hallja, és mindig olyannak, amit ő maga nem is beszél, jóformán még nem is igen hallott.

Egyszer azt találtam mondani: könnyező kezek.

És jutott hely a polcon most már illatos olajoknak, réztányéroknek is. A hétköznapokat pedig megvettem. Nekem minden nap ünnepnap kell legyen. Ezért reggelente gerániumolajjal öntöztem meg a bútorokat, a függönyt, a szőnyeget, a kifelejtett betűkre is locsoltam egy keveset. A ház egész nap illatozott, mint egy péntek-mecset. A sivatag fölött öntözésem emésztődő Napot is megszereztem, igaz, belül hordoztam, bár semmi elképzelésem nem volt, melyik szervem helyén. Tudtam, hogy az Első Király gyújtotta meg a tüzet kétezer-ötszáz évvel ezelőtt, vagy még régebben. A tűz azóta egyetlen egyszer sem aludt még ki.

(Rejtsetek el a Szakállas Emberek elől! Vigyázzatok rám. Gondoskodjatok rólam, hogy nekem csak jónak kelljen lennem, hogy csak egyetlen szót ismerjek: igen, de ez a hófehér igen legyen, ne a fekete. Ápoljatok, hogy felépüljek, s hogy visszatérhessek az apám palotájába.)

A királyfit egy öregember meg a felesége találták meg a legdélebbi sivatag közepén. Két kisorozlán nyalogatta az ifjú herceg könnyező kezeit. A sivatag farkasa ő; a sivatag farkasának nevezik, aki visszatér egyszer majd az apja birodalmába.

A mese mintegy a költészet kánonja.

Novalis

Tüll Ilma (Aletta Vid)

Egy ékezet regénye

érkezett
egy
ékezet
ráakadt
az
ó-ra

ó-ból így
lett
boldog ő
szent szerel-
mes
óra

múlni kell
és
menni kell
szólt a lány
az
ó-ra

Für alle Fülle kertész

A lányszobor meg sem remeg
a talpazat oly éles
a délután is itt csicseg
kezembe hosszú kést tesz

virágaink a kert növeszt
kegyetlenséget foltot
fejem fölé vihart s veszett
sarokban zöld koboldok

karjába dőlt puszpángsövény
ajaktól nedves ágát

gyilkos vagyok s ahogy te is
für alle Fülle kertész
csinos nyomomban somfa nő
piros pirosuló Hermés

Hagymás István fotója

Dér Bella

Egy bánatos ősz hangjaiból

Élt egy ember, Nevesincs Herbert,
sok kocsmában sok időt elvert.
Bukszája vékony lett,
egy reggel ráomlott
háza – hát így múlt el Herbert.

...

Éldegélt egy árus Feneken.
Nem császkalit idegen helyeken.
„Mért mennék Budára,
vásárról vásárra?
Nem viszket talpam, csak tenyerem.”

...

Él egy ember, neve ennyi: Trombita.
Ahol ő van, arrafelé nincs vita.
Ökle rémes, jaj de édes,
szemkörnnyékem hogyha kék lesz,
borogassa őt egy árva lánybika.

...

Élt egy ember, itt született, nem amott.
Hordott jégert, hordott mackót, pamutot.
Felvitte az isten neki,
most is hangos, bár a keki,
bár a kaki, sajnos, lepi: besugott.

...

Volt egy ember, szülőföldje Zsákzsugor.
Kerítésén körbe-körbe száz csupor.
- Ejnye – mondták Zsákzsugorban - ,
mire költ ez? S rúgták nyomban
tompson, hogy hét határon átugort.

Élet egy néember, szülőföldje Hóhagyó.
Öreg lett és megjavult. A rút anyó
cukrot osztott, naspolyát,
játszotta az ostobát,
nem is halt meg – vagy csak nem lesz róla szó.

...

Élet egy ember, született Szabályoson.
Ez a legszebb, legkedveltebb városom.
Kockatéren kockaálom,
Kocka Jánost ott találom,
két kezében gömbölyű Föld, úgy oson.

Fischer György szobra

Rozsdás bökő

Mert nem széled a köd, és föl sem fénylik a földünk,
mert lapuló igazak és köd alatt ködevők...
S bár rozsdás a bökő, és szélmalom ellen a harcod,
töröd a vers, s hegye jó, szűrni lehet vele még!

Ige-irtványok

Óh, mért könnyezel árván vers-sűrűs magyar erdő?
Egykori, égre törő tölgyeidet siratod?
Tűskés, csúf igekötőjel irtványok, nézd, hogy szaporulnak,
és honi, lírai gazt szó-szederinda lepi.

Vívódó

Költőnknek most lelke borong, és fáj hasikája,
hát vívódik a vers, kussolj nemzeti gond!

Alku

„Elfeledem volt bűneidet, ha beállsz csapatomba!”
„Add a kezed Samu bá”, készen az új parola.

Odaát

Most csak az érdek és hatalom dominálhat a földön?
Csönd legyen ó-ideák, jobb nektek odaát.

Némely „közdolgokban forgókra”

Hány Saulusból lett Paulus már, hosszú a névsor...
Hussanj ó köpönyeg, vár a damaszkuszi út.

Jelkép-váltás

Nemzeti szín s koronánk lomtárba kerül már,
új jelkép ide kell, Cola címeres a mez.

Helyszíni riport

„Itt tüntetnek a gazdák? – Téved, uram! Bemutatják
támogatásunkból most vett gépeiket!

Részvétlenség

Önként tán palacsinta-evésre se mozdul a polgár.
Úzni a szürke közönyt zsarnokok ostora kell!

Egyetlen bizonyíték ellenük, hogy nincs bizonyíték ellenük.

Se jobb, se bal = se hús, se hal.

A huszadik században a civilizációnak óriási szerencséje volt: átmenetileg győzelmet arathatott a kultúra fölött. Ez jót tett a kultúrának is: mindinkább megtanulja, hogy győzni csak csellel és rámenősséggel lehet.

Mihelyt leül, rögtön valami olvasnivalót keres, mint italt az alkoholista, mert belül üres.

Ez az ember akkor is züllött, ha szent.

A valóban nagy költő attól (is) nagy, hogy a kis ember és a kis állat nevében kérdezi ki Istent az ő ügyükben, miközben ő maga ebbe belepusztul.

Aki elfogulatlan, nem lehetnek élményei. Akinek nincsenek élményei, tapasztalatlan. Aki tapasztalatlan, tudatlan. Aki tudatlan, ne merjen szavazni.

A meggyőződés az elfojtásnak (öncenzúrának) egy sajátos változata.

A helyes tudás: nem azt tudni, amit tanultunk, hanem annak cáfolatát.

Ami bizonyítható, cáfolható is; csak azt nem lehet cáfolni, ami bizonyíthatatlan.

Mit ér nekem az a korona, amit enyéim raknak fejemre? Az a szép, ha az ellenség koronáz meg, fogcsikorgatva.

Miután az államtól mindent elloptak, következett az utolsó mutatvány: ellopni magát az államot.

Van-e borzasztóbb, mint indulóra egyedül masírozni?

Béke a világnak: vége a világnak.

Ha gyilkos nevez gyilkost gyilkosnak, attól még igaza van.

Lázadók az elnyomott ördögök, felkelők az elnyomott angyalok.

Szépség és igazság csak a természetben lehetséges, mert a természet nem *ismeri* ezeket a fogalmakat. A megfogalmazott szépség és igazság már természetellenes, tehát bűn. Nem attól, *amit* szavakba önt, hanem attól, *aki* szavakba önti.

Valamikor csak a jobb embernek volt pénze könyvre, ma pedig csak a jobb embernek nincs pénze könyvre. A könyvek minősége is ehhez a változáshoz igazodik.

Fitymáló újsághír: „Talán ötvenen tüntettek a globalizáció ellen.” Az Úr annak idején öt igaz férfiú kedvéért is megkegyelmezett volna Szodomának, Gomorrhának.

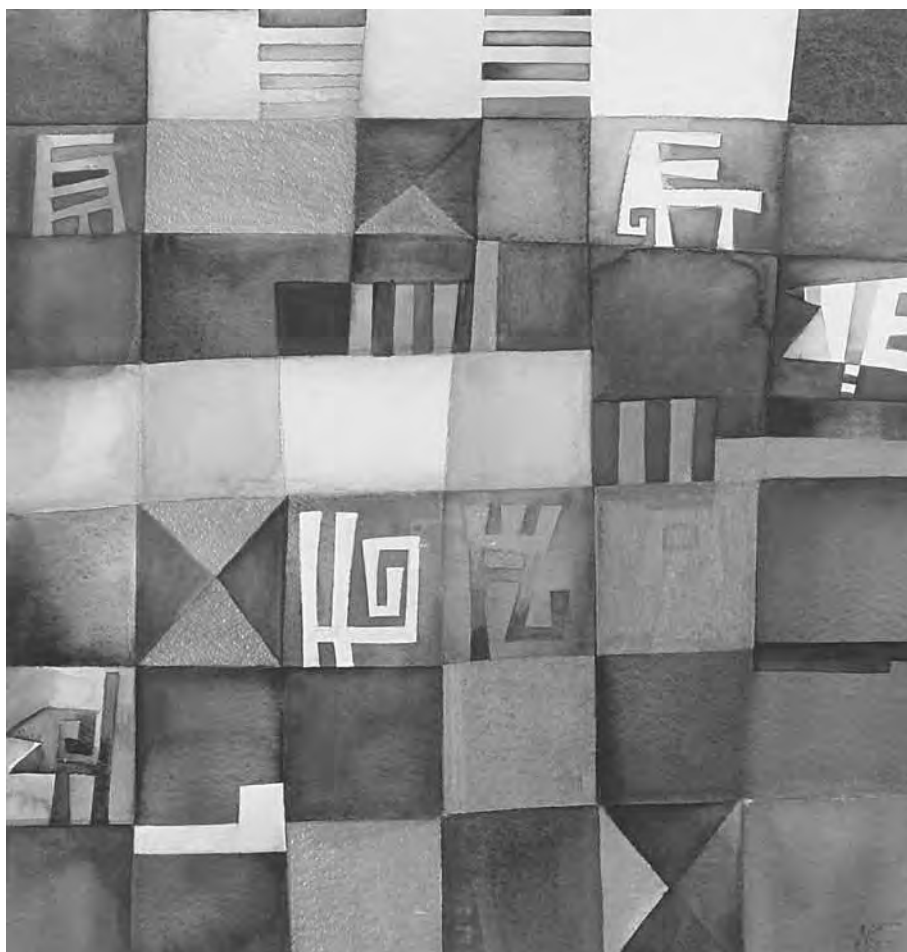
Már nem emlékszem arra a versre, amelyet gyermekkoromban egy régi Új Idők-ben olvastam egy bizonyos *legifjabb báró dr. Wlassich Gyula* tollából. De azóta is ez az ember jelenti nekem a lelki-szellemi intranszigenca példáját. Ilyen névvel verset aláírni merészeln: ehhez igazi arisztokrata kell!

Egy nemzetnek nem eszközökre, célokra van szüksége. Az eszközök majd hozzáadnak, mihelyt lesz mihez.

Ha már magunkat nem védhettük meg annak idején a török ellen, miért pont Európát védtük meg? Most ennek isszuk a levét.

A közhelyek az ember legfontosabb tudnivalói.

A nagyság előfeltétele a nevetségesség vállalása.

Németh Klára: Kép cím nélkül - aquarell, papír

Jasper Gyula

Hosszú álom előtt

Az éj kapui kitérve szememnek
 Látom a valóság szellemeit
 Torz és vénuszi-lények lebegnek
 Ők fogják kezemet és ott lesznek
 Mikor árnyam felisszák az egek
 S lelkem a botor vágyaktól tüzelt
 Nem szomjúhozik szépre se szívre
 Csak megkezdődik örök vándorútját
 A mindenségben

Segítség

Gyenge vagyok, a két karod kell,
 Hogy emberré összerakj megint.
 Ölelj át így könnyebb,
 Mert nem vagyok olyan egyedül.

De ne nézz,
 - nem akarom, hogy így lássál!
 Így segítesz!
 Mert én is szeretnék erős lenni érted!

Ha már

Az Edda-művek elhagyta várost!
 Kifosztva kongok, mint a tér.
 A létezés kihűlt hulladékát
 a szél zörögve szórja szét.
 Lábam előtt fáradt pille,
 egy villamosjegy földet ér.

Rám lobban a hajnali ég!...

Vérzik az utca, csorog a fény.
 Villamos sikolt, lódul az élet,
 fölmeleg a függöny, indul a kényszer:
 robotos munka, unt szerelmek,
 új csalódások közelednek...

Reménykedem, vannak még csodák,
 mint a mesében, túl az Óperencián...
 Mi ad értelmet az itt töltött időnek?
 Győzhet a rend, az engesztelő béke,
 ha kint nem, legalább itt benn.
 Csak legyen valamiben hinni!

Fischer György szobra

Lukács Dávid

Vallomás szeretteimnek

I.

Gyermekkorom örökös táplálékom lett.
Elkésztett exhumáció.
Kihantolt test az idő étkezőasztalára terítve;
egyetlen kincsem, rongyos álruhám, mellyel beragyogtam
idáig vezető utamat.
Mi lesz most ezután?
Nem emlékszem a szagokra, az ápolónők, az orvosok mosolyára,
a hazatérés örömére.
Már nem emlékszem a testi kínokra.
Nincs múltam. A jelenen átbuszkázva a jövőt boncolom.

II.

És elindult a fájdalom útján.
Mikor pedig elmenének a helyre, mely Koponya hegyének mondatik,
ott megfeszítették őt...
Az igazi szenvedés nem az ostorban,
nem a szögekben rejlik.
Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?
Krisztus kétsége hitem első és utolsó reménysége.

III.

Sokáig bepisiltem.
Az ázott, meleg dunyha volt titkos menedémem.
Féltem a megalázottságtól,
pedig senki sem éreztette velem.
Aztán egy augusztusi délutánon
beléptem az intenzív osztályra;
hagytam, hogy a Bárány egyetlen kardsuhintással
lefejezze gyermekkoromat.
Szeretlek. Mondta apám haldokolva.
És megcsókoltam a homlokát.

Óda

Idő szolgálai kik túléltek engem
 örök gyászotok magamba temettem
 hallgassátok meg ti megköztözött fák
 mert bennetek őszül a világ
 mert bennetek érik a holnap
 ti égbe-hajszolt égő holtak
 akasztottak otthonai
 évmilliók vándorai
 bólintson rám az árva
 hazatérők boldogsága
 vihar-csonkolt növény-sorsok
 hallgassátok amit mondok
 hallgassatok vörösfenyők
 mamutfenyők homokfenyők
 fűzek nyárok diófélék
 nyírfák égerek csemeték
 pálmák olajfák platánok
 bükkfák tölgyek ciprus-álmok
 tulipánfák liliomfák
 hallgass kecskerágó puszpáng
 vedlő lombjaitok alatt
 megértettem gyászotokat
 megértettem mért zokogtok
 akácok szilek és somok
 ahogy súgnátok ti némák
 bennetek pusztul a világ
 mert ti őrzitek kis hársfa
 égyűrűitekbe zárva
 a megpihenő katonát
 törzsetekhez dőlő bakát
 az árnyékban szeretkezőket
 alvó férfiakat megálmodott nőket
 ti őrzitek a halált is
 kivégzettek sikolyát is
 mert ti adtátok a tüzet
 s porrá lett a bölcs rémület
 s tudom mielőtt elégették
 s adtátok a koporsót ti holtak ágya
 mégsem vesztek a homályba
 csupasz testetek a viharban ázik
 de éltek ti az örökkévalóságig
 éltek a mi dicsőségünkre fák
 mert bennetek azt súgja a világ
mindig tovább
mindig tovább

Fischer György szobra

Nagyszentpéter múltjából

Hídavatás

Akkoriban, amikor Szurali-Bonali megnyerte a korcsolya világbajnokságot, és az egész Nagyszentpéter örömmámorban tombolt, ugyanis honfitársaim, barátaim, az iskola és a Góth-telepi környék fenemód szurkolt ennek az indonéz eredetű amerikai lánykának, aki nem volt több tizenhat évesnél, de máris "maga mögé utasította", ahogyan a *Hátraarc* írta "az egész világ élmézőnyét", pedig abban szovjet és mezopotámiai, szenegáli és portugáli versenyzők is rajthoz lendültek; tehát a győzelem napján összehívott bennünket Gubicza bácsi és felbontotta az utolsó üveg pezsgőjét. Törlejt természetesen. Előkelően, mint egy brit fregattkapitány utolsó vacsorája a *Queen Elisabeth the First* fedélzeti kajútjében.

Azt nem tudtuk pontosan, hogy mit jelent a fedélzeti kajüt, (ámbátor remekül hangzott), ugyanis Nagyszentpéter örömittas szabad királyi fürdővárosából még soha senki nem hajózott a *Queen Elisabeth the First* fedélzetén, más komolyabb tengeri és édesvízi járművön sem, kivéve Gubicza bácsi kompján, amelyen az öreg korábban, vásár- és szünnapot nem ismervé, áthajózta az utazóközönséget a Fehérügy két partja között. Ebben a tekintetben elismert (elsőrendű és számú) vízügyi szakember volt, aki a víz iránti mérhetetlen tiszteletből soha nem fogyasztott vizet, csak egyebet: bort, sört, brandyt (a konyakot ui. nem szabad kiejteni-leírni, védett márkanév) imperializálták a franciák, mondta a *Hátraarc* leghűségesebb olvasója, Gubicza bácsi, és persze pálinkát, vodkát, cukját, majkát, lajkát, idénytől függően.

Zavarban vagyok, nem is tudom, melyik szálon folytathatnám az események sorozatát, ugyanis már csak a dolgok felemlegetése (melengetése) rengeteg lehetőség felröppenésével jár, kapkodnom kellene, s az a közérthetőség rovására menne, hiszen az előbb rögzített két bekezdés máris temérdek kijáratot nyit a múlt és a jövő, az itthon maradás és elvándorlás felé. Mintha szitává lótték volna a mesélhetőség ésszerű határait, minden lyukon kibújhatunk, avagy éppen ilyen erővel tódulnak be a réseken a külvilág ingerei, melléktünetei és oldaleffektusai, melynek tekintetében már nincs kit megkérdeznünk, sem orvosa, sem gyógyszerésze nincs a múltnak. Legfennebb figyelmesen elolvashatjuk a betegtájékoztatót, nem oly hadarva, mint némely lélektelen méregkereskedő erkölcstelen ügynöke teszi, csakhogy kipipálhassa a kötelező figyelmeztetést.

Gubicza bácsi attól vonultathatott ki nyugállományba a vízügyekből, hogy megbízták legnagyobb ellenségét, Kotroczó Hubert Hubertet egy, a Fehérügyet átszelő híd – állandó és biztonságos kőhíd – építésével. A kiírás a fővárosból érkezett, és azok a lélektelen betű- és csepűrágók, természetesen összetévesztették a Fehérügyet a Feketeügygel. Mit nekik fekete vagy fehér!!! Az ám, azoknak odafönn csak a vörös volt a fontos, meg az, hogy véletlenül se kerüljön egymás mellé a *Nagyszentpéteri Általános és Egyedi Áruház* kirakataiban a pirospaprika, a párizsi zöld (parizer) és egy mű-fehérszemély (azaz próbabábú).

Kotroczó-Hubert Hubert (közismertebb nevén H Kettő) lelkiismeretesen elutazott a helyszínre, de ott közölte vele a széki tanács elnöke, hogy nem kell semmilyen híd, avagy minden patakon át építtessen a főváros, az útügy, a Jóisten sokat-sokat, csak már fogjanak a munkához; de tulajdonképpen és az igazság szerint oda semmilyen hídépítési parancs nem érkezett. Dolgavégezetlen hazatért Nagyszentpéterre. Elmélyültebben tanulmányozta át a tervdokumentációt, a műszaki rajzokat, a megvalósíthatósági tanulmányt és az álmódhatósági folyamatot. Hamar rájött: a Fehérügy és vele városunk a kiszemelt kedvezményezett. Nem szólt senkinek, úgy értjük a *Hátraarcnak* vagy más jelentős csepűrádióknak, hanem munkásokat fogadott és elkezdődött a partszakasz felmérése, a gázlók felkeresése. Mindenkit kikérdeztek az áruhás halászati ellenőrök, kivéve Gubicza bácsit, holott eleve adott volt a híd helye: a komp járatvonalában kell elhelyezkednie, a sodrással egy irányban, azaz 110 fokos tompaszögben. "Ferdén", nem pedig úgy, miként egy híd és a partszakaszok, a pillérek és a meder közötti kötelező derékszöveget elképzelik az amatőrök, dilettánsok és álmérnökök.

Gubicza bácsinak, védekezett Dupla Há a későbbiek során a perben, pusztán és egészen egyszerűen emberieségi szempontból, humanizmusból, kíméletből nem szólt. Az első perctől fogva tisztában volt vele, hogy az öreg a hídavatástól kezdve munkanélküli lesz, oka fogyottá válik, mi több, jövedelmének egy jelentős hányadát is elveszíti, hiszen ha van szilárd és teherbíró kőhíd, ki akar majd az öreg révésznek pótdíjat fizetni, mert három birkával és két libával többet terel fel, mint a megengedett terhelési határértékek?! Befellegzett ősszel egy kis sütőtöknek, fél zsák kukoricalisztnek vagy búzadarának. Hiányozni fog majd az alma, körte, friss, még hámozható dióbél a zsidótemetőből, s nem csikordul föl a menyecskek viháncolása, amikor Gubicza bácsi meglapsongatja az illedelem határai között gömbölyödő asszonyi farságukat.

Jól látta: a hagyomány végpontjába torkollik a város. Soha többé nem lesz olyan, mint régen, mikor a Fehérügy malmaiért ádáz csatákat vívott a református és katolikus egyház báró Sombori intézőivel, perbe bonyolódtak, melynek csak Trianon vetett véget, ugyanis Sombori báró elesett a világháborúban, a parasztok földet kaptak, az intézőt pedig felhúzták egy diófára a régi zsidótemetőben. De még ez is az illendőség mezsgyéi között történt. Nem volt hagyományosabb, mint mondjuk az utolsó tatárjárás vagy az első havazás július 15-én.

A hidat pedig felavatták. Megfeszítetten dolgoztak, kalapáltak, betont öntöttek, követ görgettek, hórúkkoltak és hórúztak (olykor vasárnap délután a délvidékről hozott vendégmunkások; értettek a hídszerkezet készítéséhez, az ácsoláshoz, a füttyögetéshez és botránykeltéshez, a zabigyerek készítéséhez kismesteri tökélyvel, de különben szomorú dalaik és vadonatúj overálljaik voltak), mértek és alapoztak, földet hánytak, vizet túrtak, fúrtak-faragtak. Bálványokat döntöttek.

A nagy serteperést, zajtűtengést az indokolta, hogy elterjedt, nemsokára a megyébe látogat, sőt, egyenesen Nagyszentpéterre kíváncsian fog áthajtani a helyszínen Zsarnokeszku Miklós, kormány- és pártfő, aki válogatott kíséretével keresztülgördül majd a hídon, hogy Nagyszentpéter történelmi (védett) belvárosában, a főtéren felállított díszemlényen fogadja hódoló híveinek örömmujongását, üdvívalgását és közfelkiáltását. Elvégre rövid nap alatt leszámolt elődje, Despotescu Györkfi Györk személyi kultuszával és a villanszerelőknek, valamint a vasutasoknak járó kedvezményekkel.

Gubicza bácsihoz senki sem szólt. Az öreg révészkedett, ahogyan éppen a körülmények engedték, elkerülte a mederből felmeredő pilléreket, a parton más helyet választott és alakított ki a Góth-telepiek segítségével a kikötéshez, s amíg csak lehetett, a parasztok Simléderről és Nagyfajtról a révész szolgálatait vették igénybe, de folyton szóba hozták a készülő hidat. Gubicza bácsi lehetőleg nem válaszolt ezekre a provokációkra, hiszen a parasztok, szegények, erősen nem tudják mit beszélnek, csak akkor hördült fel, amikor az egyik menyecske, a meglapsongatottabbak közül a legnyelvesebb és leginkább paskolásra való, azt találta mondani, hogy *kendet, Gubicza bá, oda kéne venni a hídroz vámosnak, 'sze abból a városnak is haszna származhatnék!*

Azt már nem, horkant fel büszkén az öreg, soha. Nem fogok állást koldulni vénségemre, nem leszek vámszedő, ugyanis Krisztus urunk is erősen elmarasztalta az efféle szipolyozókat. Inkább éhen veszek!

Erre azonban nem került sor. Legalább is e történet kereteit tekintve.

A hídatavásra, mintha ki lenne csinálva – Gubicza bácsi szerint Kotroczó Hubert de Hubert rosszindulata is közrejátszott – éppen az öreg születésnapján került sor. Ünnepelesen adták át a forgalomnak, Nagyszentpéter fürdőváros nemes és egykor királyi privilégiumokat is kiérdemelt közönségének. A polgármester beszédet mondott, a hídepítő szakszervezeti csoport népi táncokat lejett, virágokat dobáltak az öreg kompjára, a folyóba, este lampionos felvonulás, gyertyaeregetés lefelé a Fehérügyön, s a hidat Ulán Bátorról, a hős mongol fővárosról nevezték el. (Ulan bátor, mint az oroszlan, sütötte el gyalázatos szöviccét a *Hátraarc* főszerkesztőhelyettese, ifj. Kotroczó H. H. H. - vagyis Készröhej).

Mi köze ehhez Há kettőnek? – tettük fel a vallató kérdést az öregnek, mi Góth-telepi suhancok. *Hát, mondta némi révedezés után a révész, az úgy van, hogy Há kettő osztálytársam volt, egymás után következünk az osztálynaplóban, ráadásul egyszerre, vagyis egy napon születtünk, egy utcában laktunk, régen, amíg Há kettő egyetemre nem jelentkezett, egyazon társaságba jártunk, néha ugyanazzal a lánnyal beszélünk. Akkoriban még így mondták a vágódást.*

Attól a naptól kezdve az öregnek búcsút mondtak. Kapott a város vezetőségétől a pártbizottság javaslatára egy vadonatszovjet Temp kettő tévét, amilyen még Söregér doktoréknak sem volt. Az öreg rendszerint begyűjtött bennünket Góth-telepi lakásába. Talán mondanom sem kell, tele volt hajómodellekkel és a Queen Mary, Queen Elisabeth és Quenn Victoria élethű másával, térképek voltak a falra felszögezve, melyek a Fehérügy egész folyását ábrázolták, a forrásvidéktől a torkolatig. Első világháborús ritka darabok, amelyek még a városi levéltárból is hiányoztak, vagy egyenesen onnan... Mi mindenesetre nem köptük be Gubicza bácsit, ui. csak ezek alapján tudtuk meghatározni helyünket a világban és kilátásainkat a nagy világóceánokra, ahová elvágtyunk hajózni valamelyik királynői óriás fedélzetén.

Az öreg a mérkőzések, sportközvetítések fanatikusa lett kisvártatva. Semmi idő sem kellett, hogy ismerje, ki hol áll a tabellán, mik az esélyeink a világ- és európai kupák megszerzéséhez. S mikor már csak elvétve jutottunk

ki mi magyarok az aranycsapat szertefoszlása után, akkor a hollandokat választotta. Valamiért felkeltették rokonszenvét a narancssárgák. Van ilyen.

Aztán jött az a bizonyos holland-angol mérkőzés, ahol van Basten kihagyott egy tizenegyest, viszont Jeff Robins egyből betalált a holland hálóba, és ezzel a tulipánosok először a foci szakadékos történelmében nem lehettek ott a világbajnokság nyitóünnepségén. Az eset annyira dühbe hozta az öreget, hogy egész éjszaka nem aludt. Holott remek alvókája volt. Forgolódott, felpuffedt, nem segített sem a cujka, sem a majka, sem Lajka csaholása. Reggel orvoshoz fordult, a Góth-telep mindentudó doktorához, Hantai Gyulához, aki a londoni Royal Navy kórházában volt gyakornok a háború előtt, s az öreggel gyakran hajóztak szerte a virtuális hullámsírok fölött.

Hantai doktor józan és megfontolt férfiú volt. Mindig olcsó és hatásos gyógymódokat javasolt, hitt a nagyszentpéteri gyógyvizek csudatevő erejében, a savanyú kocsisborhoz is a legjobban a mi gyógyvizünk illeszkedett. Azt tanácsolta Gubiczának, szabaduljon meg a tévétől, inkább olvasson utazási könyveket, Halász Bori néni a városi könyvtár számára már beszerezte a Világjárók teljes sorozatát.

Az öreg hazajött és bekopogott hozzánk. *Na öcsi, szedd össze a haverjaidat, fussátok körbe a várost bringával, hajtánnyal, triciklivel és hívjátok össze az embereket az Ulán Bátorra holnapután reggel tizenegy órára. Hadd menjenek el még a népek a misére, az istentiszteletre, de aztán vasárnap 11-kor minél többen legyenek. Sokan, rengetegen. Tömegeket akarok látni. Értem?!!*

Szétrebbentünk, bekopogtattunk, levelet dobtunk a postaládákba, ismerősöket és idegeneket szólítottunk meg, betértünk az üzletekbe és felszólítottuk az eladókat, ragasszanak ki egy írást a boltok ajtajára, tegyék a hirdetményt a kirakatba; voltunk az iskolákban és az óvodákban, templomokban és a zsinagógában, kimentünk a fűrészüzemhez és a szalámigyárba, jártunk a vágóhídon és a járványkórházban. A fogházhoz nem mentünk el, értelme sem lett volna, a temetőben viszont a rengeteg ismerős nem ért rá, éppen a feltámadáshoz gyakorolt.

Vasárnap 11-kor annyian voltak, mint talán soha annak előtte vagy az ezután következő századokban. Gubicza bácsi utat tört a tömegben, maga után egy becsomagolt négyzetes tárgyat vonszolt kizikocsin.

A híd korlátjára könnyedén szökkenett fel, hiába ült már hónapok óta tétlen a Temp II előtt, a negyven év révészkedés izmait örökre megedzette. Feladtuk neki "a tárgyat", melyről előzőleg gyorsan eltávolítottuk a csomagolóanyagot. A Temp II teljes egyediségében ragyogott a júniusi napfényben. Ekkor az öreg a feje fölé emelte, s mint a prágaiak a harmincéves háború előestéjén a császári hivatalnokokat, mint Mózes az aranyborjút, egyetlen mozdulattal a mélybe hajította.

Hatalmas csobbanás futott szét a beállott csendben. Mintha megroppant volna a világ is eresztékeiben, úgy szakadt fel a sóhaj a közönség kebeléből. Ki azért, mert irigyelte Gubicza bácsit, aki meg tudott szabadulni a hülyék ládájától, ki azért, mert soha a bűdös életben nem lesz neki Temp II-je, ki abból kifolyólag, hogy sajnálta a halakat, akik ezután a sok curájbágyétól, és honmentő szavalattól neuraszténiások lesznek.

Pedig az a nagy roppanás nem csupán a keblek műve volt. Hanem maga a híd is kétségbeesett. Nem bírta el Nagyszentpéter lakóinak terhelését.

Ez akkor derült ki, amikor megérkeztek a fővárosból a szilárdságtani mérnökök, akinek az volt a feladatuk, hogy Zsarnokeszku elvtárs útvonalának minden részletét, szegletét, közúti feltételeit megvizsgálják, biztosítsák a látogatás zavartalanságát. Egyből H. und H. Kotrocztótt vették elő.

Gondatlanságból eredő veszélyeztetéssel vádolták, gyors és fájdalmas tárgyalás után 22 évet kapott (hogy az ítélet tudományosan pártatlannak látsszék), a hidat lezárták a forgalom elől, Zsarnokeszku fő kormányos és párt előlülő nem látogatta meg a települést, amely ilyformán a nevezett huszonöt éves uralkodása alatt az egyetlen hazai településsé lett, ahová a tirány nem tette be a lábát.

Az öreget visszahívták és még hét évig szállította az utasokat a Fehérügy folyamán által, parttól-partyig, párttól függetlenül.

Mi, Góth-telepiek, a rendszer mellőzöttjei, hálából vásároltunk neki összedobott kis pénzünkkel egy 59 centi átmérőjű Diamant tévét, amelyen végignézhetne, hogy veri kenterbe a szaracén és vend, bulgár vagy kubai versenymacákat Szuráli Bonáli.

Csak Gubicza bácsi halála után derült ki, hogy az indonéz eredetűnek vélt jégcsillag nem is volt Szukarno vagy Szuhartó tejtestvére, honfitársa. Szíjártó Marika néven itt született a Góth-telepen és a vén Kotrocztó Hubert törvénytelen leánya volt.

Dehogy miképp, az már végképp egy másik történet, amelyet vagy elmondunk, vagy örökre magunkba temetünk ...

Turbuly Lilla

Ideiglenes kikötő

-űticserepek-

Reptéri SMS

Akkor most elrepülök Bonnba,
és ha a gépen nem robban bomba,
no meg nem csap belé(m) a villám,
mert jön néha ilyen hír ám,
írok majd, ha odaértem,
hát ne tessék aggódni értem!

Se bomba, se villám, csak egy kis légörvény. ¹

Egy falatnyi Bon(n)bon

Munka után villamosra ülök, irány a központ. (Mi egy kicsit kijebb, a volt kormányzati negyedben lakunk, ami azért részben még most is az.) Velem szemben egy vietnámi férfi, öltönyben, ajándécsomagokkal, és látható pánikban, miközben egy német szöveget magol. Nem állom meg, hogy bele ne olvassak: „hoztam önnek egy kis ajándékot... ez a mi hazánkban...szeretnék jobban megtanulni németül”. Az utóbbi mondatot végül kihúzza.

A Beethoven-ház. Persze, csak most hívják így, akkoriban a család megtúrt bérlő a hátsó szárnyban. A kis Ludwig egy udvari, nem túl tágas, alacsony mennyezetű szobában született. Teljesen üres, csak a közepén áll ott a mellszobra. Ormótlan, hatalmas hallókürtök, meg Brunszvik Teréz arcképe, mellette a szöveg, hogy ő lehetett a Halhatatlan (és Beethoven számára sajnos Hallhatatlan) Kedves.

A szokásos könyvesbolti sétán itt is azt látom, amit a múltkor Brüsszelben: *Márai*, *Esterházy* és *Kertész Imre* minden mennyiségben. A *Válás Budán* ráadásul a sikerlisták élén. (Az egyik előadónk is közli, hogy épp' most olvasta „Zsánder Marie” egyik könyvét, és innen tud egyet s mást a magyar családjogról. Kénytelen vagyok kiábrándítani, hogy azóta már kissé megváltozott.) Amin tényleg meghatódom: az egyik nagy könyvruházban egyetlen egy könyvre tettek egy kézzel írt cetlit, a következő szöveggel: “Mi ezt ajánljuk, kitűnő regény!” Az *Utas és holdvilág* az. A fülszövegen az életrajz, a szikár tények, Balf. Már látom is magam előtt a falu fölötti dombon a temetőt (tele német nevekkal, hiszen svábok lakta vidék) a románkori templommal. Misztikus hely, mint általában az emberlakta helyektől távoli templomok és temetők. És mellette a szégyenletes állapotban lévő Szerb Antal-emlékmű. Forgatom a könyvet. Hátha itt is szállóigévé válik az a bizonyos utolsó mondat. Odalapozok, hogy lássam, hogy hangzik németül: „Und solange man lebt, weiss man nicht, was noch geschehen kann.”²

¹ Túlzás. Csak szél. Élénk északi szél. Ha úgy tetszik: átkozott – verdammte Nordwind.

² Ekkor először az a bizonytalan érzés. Hogy meg akarom érteni a németeket, de valami nem stimmel. Aztán – már itthon – Gergely Ágnes verse: „Lebensgefähr – olvasom csöndben el /A táblánál két szürke ló legel /Az ég mosolyog. Felhő sem rezeg. /Ezek akartak megölni? Ezek?”

Átvillamosozunk Kölnbe, jó egy óra az út. Az aluljáróban rengeteg ember, a mozgólépcsőn tucatnyi félmeztelen férfi rózsaszín tüllszoknyában és rózsaszín szárnyacskákkal. Egy melegfesztivál közepébe csöppenünk, ami ugyan városnézési terveinknek - tekintve a hatalmas tömeget - nem kedvez, de nem bánjuk, látnivaló akad bőven. Azért felkapaszkodunk a dóm tornyába. Jólesik a csend, egészen addig, amíg meg nem kondulnak a harangok. A gyomrom még percek múlva is rezonál. Mire visszaérünk Bonnba, már nem járnak a villamosok, taxiba ülünk. Sokba fog ez nekünk kerülni. – sóhajt fel B. magyarul. Úgy gondolod? – vigyorog hátra a sofőr, mint kiderül, Kisvárdáról.

Üldögélek a Münster XII. századi kerengőjében, de bezúdul egy olasz turistacsoport, így inkább elindulok hazafelé, végig a Rajna-parton. Jó kétórás séta, az egész terület egy hatalmas park, ahol az emberek gyereket és kutyát sétáltatnak, bicikliznek, görkorcsolyával száguldoznak, meg furcsa, síbothoz hasonló szerkentyűkkel gyalogolnak. Gyep, tavacsák kacsákkal és vadlibákkal. Bonn, bár kétségtelenül sokat veszített szerepéből az újraegyesítéssel, most is gazdag és elegáns város. Sajnálom, hogy holnap már utazom tovább.

Ideiglenes kikötő

Azt hiszem, megvan bennem a képesség, hogy egy bizonyos ideig bárhol otthon tudom érezni magam, idegen városokban gyorsan és jól tájékozodom. (Tudom, ez nem jellemző a nőkre, de parkolni – főleg a járdaszegély mellé párhuzamosan – azt én sem tudok.)

Harmadik napja vagyok itt, de délután már úgy indulok haza, mintha hónapok óta Stuttgartban, a Buschlestrasse 2/A-ban élnék. A tetőtéri lakásban gyorsan berendezkedem. A kapucsengőn a saját nevem vár, a hűtőben sajt és egy üveg bor, a ház ajándéka. Háziasszonyom a lakáskiadás mellett egy kis éttermet is működtet, mint később megtudom, nem is rosszat – ha megkérdezik, hol lakom, elég annyit mondani, hogy az étterem fölött, mindenki ismeri. Találtam a környéken boltot, postát, kávézót, és ha esténként végigsétálok a zsúfolt, zajos Königstrassén, ahol a stuttgartiak kedvenc foglalatosságait űzik: vásárolnak és esznek, nem érzem hosszúnak az előttem álló hónapot.

A Reichstag az új üvegekupolával

Stuttgart,
Kastélypark

Valamit mindig elmulaszt az ember. Én például most azt, hogy megnézzem új kedvencem, August Macke volt műtermét és lakását még Bonnban. Az ottani Kunstgalerie-ben találkoztam először a képeivel. 1914-ben, 27 évesen halt meg, gondolom, a háborúban. Kicsit expresszionista, kicsit kubista, élénk és telt színek. Egy afrikai sorozat, aztán képek kötél-táncosokról. Az itteni Staatsgalerie-ben van most egy kiállítás többek között Nolde, Munch magángyűjteményekben őrzött képeiből, és két festmény Macke-től: a Sétálók és a Kalaposbolt előtt. Nem véletlen, hogy az egész kiállítást ezzel a két képpel hirdetik a városban. A galériának már az épülete is fantasztikus, kb. 10 éve épülhetett, mint annyi más múzeum és galéria Németországban. Az egyesítés utáni évek optimizmusa és gazdasági stabilitása egyben a német építészet eufórikus korszaka is volt.

Az egyik gyakornok fiúról a bíróságon kiderül, hogy magyar, a nagyszülei ott laknak, ahol én, sőt, a nagybátyja a nővérem fogorvosa. A szülei a hetvenes évek elején jöttek Németországba, és ő úgy beszél magyarul, ahogy az anyjától tanulta. Mintha egy harmincéves filmből beszélne ki.

Amit sosem hittem volna magamról: megpróbálom védeni a magyar egészségügyet. Ezen a héten főleg orvosok, kórházak elleni kártérítési tárgyalásokat hallgatok. Kávézunk a kávézóban, és az egyik bíró meséli, hogy volt egy ügye, ahol a felperest hasi panaszok miatt megvizsgáló orvos azt mondta, hogy a betegnek nincs komoly baja, utazhat. El is utazott „Kazahsztánba vagy Magyarországra?” – néz rám tündödvén a bíró, mert neki ez ganz egal. Ott aztán (mint kiderül, mégis Kazahsztánban) meg kellett operálni. Most meg fájdalomdíjat kér az ottani körülményekért, meg a zsebbe csúsztatott pénzeket is követeli. Erről a bírónak eszébe jut, hogy a barátja tavaly nyáron eltörte a lábát valamelyik budapesti pályaudvaron, meg kellett operálni, és ott is voltak ám zsebbe csúsztatott pénzek, meg nyolc ember egy szobában ohne Bad, meg szörnyű kosz és koszt. És néz rám, hogyan lehetséges ez? Nézek vissza, hogy erre most mit is mondjak, valamit motyogok, majd - már határozottabban -, hogy a magyar orvosok nagyon jól képzetek. Erre csak elismeri, hogy az operáció kitűnően sikerült.

Stuttgartban kitört a nyár, és a stuttgartiak most a Schlossparkban élnek.³ Még este tízkor is tömegek piknikeznek a nagyon zöld fűvön. Nem csodálom, és most már azt is megértem, miért rajzanak ki nyaranként tömegesen délre. Az elmúlt két hétben egyszer felejtettem otthon az esernyőt, meg is áztam rendesen.

Tübingen. Sétálunk a Neckar-parton, nézegetjük a Stocherkahnnak nevezett, leginkább gondoláshoz hasonló lélekvesztőkben imbolygó embereket, a védőgát tetején lábukat lógató egyetemistákat. Herr E. szeretne minél többet megmutatni nekünk a városból, amihez érezhetően szoros érzelmi viszony fűzi – valamikor itt járt egyetemre. Közvetlenül a folyóparton meglátunk egy sárga, tornyos épületet. Az útikönyvből emlékszem, hogy hosszú ideig élt itt a költő.

„Hölderlin ist Ihnen bekannt?” – fordul felém lelkesen Herr E., és már terelget is a sárga torony felé. Bólintok csak, mert mit is mondhatnék erre itt és most, egy percben.

³ Még nem tudom, hogy ez hiányzik majd a legjobban: a parkban élés. Vagy talán az idő céltalan múlása. Idő a semmire, idő a bambulásra. Idő magamra. És hozzá a Schlosspark megunhatatlanul mozgalmas és időtlen díszlete.

Ezen a héten egy külső városnegyedben lévő kerületi bíróságon hallgatok tárgyalásokat. A lakosság összetétele, ahogy a villamos kifelé halad, egyre színesebb. Herr K. úgy mondja: "Sokan sajnos szociálisan hátrányos helyzetűek." – mert itt alapkövetelmény a politikailag korrekt fogalmazás. Ma például egy szomáli nő és egy egyiptomi férfi házassági perét tárgyalja. Az asszony gyönyörű népviseletben - egy kicsit molettebb Iman a Távol Afrikától díszletei közül kilépve. A házasságot az anyakönyvi kivonat szerint Allah nevében kötötték, és most a bíró „A Német Nép Nevében” bontja fel. Nem tudom, Allah mit szól mindehhez, a felek mindenestre elégedettnek látszanak, ahogy Herr K. az ajtóig kísérve őket további szép napot kíván.

Sétálok hazafelé. Langyos, kellemes este van, az emberek ráérősen andalognak a Königstrassén, ráérősen andalgok én is. Mint minden nap, ma is megnézem a nyuszikat az állatkereskedés kirakatában, mennyit nőttek tegnap óta, és megvan-e még a kedvencem, a rókaszínű angóra. Megvan. Sétálok tovább, megállok a zebránál. Zöldre vált, elindulok. Aztán - nem tudom miért, hiszen nem hallok semmit - hirtelen balra nézek, de közben nem lépek tovább. És akkor az orrom előtt tíz centivel, és nagyon nagy sebességgel elzúg egy terepjáró, behajtva a pirosba. Fel sem fogom, mi történt, megyek tovább, csak otthon kezd remegni a lábam. Ránk kéne írni, mint a csomagokra, hogy egy pillanatra se felejtjük el, mennyire törékenyek vagyunk.

A bíróságon Herr M. fut utánam: Frau T., Frau T., kiabálja (merthogy itt mindenki így szólít mindenkit, akkor is, ha 16 éves az illető, senkinek nincs keresztneve), és lobogtatja a Stuttgarter Zeitungot. A lelkesedés oka, hogy Herr M. felfedezte: az író, akiről szó van benne („Frau Mora”), szintén magyar, sőt mi több, ott született, ahonnan én jöttem. Terezia Mora most itt időzik a Schloss Solitude-ben (már a neve is gyönyörű, a Magány Kastélya)⁴, ami alkotóházként működik, és egy irodalmi rendezvényen felolvasta azt az esszét, amit most közölt a Stuttgarter Zeitung. Über den Verrat (Az Árulásról) a címe, és nagyon jó írás, van benne szó kedvenc társasjátékunkról, a hazaárulózásról, Görgeyről (mindkettőről), Esterházyról (a Harmonia Coelestist Terezia Mora fordította németre). Herr M. örül, hogy felfedezte a titkos összefüggést köztem és Terezia Mora között, és attól kezdve láthatóan nagyobb respekttel kezel. Mégsem akárhonnan jöttem, teremnek ott jelentős írók is. (Naná, de még mennyire!)

Még két napom van itt. Azt hiszem, követem a tanácsot, és úgy fogok élni, ahogy a stuttgartiak. Veszek egy újságot, fogok egy plédet, némi enni- és innivalót, aztán kimegyek piknikezni a Schlossparkba. Talán kint lesz kedvenc zsonglőröm is, aki minden este órákat gyakorol ott a legkülönbözőbb eszközökkel.

Berlini látkép a Városháza épületével

⁴ Később majd elmegyünk oda a magyar gyakornok fiúval, a nyár egyetlen, sűrű ködbe burkolózó reggelén. Illik a kastélyhoz és a kihalt, hatalmas parkhoz.

„Berlin fölött az ég”

Berlinben újra együtt mind a nyolcan. Az intercity gyűjt össze bennünket. Én szállok fel másodiknak, I. már ott van. A folyosó túloldalára két házaspár telepszik. Az egyik asszony fényesre dörgölt pezsgőspoharakat csomagol ki, fehér damasztzalvétába göngyölt palackot bont, isznak. Aztán megteríti a kinyitható asztalon porcelánnal, új poharakkal, ezüst evőeszközzel. Nekiállnak ebédelni, és gyakorlatilag végigeszik az ötórás utat. Előételnek saláta, sülték, desszert, sajt, gyümölcs, kávé. Közben száguldunk, a fedélzeti computer szerint kétszáznegyvennel. I-vel nagyokat nyelünk, aztán lerohanjuk a kávé és süteményt felszolgáló pincéernőt. Igaz, mi csak műanyag poharat kapunk. A felháborítóan vékony férfi, miután eltüntette az utolsó hatalmas szőlőszemet is, újságot vesz elő, belemélyed, és rágni kezdi a körmét. Ezzel aztán kitar Berlinig.

Kevés ahhoz egy hét, hogy az ember ráérezzen egy ekkora város ritmusára. Néha olyan monumentálisnak látom, nyomasztónak, olyan helynek, ahol az emberre rátelepszik a történelem. A volt keleti rész, mint egy újonnan épült, hatalmas, elegáns, félig üres lakás, amit nem fejeztek be teljesen. Lakható, de még nem lakályos. A szálloda is, a négy csillag és minden technikai bravúr ellenére, inkább egy modernizált munkásszállás benyomását kelti. Amikor még otthon, az interneten megnéztem, biztos voltam benne, hogy a hetvenes években épült, csak felújították. De nem, alig egy-két éves, épp' úgy, mint a Leipziger strasse túloldalán épült tizenöt emeletes házak hosszú sora.

A Potsdamer Platznál aztán megadom magam, mert ez a fajta modern építészet számomra elképesztő és felemelő. Napok múlva, a Dóm tetejéről vagy a TV-torony kilátójából körülnéze is a sziluettjét keresem. És lenyűgöz a Reichstag üvegkúpulája, a dupla híd az újonnan épült részénél, egyáltalán, a hidak a Spree fölött. A régi zsidó negyed. A Tacheles lázadó összevisszasága, szertelensége.

A főváros és a vidéki városok közötti hűvös távolságtartás hasonló az itthonihoz, persze, ezt itt még színezi a kelet-nyugat ellentét (ellenszenv) is. Stuttgartban gyakran hallottam, hogy majd meglátom, a berliniek kibírhatalanul modortalanok, és egyáltalán, ott másképp' mennek a dolgok. Modortalanok, de nem kibírhatalanul, nekünk inkább ismerősen azok. Ha először ide jövünk, talán fel sem tűnik, csak így, a bonni és stuttgarti hónapok után.

Gyönyörű barackok az Alexanderplatzon, a zöldségesnél. Szomjas vagyok, kérek egyet. Az eladónő megkérdezi, hogy most szeretném-e megenni. Bólintok, erre hátramegy, megmossa, gerezekre vágja, úgy teszi a tenyerembe. Még hogy modortalanok!

Most ólomszín felhős Berlin fölött az ég. A vihar egyre közelebb, futunk a charlottenburgi kastély parkjában, hogy elérjük a metró, mielőtt ideér. Az első nagy cseppek már a nyakunkban, de sikerül. Holnap hazamegyek.

A dóm Berlinben

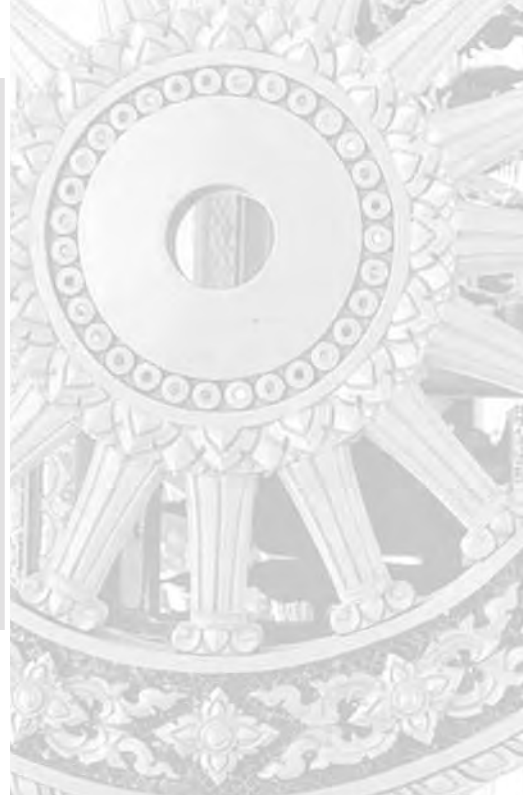
Karnics Tibor

Thaiföld – kísértés(ek) és próbák

Buddhista templomi (kerengő)
folyosó részlet
Wat Suthat, Bangkok 1998

Zalaegerszezen születtem. Sokáig képző-
művészeti tanulmányokat folytattam,
képzőművésznek készültem. Azonban a
„Sors” mint legnagyobb rendezőerő köz-
beszölt. Fiam halála után (1987) útra kel-
tem a sejtelemmel, hogy kifürkészem:
„Honnan jöttünk? Mik vagyunk? Hová
megyünk?” (Ez egyébként egyik kedvenc
festőm, Gauguin képeinek címe egyben.)
Az európai országok után jött Egyiptom,
majd a Távol-Kelet: – Vietnam, Thaiföld.
A „Szabadok Földje”(Thaiföld) rabul ejtett,
és egyre kíváncsibbá tett: - miért, miben,
mitől más ez a kultúra? Kutatni, keresni
kezdtem, hogy választ kapjak kérdése-
imre.

Sorskerék
A képkivágás segít koncent-
rálni arra a pontra, ahol a
kerék a földet nyomja.
Az egyhegyűség- a buddhiz-
musban az egykedvűség mel-
lett egyfajta „alapállapot”.

Mítosz és Valóság: Mit ér a buddhista, ha magyar?

Annyi év távollét, meditálás után hazajöttem.
Tervem: egy könyv.

Ebben arra teszek kísérletet, hogy a **Mítosz és Valóság** határmezsgyéjén lépkedve, bevezessem az olvasót abba a számunkra távoli és misztikus világba, melynek vizsgálatát olyan nagyhírű elődök, tudós férfiak kezdték meg, mint Kőrösi Csoma Sándor, Baktay Ervin, és mások. A személyes tapasztalatokon alapuló, évezredek titkokat feltáró információátformálhatják világgépünket, gyökeresen megváltoztathatják a távol-keletről kialakult nézeteinket. Thaiföld megőrizte archaikus kultúráját, amely a hindu mítoszok és a buddhista vallás szimbiozisa alapszik. Megismerni e kultúrát kizárólagosan a beavatás rítusán keresztül lehetséges. A beavatás (a szerzetesi létforma) a Buddhista Tan megismerésére nyújt lehetőséget tapasztalati síkon. A Tant megismerni, felfogni a maga teljességében csak egy Buddha képes. A Buddha jelentése: a felébredt ember. Minden Buddha azt tanítja, amit tapasztalt, ez egyben a kötelessége is.

Alamizna adás

„Felajánlás, alamizna adás, bőkezűség, -különösen ételmezt, ruhát stb. felajánlani a szerzeteseknek felettébb érdemdús cselekedetnek számít, mert segít elnyomni az ember veleszületett kapzsiságát és egoizmusát.”

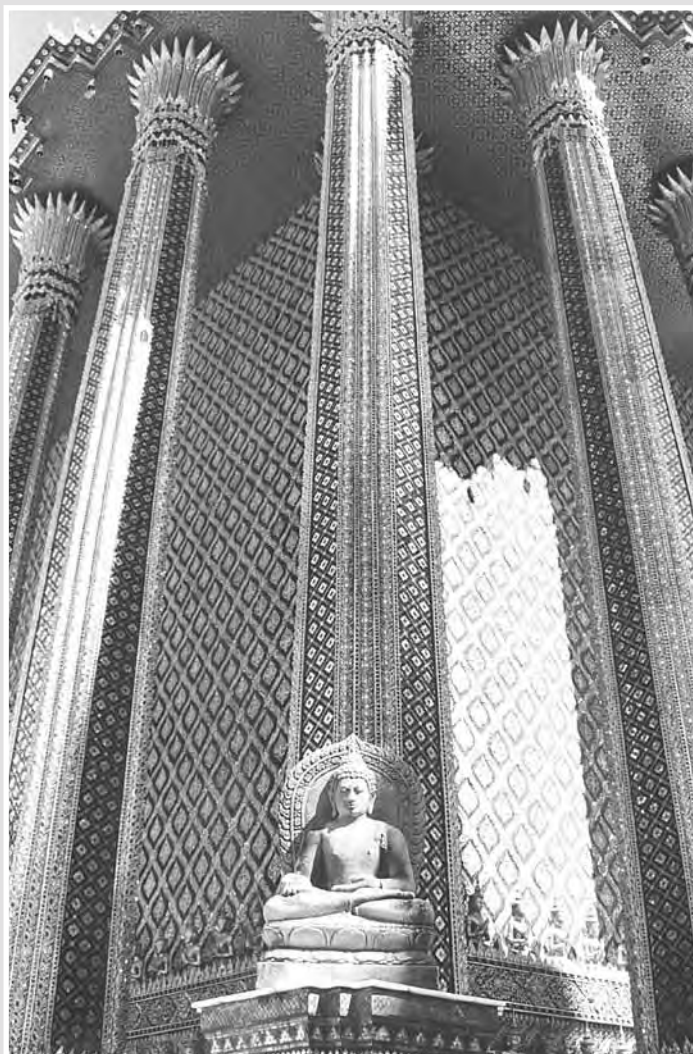

Mottó:

„A téridő visszagörbül önmagába, így ha az űrhajós elég hosszú idő alatt eléggé hosszú távolságot tesz meg, végül azon veheti észre magát, hogy kiindulási pontjához ért vissza - holott számára olybá tűnt, hogy állandóan egy egyenes vonal mentén haladt.”

Nemzetközi Erdei Szerzetesrend
 What Pah Nanachat-
 Ubon tartomány, Thaiföld
 (1995)

*A Buddhizmus talapzata az országnak.
 Thaiföld sosem volt gyarmat, így megőrizte ősi kultúráját.
 Részlet a Királyi palotaegyüttesből
 Bangkok 1998*

Egy – megérett a meggy

Fehér ruhában seprem a faleveleket az útról. Egy seprés jobbra, egy seprés balra... lépés.
 "Ki kezdi, ki kivel?" -kérdezi az esőember, Dustin Hoffman nagyszerű alakításában.
 Egy seprés jobbra, egy seprés ballra...- lépés.
 Hullanak a levelek, és rám hull az emlékezet.
 Fiammal a karomban rohanok az orvoshoz. Baj van, nagy baj, érzem minden idegszálammal.
 A doktornő nyugtat: - nem kell aggódni, csak egy sima lázgörcs. Nem vitatkozom, ő az orvos neki kell döntenie. Alig telik el pár perc, a doktornő halálra sápad. Többé nem néz a szemembe.
 Egy seprés jobbra, egy seprés balra... lépés.
 Az észak-amerikai indiánok hite szerint, ha egy fiúgyermek meghal, lelke az apára száll vissza.
 A Montmarton vagyok Párizsban. Tarra borotvált fejjel, bőrdzsekiben, kigyúrtan száz kiló fölött, kezemben egy darab szén, a rajztáblámon papír. Nyolcan-tízen körbeállnak
 „Húzz innen!” Nekik sincs engedélyük.
 Verekedjek?
 Mi a művészet?
 Budapest. "Jók a képeid! Megkapod a munkát, vele exkluzív szerződést, de most egy forintot sem látsz! Előbb nevet csinálunk neked, utána majd dől a lé!"
 Mi a művészet?
 Heidelberg, Németország. Aláírom a rajzomat. Szólnak - „nem jó a dátum!”
 Bajban vagyok az idővel, amikor rajzolok.
 Mi a meditáció? Miért örült meg Van Gogh? És Csontváry?
 Egy seprés jobbra, egy seprés balra...-lépés.
 Hullanak a levelek.

Kettő – csipkebokor vessző

A könyvtárban rengeteg könyvet találok. Találomra kiveszek egyet és belelapozok. „Ne olvass – az olvasás a tudatos tudat egy képessége, jó – mert megismerésre sarkallhat, segíthet, támpontokat adhat – de ha már a szerzetesrendben vagy: menj és tapasztalj, menj és meditálj! – Ez a legfontosabb!”

A Meditáció „Hívás a létezésbe”

Elhelyezkedem féljogaülésben. A karok lazán, tenyérrel felfelé a köldök alatt, a combomon nyugszanak. A derék egyenes. Csak a lélegzetre figyelsz, ahogy ki- és beáramlik a levegő. A tudat... a tudatod üres. Bármilyen gondolat felmerül, el kell vágni a fonálát – ha azon gondolkodsz, hogy üres a tudatod, az is gondolat. Vissza a lélegzéshez! A lélegzésbe sűrűsödik a teljes létezésed. Eleinte használom a segédszót – „Budd-ho” – belégzéskor „Budd” – kilégzéskor „ho” – ez segít a koncentrációban. Később – mikor „beáll” a lélegzés – már erre sem kell figyelni, ekkor kezdődik...

A jógából ismerhetjük, hogy a kundalini kígyó felébredése forrósággal, hőérzettel jár. A „kundalini” kifejezés Thaiföldön nem használatos, a királyi kígyók, a „Nágák” viszont állandó motívumai a thai kultúrának és művészetnek. Találkozhatunk velük, például:

-a mítoszban:

Földi és tenger alatti mélységekben terül el az a titkos világ, ahol a Nágák – a királyi kígyók élnek. A királyi kígyók természetfeletti erővel felruházott lények. Emberi alakot tudnak ölteni, sőt, az „asszony nép” néha még férjet is keres magának az emberek között, előszeretettel az uralkodó osztály köreiből választva párt magának. A mítosz, a Ramakien főhőse Narayana az óceán hullámain úszó királyi kígyó összecsavarodott testén alszik.

-az építészetben:

Nága motívumokkal gyakran dekorálják templomok mennyezetét, de a földhalmokra, dombokra, hegyekre épített, templomokhoz vezető lépcsőkörlátokon is e királyi kígyók ábrázolását látjuk.

-a vallásban:

Én „Nága” vagyok!

Mindenki, aki szerzetesnek készül, először csak fehér ruhát viselhet.

Az ősi történet szerint, Phaya Nági, a kígyó megirigyelve Buddha akaraterejét, előbújt a föld belsejéből, felvételét kérve a szerzetesrendbe, de hiába. Ezért elhatározta, hogy emberi testet ölt. Így már csatlakozhatott a rendhez, hisz senki nem vette észre a turpisságot. Egyszer azonban, a közös meditáció alatt álomba szenderült, s míg aludt, teste visszavette eredeti kígyó alakját, alaposan megrémítve a szerzeteseket. Buddha megkérte Phaya Nagit, hagyja el a rendet, hisz vadállat nem lehet szerzetes. A kígyó eleget tett a kérésnek, cserébe azt kérte, hogy ezen túl mindenki, aki szerzetesnek készül, egészen addig, míg felvételt nem nyer a rendbe, viselje a „Nága” nevet, Phaya Nági tiszteletére. Azóta a még szerzetesnek fel nem avatottakat „Nága”-ként tisztelik, és megkülönböztetésül csak fehér ruhát hordhatnak, a szerzetesek hagyományos sáfránysárga köntöse helyett.

Buddha mosolya

*E mosoly teszi kíváncsivá a „spirituális utast” s csábítja utazásra egy ősi kultúrába, mely körülveve és szorongatva a modern világ csodáitól is megőrizte az utat az archaikus eszményhez, a mai napig táplálva a mosoly tisztaságát, amely mögött ott rejtőzik a „Szabadok Földje”.
Ayutthaya 1995*

A Nága (királyi kígyó) hét feje óvja Buddhát az esőtől, felcsavarodott teste pedig trónusként szolgál. A választás szimbólumai a beavatás rítusával válnak érthetővé.

*Erdőnek tűnik, pedig „csak” egyetlen egy fa! A thai hitvilág máig vallja: a fában lélek lakozik. E banjafa ősei egykoron zarándokokat vonzottak, köztük királyokat.
Phi Mai (Új Év) városka 1995*

Apa és leánya - még a nevüket sem tudom.
A partszakaszt ahol e fotó készült, letarolta a Cunami...
Ők vajon túléltek? Csak remélni tudom.
Phuket, Patong Beach 1995

"A beavatás az emberiség történetének egyik legjelentősegteljesebb szellemi jelensége. Míg a hagyományos társadalmakban elsőrendű fontosságú, napjaink nyugati társadalmakban gyakorlatilag megszűnt létezni"
Kuti - kis fakunyhó
Nemzetközi Erdei Szerzetesrend
What Pah Nanachat, 1998

Karnics Tibor: Thaiföld - kísértés(ek) és próbák

-a természetben (!?):

Nága tűzgolyófesztivál (Bung Fai Phaya Nag) a Mekong folyónál. Minden évben százezrek gyűlnek össze, hogy megcsodálják e furcsa természeti jelenséget. Több száz rózsaszín és vörös színű tűzlabda tör a felszínre a vízből, és száll az ég felé hangtalanul, füst és láng nélkül. Több száz éven át a környező falvak lakói bizalmas titokként kezelték e tüneményt, mely minden évben a Buddhista Nagyböjt végén következik be. A legenda szerint e tűzgolyókat a mitikus királyi kígyók, a Nágák lövik ki a vízből Buddha tiszteletére, aki a három hónapos Buddhista Nagyböjt idején felment a mennybe, meglátogatni anyját és szentbeszédet tartani az églakóknak. A Nagyböjt utolsó napján visszatért a Földre, leereszkedve a Naga tűzgolyók által megformázott kristály, ezüst és arany lépcsőkön

Három – várom a párom

„Szép fa, kertem új lakója,
Mely, mint nem várt ritka vendég,
Félig föld, félig dicső ég,
Ösmeretlen kéz csodája”

Vörösmarty : Csongor és Tünde

A Világfa a démonok lakta alvilágban gyökeredzik,
törzse az emberek által lakott középső világ, lombjai
pedig az istenek égi birodalmába nyúlnak.
Na kiskanász, jössz, felmászunk?

A korai buddhista emlékeken Mahámája királynő (Buddha anyja) gyakran látható egy fa mellett állva, ami erősen emlékeztet a fákban lakozó tündérek korabeli ábrázolásaira. Az ikonográfia ilyenfajta jellegzetességei jól mutatják, hogy Buddha születésének legendája és a korábbi természetkultuszok között milyen szoros a kapcsolat.

Négy – bíz, oda nem még

„Lehetetlennek ítélnék dolgokat, mert azok ellenkeznek hétköznapi világképünkkel, amit szűkre szabott ismereteinkre építünk.”

Megint a könyvtárban kutatok. Felcsapok egy thai mester által írt könyvet: „Tudom, eljutottál arra a pontra, hogy úgy érzed, nincs tovább – úgy érzed, megfulladsz, – de ne félj, menj csak bátran tovább, – fel fog lépni a békalégzés.”

Ez képtelenség!

Mint a villám cikázik az égbolton, fut át rajtam valami elektromosság. A félelem!

Más kultúrák, pl. kínai – ezt a légzésfajtát „magzatlégzésnek” hívja –, utalva arra a légzésre, amit a magzat az anyja méhében folytat. Ezért említik ezt úgy is, „visszakerülni az anyaméhbe” vagy „átbújni a létezés tűfokán”.

Öt – leesett a köd

„Tried to run
Tried to hide
Break on trough to the other side „
(The Doors)

„Próbálj meg rohanni
Próbálj meg elrejtőzni
Törj át a másik oldalra”
(A Doors együttes)

„Tér és Idő. E két szervezőelv, mérték keretei között folyik a kozmikus dráma, melynek az emberiség a főhőse. A világ kimérésének eme folyamatára a majá szó is utal, amelyet általában a „illúzió” értelemben használunk: téves benyomás a világról. Mivel a világ ki van mérve, csak relatív értéke lehet, és ha az ember abszolút értéket ruház rá, hibát követ el, és az anyagi dimenzió foglya marad.”

Hat – hasad a pad

„Megnyílt a lábad előtt az Idő-óceán,
Várnak rád, hogy lépteid vezessék,
Odaát egy ismeretlen, sötét tartomány...”

A Föld árnyékos oldalán

Egy seprés jobbra, egy seprés ballra... lépés
Már lassan hét éve, hogy bepakoltam a hátizsákomba és elindultam otthonról.
Egy seprés jobbra, egy seprés ballra... Eddig léptem, most megálltam.
Félek. Fáradt vagyok. Elég volt. Nem hívott ide senki, akkor megyek el, mikor akarok. Előttem az úton falevelek, visszanezdek: - az út eddig tiszta. Kezemben a seprű. Most hátráljak meg, csak azért, mert félek? Békálégzés. Ilyen egyszerű. Ennyi. Békálégzés. A béka a bőrén keresztül is képes lélegezni. Bőrlégzés! Szia, királyfi vagyok, csak most békává változtam! Megcsókolsz? Nagyon vicces!
Egy seprés jobbra, egy seprés balra... lépés?

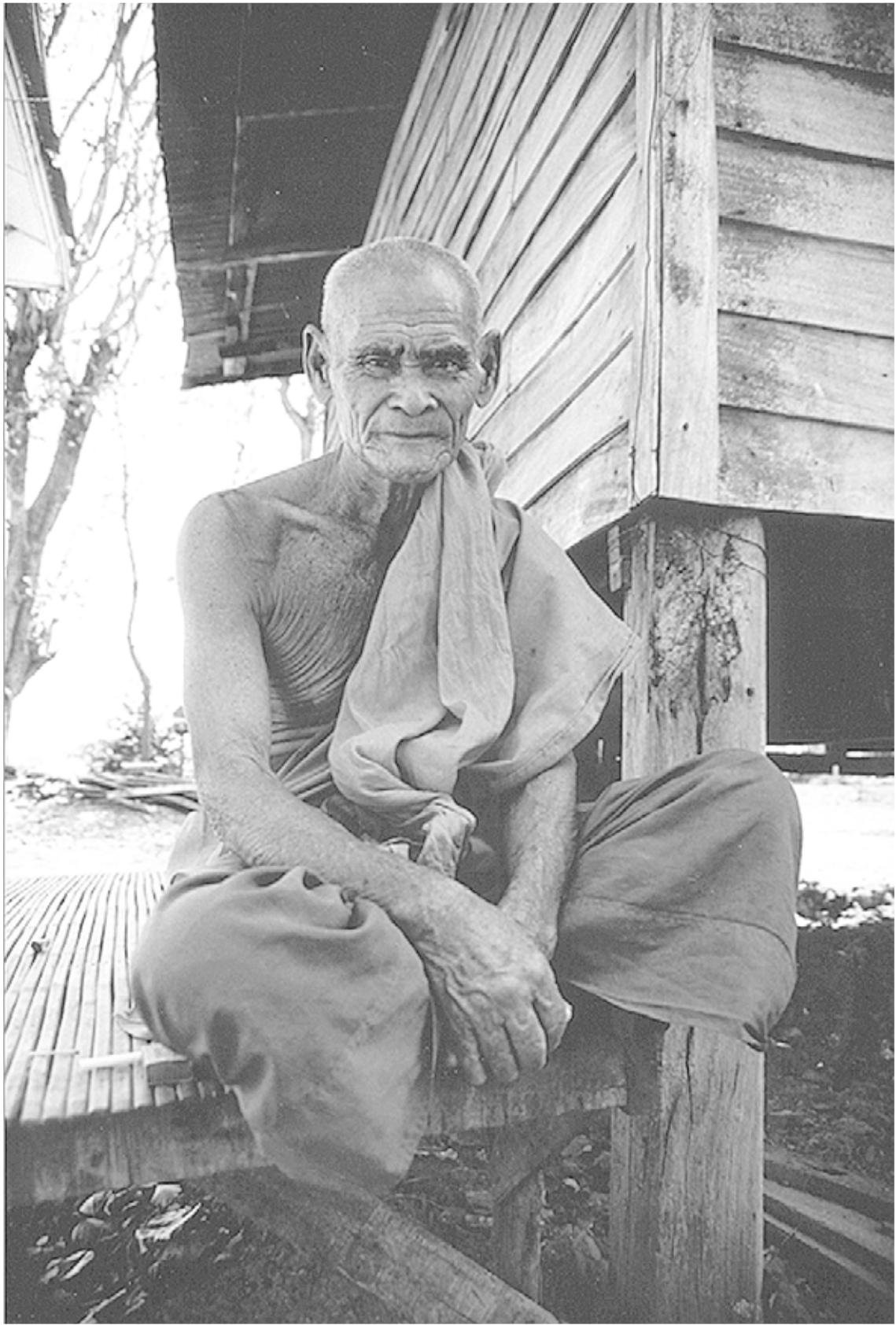
Hét – dörög az ég

„Mi történt?
Föltört a reggel!
Mevakulok!
Nincs nálam boldogabb
halál!”
(Vágtázó Halottképek)

Erre eddig sosem jártam – cserjékkel, bozóttal tarkított, rendezetlen terület. A gyertyafénynél megcsillan valami – aranyozott Buddha-szobor!
Buddha itt, az erdő közepén? Fura... és mellette... ott egy koporsó!

„Meghatározott meditációs tárgyakon folytatva az elmélyedés gyakorlatát, a forma nélküli terület magasabb elmélyedési szintjei, a végtelen tér, a végtelen tudat, a semmilyenség és a sem észlelés, sem nem észlelés tapasztalhatók meg, végül a minden tapasztalástól mentes megszűnés állapota következhet be. Ez a tapasztaláson túli állapot annyiban tér el egy halott állapotától, hogy az életerő, az élet melege és az érzékelés képessége még marad, egyébként minden normális életműködés (például légzés, szívverés) megszűnik.

„Buddha régi, brahmani fordulattal arra tanította tanítványait, hogy ebből az anyagi testből egy másik, intellektuális szubsztanciájú testet vonjanak ki, akár a nyilat a tegezből, kardot a hüvelyéből vagy egy kígyót a bőréből.”

*Falusi szerzetes
Srisaket 1996*

„Tudománytalan álláspont lenne tagadni ezeknek a képességeknek a lehetőségét anélkül, hogy kísérleti úton ellenőriztük volna ezt, a képességek kifejlesztésének tökéletesen érthető módon előírt útját követve. Ha ezek a dolgok csodaszzerűek is, ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy lehetetlenek, pusztán csak annyit, hogy csodálatosak.”

Ma már majd 10 év elteltével jót derülök a félelmen és rettegésen, ami ott, azon az éjszakán eluralkodott rajtam. Mindig megmosolyogtat, ha visszagondolok arra a szinte bohózatba illő jelenetre, mikor éjjel (visszatérve a „kutimba”, kis faházikómba), először hallottam azt a különös zenét, oly tisztán és oly hangosan, hogy ajtót, ablakot nyitottam – mert kerestem a zenekart, amely a fülembé húzza e muzsikát. Aztán persze sírva, nevetve ültem vissza. Nem, az idő kissé torzít az emlékeimen: sokkal nagyobb volt bennem a rettegés, mintsem hogy nevettem volna! Hisz azon az éjszakán lepergett előttem (addig leélt) életem filmje.

Nyolc – leszakadt a polc

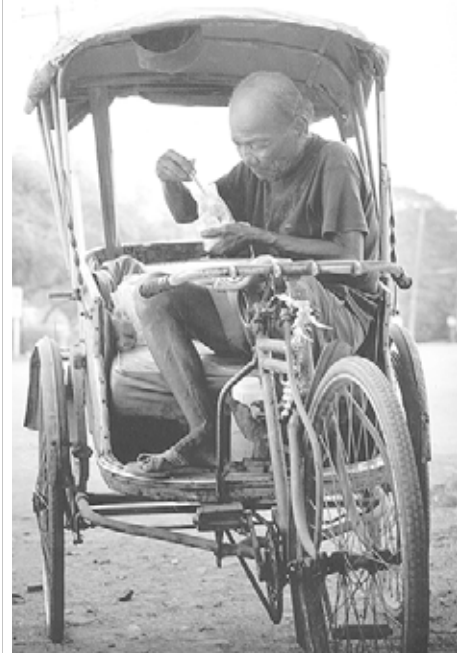
“Dolgok, melyek ártalmasak és rosszak, nem vésődhetnek jellemedbe. Sem nyakadba vett, sem bátor kapzsiság. Érettséged illatot ad és édességet érlel.”

Nangklao III. Ráma Király (1824-1851)

Alig tudok lábra állni. Reggel – mint mindig – söprés. Veszem a seprűt, kisétálok az erdő szélére. Egy seprés jobbra, egy seprés balra... lépés. Automatikusan teszem a dolgom, seprek, csak seprek, azt sem tudom, merre járok – teljesen az éjszaka történetek hatása alatt állok. Egyre nagyobb a por itt, ezen az erdőszéli kis úton. Hónapok óta nem esett, szárazság van és fülledt, párás meleg. Minden fürdik a trópusi szikrázó napsütésben. Egyre nagyobb a por, egyre kevesebb a levél. Nekem mindegy, csak seprek. A megizzadt karjaimra és arcomra hamar ráül a por. Por, por, por mindenütt. Egyszer csak... Állj, állj, állj! Nem, ez képtelenség! Körülnézek: jó 25–30 méterre kerültem az erdőtől. A közelemben csak pár csenevész facsemete, sehol egy virág vagy virágzó fa. Tegyük meg egy próbát! Körbesöprök, akkora port verek fel, amekkorát csak tudok, teljesen beborít a porburok. De az illat, amit érzek, a virágillat megmarad! Visszasántikálok a kutihoz, hogy összepakoljak, kitakarítsak magam után. Mélyen a gondolataimba merülve, lassan lépkedek az erdei ösvényen. A reggeli erdő friss lehelete, a madárcsicsergés, a lombok közt beszűrődő fény játéka kellemesen nyugodt környezetet.

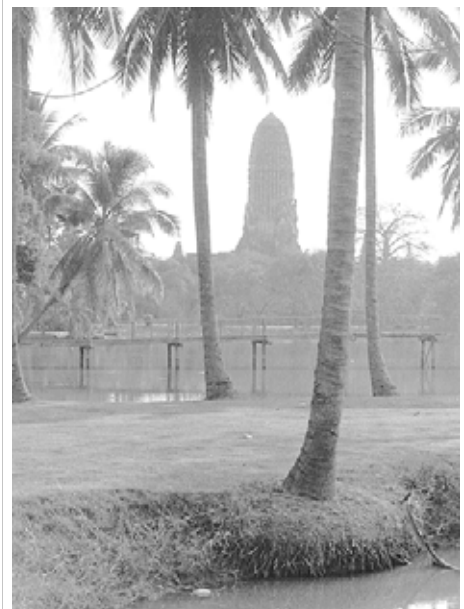
-Ha, ha... azt hiszed, megvilágosodtál?
Az még messze van!
Ahhoz nekem is lesz egy-két szavam, ha, ha, ha!
Szívélyes üdvözzel: Mára

Hhhssssuuuhh – hihetetlen suhogás hasítja át a teret és a csendet. Ösztönösen hátrarántom a fejem – így a lábam előtt puffan valami óriásit! Körülnézek – sehol senki – a fáról zuhant le ez a... de mi is ez?
Jó futball-labda nagyságú, de inkább tojásdad alakú, likacsos... mi ez?
Darázs-fészek!
Alig vált le róla pár kicsiny darab, jó kemény lehet. Gyönyörű alkotása a természetnek, ha ez eléri a fejem...

A riksás ebédje
Ayutthaya 1996

Trópusi táj háttérben prang-gal, a sztúpák (erek-lyetartók) egy kevésbé elterjedt változatával
Ayutthaya 1996

Kilenc – kis Ferenc

Mára:

„Ez az én ajándékom! Egy óriási darázs-fészek! Mint látod, üres! A darazsak kirepültek. Követnek majd téged! Nem fogod látni őket, de fogod hallani zümmögésüket, és érezni fogod, mikor fullánkjukat beléd szúrják!. Nem lesz nyugodalmad, nem lesz se éjjeled, se nappalod, nem tudsz kitérni a szúrásaik elől.”

Elkezdődik a Játész-ma

Úgy hívom majd őket: "karma-darazsak"

Karma = tett, cselekedet, ok-okozat

Ki is az a „Mára”?

»A gyilkos«, buddhista »kísértő« alak.

Hívják az „ördögnek” is.

Egyes szövegekben, mint valós személy, vagy mint istenség szerepel. Megszemélyesítése a gonosznak és a szenvedélyeknek, a világi lét és a halál teljességének.

Mára 7 évig követte Buddhát – próbálva gyengeségeit megtalálni, – hat évig a megvilágosodás előtt és egy évig utána.

„Soha nem szabad szem elől téveszteni, hogy a beavatási halál egyszerre jelenti a – «természeti», nem kulturális ember végét – és az átlépést egy új életmódba: a «szellemre született» lény létmódjába, aki nem csupán a «közvetlen» valóságban él.

A Dhamma

Egy thai buddhista mester esti erdei sétája során halk sírásra lesz figyelmes. Hamarosan megtalálja az ifjú szerzetest, aki egy fának dőlve pityereg.

– Miért sírsz, fiam?

– Azért, mert akárhová megyek, akármit teszek, a Dhamma követ engem.

– Ez az – szólt a mester mosolyogva, és folytatta sétáját.

„Dhamma” – Buddha tanainak összesége.

Egy folyamat, mely átvezet a tudatlan, szenvedésre kárhoztatott létből a felébredt szellemi állapotba.

A mindentudás ismerete (sabbannutanána).

„A »dhamma« szónak ezeken kívül van még néhány más jelentése is: az igazság, specifikus természettel rendelkező dolgok, koncentráció, bölcsesség, természet, érdem, fegyelmi vétség, a megismerhető, stb.

MÉLYEK, NEHEZEN MEGLÁTHATÓK, NEHEZEN MEGÉRTHETŐEK, CSENDESEK ÉS FENSÉGESEK, TÚL VANNAK A RACIONÁLIS GONDOLKODÁS KÖRÉN, SZUBTILISEK, ÉS CSAK A BÖLCS SZÁMÁRA MEGRAGADHATÓAK.

»Mélyek«: amint egy szúnyog sem tudja megvetni a lábát a hatalmas óceánban, éppúgy a Tathágatán kívül senki más nem képes megvetni a lábát ezekben a dharmákban. Mélységük miatt »nehezen megláthatók«, s mivel nehezen megláthatók, egyben »nehezen megérthetőek» is. »Csendesek«, mert az összes szenvedélyek láza elcsitult (azokban a dharmákban), vagy mert csendes tárgyak tekintetében fordulnak elő. »Fenségesek«, mert nem lehet betelni velük, akár a különlegesen ízletes étellel. »Túl vannak a racionális gondolkodás körén«, mert a legmagasabb tudás területe nem fogható fel racionális gondolkodással.

Jak- óriás kapuőr.

A Jakok buddhizmusra áttért óriás-démonok. Ők őrzik a szent teret az illetéktelen behatolóktól. Alakjuk ott magasodik kétoldalt minden templom (wat) bejáratánál.

„Magatoknak kell törekednetek, a Tökéletesek csak utat mutatnak”

Buddha

Wat Suthat, Bangkok 1998

Találkozás Loung Por Koun-nal, Thaiföld egyik leghíresebb szent emberével.

A kéztartás jelentése: "Az én fiam"

A felirat mögöttünk: "Fotózni tilos!"

Wat Bhang Rai, Nakhon Ratchasima 1998

»Szubtilisek«, mert rejtett és elvont természetűek. Végül »csak a bölcsek számára ragadhatóak meg« azt jelenti, hogy csak a bölcsek tudják őket megérteni, nem az ostobák szellemi tápláléka."

Az első csípés:

– Te megőrültél!

Nem sokat tudtam a buddhizmusról, mielőtt átléptem a szerzetesrend kapuját. Mindarra, amit tapasztaltam, kell lennie magyarzatnak! Kutatni, hallgatni, tanulni, elemezni, túrni.

Második csípés:

– Bajban vagy, orvosra van szükséged!

Orvosra? Igen! „Orvosra” van szükségem, aki gyógyít!

”A Buddhához fordulok oltalomért,

A Dhammához fordulok oltalomért,

A Sanghához fordulok oltalomért.”

– A Buddhizmusban ez a Menedékvétel elfogadott formulája.

A hit a csírája minden egészséges állapotnak, mert inspirálja a tudatot Bizalommal, eltökéltséggel, elindítva az átkelést a Samsara, a Létfolyam vízözönén.

„A következő hasonlatok illusztrálják a megkívánt vágy nagyságát: ha az illető azt hallaná, hogy» egyedül az érheti el a buddhaságot, aki puszta kezének erejével képes átkelni egy vízzel töltött egész világrendszeren, s eléri a túlsó partot.« – akkor eszébe sem jutna, hogy ez lehetetlen, hanem vágytól eltelve a feladat iránt nekivágna, s nem riadna el. Ha pedig ezt hallaná: »Egyedül az érheti el a buddhaságot, aki képes végiglépdelni egy láng és füst nélküli, vörösen izzó parázssal megtöltött egész világrendszeren, átkelve azon, elérve a túlsó partot«. Vagy ha ezt hallaná: »Egyedül az érheti el a buddhaságot, aki képes végiglépdelni egy éles kardpengéssel sűrűn kirakott egész világrendszeren, átkelve azon, elérve a túlsó partot.« Vagy ha ezt hallaná: »Egyedül az érheti el a buddhaságot, aki képes keresztülvágni magát egy sűrű bambuszerdő borította, tüskés kúszónövényekkel keresztül-kasul benőtt egész világrendszeren, átkelve, azon, elérve a túlsó partot«. Vagy ha ezt hallaná: »csak az érheti el a buddhaságot, aki vállalja, hogy előbb négy mérhetetlen és 100 000 rendes világkorszak leteltéig a pokolban kínozzák őt válogatott kínzásokkal« –, akkor eszébe sem jutna, hogy ez lehetetlen, hanem a vágytól eltelve a feladat iránt nekivágna, s nem riadna el. Ilyen nagyságrendű vágy az, ami itt megkívántatik.”

Na, söprés...

Kilépek a szerzetesrendből, a darazsak jönnek utánam, nem kímélnek, a fejem majd szétrobban, csak senkinek egy szót se, HÁBORÚ van!

Hátizsákomból kikerülnek a festékek, ecsetek, helyüket megtöltik a mesék, mítoszok, mondák és a vallás könyvei, belőlük merítek vigaszt, ők adnak enyhülést és útmutatót.

A háború Máraival (a karmikus önvalóval) állandó társul állítja mellém a magányt és az egzisztenciális bizonytalanságot. Hogy felvétezzem magam a pszichés és testi fájdalmak ellen, thai boxolni tanulok.

Az első ütések bekapom gyors egymásutánban. Keményfából faragták az ellenfeletem! Erre nem számítottam – irtózatossá erejű ütések a fejre. Rögtön padlót fogok, összerosódok minden.

Utazás, egy vonat zakatol, sötétség, aztán színek vibrálnak, lassan összeáll egy kép (festmény!-), aztán megint sötétség.

Egy! – szűrődik agyamba túl a rémisztő hangszerek hangján, vaku, ahogy villan,

csengő hangú nevetés, tán a kedvesemé?

Kettő! – az edző biztató mosolya.

Három! – arcok, arcok, és valami ismeretlen nyelv.

Négy! – felállni, fel, fel, fel kell állni! Már emlékszem a kihívásra. Nem mondhattam nemet. (A testem lassan mozdul.)

Öt! – Fel, fel, próbálok a fejem felemelni – ólomsúlyú az, egyelőre hajtva marad, de legalább már térden vagyok.

Hat! – Egy szöcske, ahogy ugrik, vagy inkább száll, repül, szinte kockaként kimerévítve, a végtelenségig lassítva. (Érzem az erőm újra!) A szöcske most zuhan.

– Talpon vagyok!

Hét! – Vajon tudom-e emelni a fejem? Szemem csak lassan nyílik ki: a fény!

Rettentő erős itt a fény! Megvakulok!

Nyolc! – Szemtől szemben a bíróval – tovább, tovább – kérlelem. Bólint és int: -Box!

Hosszú küzdelem elébe nézek.

A thai-box – Narayana művészete

„Az ősi időkben hitték, hogy Narayana volt az, ki legyőzte a káoszt okozó gonosz erőket. Mindenki, aki thai-boxot, vagy fegyverforgatást tanul, csak egy céllal teheti – elnyomni a rossz erőket, melyek a békét és a boldogságot rombolják. A gyakorlásnak és edzésnek ez a kizárólagos célja. Ezért mindenkinek, aki thai-boxot tanul, vagy fegyveres kiképzésben részesül, önmagát Narayana tanítványának kell tekintenie.”

Chulalongkorn V. Ráma király (1868-1910)

Narayana nem más, mint Ráma-Visnu Avatárája. Az ő kalandjait meséli el a Ramakien, az indiai eredetű Ramayana thai változata.

A Mítosz könyve középen nyílt ki. Van mit tanulnom! Mára Óriásdémonná változik, Hétfejű sárkánnyá, Küklópszá, Öreg szülévé, Tengeri vénné, kis Luciferkóvá, stb. Ahogy változik, úgy nyílnak meg sorra a különböző kultúrák, tárulnak fel rég lezárt titkos ajtók, s a porlepte szimbólumrendszerek rámtüszentenek.

(Itt most nem részletezhető okok miatt nem hét, hanem kilenc év telik el.)

Tíz, tíz – tiszta víz,

Ha nem tiszta vidd vissza,

Majd a számár megissza!

A Buddha lényege az, hogy tudását saját erejéből szerezte meg, tehát nem isteni kinyilatkoztatás segítségével, nem a szent iratok tanulmányozása révén, s nem is valamely tanítómester irányításával. A felébredés nem valami kívülről kapott felvilágosítás, hanem az emberben magában lejátszódó megismerési folyamat végeredménye.

„Rejtett fény ragyog a dolgok legmélyén,

Erre gondolsz tán, hogyha így szólsz: van remény,

Kutasd hát és tárd ki ablakod,

Tárd ki rá a két szemed, tisztán lásd az életet!

(Omega együttes - Sülyi Péter)

Végre tiszta vizet tölthetek a poharamba. Megtettem a kört.

Egészségünkre!

Magyarország, Zalaegerszeg, Szívhegy 2004

Felhasznált irodalom

László-Ervin
Kozmikus kapcsolatok
A harmadik évezred világképe
Magyar Könyvklub, Budapest, 1996

Understanding Thai Buddhism
by M.L. Manich Jumsai
published by Chalemnit 2000

Dr. Kulin György:
Az ember kozmikus lény
Bp., 1997

Helmut von Glasenapp
Az öt világvallás
Gondolat-Talentum, 1993

Rattanakosin Bicentennial
Bangkok Metropolitan Administration, 1982

Porosz Tibor
A buddhista filozófia kialakulása és fejlődése a théraváda irányzatban
A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 2000

Nyanaponika Thera
Satipatthana
A buddhista meditáció szíve
Orient press, Bp., 1993

Marilia Albaneze
Az időtlen India
(történelem, kultúra és művészet a kezdetektől a 13. századig)
Officina Kiadó, '96

Vörösmarty Mihály
Csongor és Tünde
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966

Mircea Eliade
Misztikus születések
Európa, Budapest, 1999

T.Lowenstein
Buddha látomása
Helikon Kiadó, Budapest, 1997

Ananda K.Coomaraswamy
Hinduizmus és buddhizmus
Európa, Budapest, 1989

Kelet Szent Könyvei
Bhikhu Bodhi
A nézetek mindent felölelő hálója
Orient press, Bp., 1993

Pápes Éva

- Akit mindenki szeretett -

Keresztury Dezső – ahogy Lator László látja

Létezett valóban olyan ember ebben a zűrzavaros, modern magyar irodalmi világban, akiről el lehet mondani ma, a halála után is(!), hogy mindenki szerette, de legalábbis mindenki tisztelte? Ezt nyilatkozták ugyanis többen, köztük Ön is, a Bartók rádióban. Valóban ekkora szeretet övezte Keresztury Dezsőt?

Ez az irodalomban, a szellemi életben nagyon ritkán fordul elő, de Keresztury Dezsőről én rosszat soha senkitől nem hallottam. Ennek nyilván az az oka, hogy olyan tiszta, mindenfajta szennyes dolgot elutasító jellem volt, egyszerűen nem lehetett nem szeretni. Vegyük hozzá, hogy Keresztury részt vett szinte az egész 20. századi Magyarország szellemi életében, nem egyszerűen csak íróként, hanem - nem is tudom, hogy mondjam pontosan – mint egy olyan szellemi instancia, amelyhez mindig lehetett fordulni, amely mindig a tisztességes választ tudta az embernek sugallni. Ismerni kell egy kicsit a pályáját, hogy megértsük, milyen jelensége volt ő a magyar irodalmi, szellemi és közéletnek általában. Mint köztudomású, dunántúli kötődésű volt, anyai ágon a Balaton mellékéről származott, apai ágon Zalaegerszegről. Ott is született, Zalaegerszeget vallotta szülővárosának. Felkerült Pestre, az Eötvös Collegiumba, ott szívta magába azt a szellemet, amelynek aztán ő lett a letéteményese. Nem tudom, mennyire közismert, hogy a kollégiumba olyanok jártak, mint *Kodály Zoltán, Szabó Dezső, Horváth János, Pais Dezső, Ország László, Kosáry Domokos* – mind kapcsolatban voltak a kollégium szellemiségével. Amikor az én időmben összegyűltünk egy évnitő, részben hülyéskedő gólyanyúzó vizsgára, akkor ott ültek az ember előtt az egykori kollégisták, és ugyanúgy ugratták, gyötörték a riadt elsőévest, mint kortársai.

Keresztury, a kollégium elvégzése után, egy ideig Berlinben az egyetemen volt tanár, lektor, - azt hiszem, magyar irodalmat, magyar nyelvet tanított. Nagyszerűen ismerte a német irodalmat, egyáltalán hihetetlenül művelt ember volt. És amikor úgy látszott, hogy a német politika rossz irányba fordul, otthagya Berlint. 1945-ben Budapesten megalakult a koalíciós kormány, és a parasztpárt azt kérte Kereszturytól, hogy vállalja el a kultuszminiszterséget, noha ő tudtommal nem is volt tagja a parasztpártnak, és semmilyen más pártnak sem. A kultuszminisztérium akkor fontos és kényes hely volt.

Keresztury segítette az írókat, amennyire tehetette. Neki köszönhető, hogy 1946-ban, 47-ben sok író: Weöres Sándor és a felesége, Károlyi Amy, Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Pilinszky János, Csorba Győző, Takáts Gyula – és nem tudom még ki mindenki - mehetett ki Rómába.

A miniszterségéről szeretnék elmondani egy történetet, amiből kiderül, hogy mi különbség van egy mindenkori – akár tegnapi, akár mai – miniszter és Keresztury, a miniszter közt. 1945-46-ban még hiányoztak a politikusokból azok a profi reflexek, amelyek ma, vagy régebben egy miniszterhez hozzátartoztak. Keresztury, amikor miniszter lett, ugyanolyan maradt, mint amikor tanár volt, vagy író. A minisztersége alatt jegyzeteket írt a *Válasz* című folyóiratba *Útközben* címmel. Elmondja, hogy egy rozoga autón – mert akkor a miniszterek még rozoga autón jártak, ha egyáltalán jártak valamin - járta az országot, ahogy mondta magáról: a jóra való író és a komoly tanár felállt a dobogóra, hogy beszédet mondjon a tömeghez. Tapasztalatait leírta ezekben a jegyzetekben meg a verseiben is. Lírájában a tájhoz, a dunántúli tájhoz való elemi kötődése fejeződik ki - ha mondhatom ezt, valami 19. századi nemes hevülettel.

Én 1946-ban a makói gimnázium homályos folyosóján találkoztam vele először. Egy villanásnyi ideig szem-ben álltam vele. Ő persze erre a találkozáshoz nem emlékezhetett. Vallás- és közoktatási miniszteri minőségében látogatta meg a Csanád Vezér Gimnáziumot. Mi, korunkhoz képest túlságosan is sokat tapasztalt diákok, nemrég alapítottuk meg az iskolában a József Attiláról elnevezett irodalmi kört. Akkor valahogy természetes volt, hogy nemcsak a tanárok, hanem mi, diákok is felelős képviselői vagyunk a gimnáziumnak, úgy adódott hát, hogy osztálytársammal mi is köszöntöttük a vendéget. A miniszter valószínűtlenül fiatal, szinte fiús, diákos jelenség volt. Emlékezetem inguiban rögzítette, így is illik bele abba a még romlatlan, mozgalmas országba. Pontosan emlékszem a mozdulatára is. Derékből egy kicsit előre-jobbra dőlt, a fejét is oldalra billentette, mongolos szemek elkeskenyedett a mosoly ráncai közt. Kezét félszeg kedvességgel, a gyengébbnek kijáró figyelemmel, pártfogó mozdulattal osztálytársam vállára tette. Nem vette a lapot, nem viszonozta hivatali feszeccsel a köszöntést, hanem hirtelen megkérdezte: melyik a legkedvesebb József Attila versed. Később

értettem meg igazán, mennyire rávall ez a mozdulat, ez a zavarba ejtő kérdés. Az Eötvös Collégiumban az volt a szokás, hogy a diákok négyen-ötven egy tanárhoz jártak szemináriumra. Ezek a tanárok nem akármilyen tanárok voltak: világhírű professzorok, akadémikusok. Nagyon szerettem Pais Dezső óráit, azokon a Paisnak akkor éppen kedves etimologizálással foglalkoztunk. Keresztury Dezsőnél talán a 19. század irodalmával. Az volt a rend, hogy a tanár, jelen esetben Keresztury, feladott egy témát az embernek, attól kezdve csakis az ő dolga volt, hogy ebből egy 8-10 oldalas dolgozat megszülessen. Ott volt a nagy – nyolcvanöt ezer kötetes - könyvtár, be kellett ülni, meg kellett tanulni a filológiát, azt, hogy hol fogjak hozzá, hová nyúljak, hogy szedjem össze a forrásmunkákat. Kereszturyval nem nagy kérdésekről kellett beszélni, ő csak kérdezett. Az ember felolvassott egy részt a dolgozatából, ő meg szembesített a mondatainkkal, mondjuk el, mit akartunk pontosan mondani. Néha kiderült, hogy nincs jól megcsinálva, nem jelent semmit, vagy nem azt jelenti, amit az ember elképzelt. Keresztury megtanított bennünket, hogy a szavainkért, a mondatainkért felelősséget kell vállalni. Egyébként egy jellegzetesen Eötvös Collegium módszer volt ez. Ne szépelegjünk, csak olyasmit írjunk le, aminek fedezete van. Egyébként tőle származik a kollégium jelszava: „Szabadon szolgál a szellem”.

A miniszterségről 1947 márciusában leköszönt, mert kezdte úgy érezni, hogy már nem azt csinálja, amit akar, meg kellene alkudnia, engednie a kommunista párt nyomásának. Kereszturynak volt ereje lemondani. S hogy milyen miniszter volt? Hadd olvassak fel egy levelet, Vas István írta a 85. születésnapjára:

„Te már valószínűleg nem emlékszel rá, miért is emlékezni? -, hogy miniszterséged idején egyszer, egyetlenegyszer felhívtalak a hivatalban. Hogy miért, arra már nem emlékszem. De arra igen, hogy kényelmetlen érzéssel nyúltam a kagylóhoz, most jelentkezik egy titkárnő - mert minden valamirevaló pondrónak volt akkor már titkárnője-, és elkezd faggatni, miért keresem a miniszter urat. De az első csengetésre Te szóltál bele a kagylóba. És akkor azt gondoltam: hát ilyen miniszterünk van!” Ez a történet is tanúsítja, hogy Keresztury kikezdetlen jellem volt. Előbb-utóbb szinte mindenki hozzáidomul a hivatalához, Kafkával szólva, „bogárrá változik”. Keresztury sohasem változott bogárrá, ugyanaz maradt, aki volt. Csengett a telefon, ő vette fel. Jellemző ez a korra is, később ezt már aligha lehetett volna megismételni. De olvasom tovább Vas István levelét: *„Hogy miért éppen itt kezdtem, ennél a negyvenhárom évvel ezelőtti mozzanatnál, ezt az üdvözlő levelet? Mert mostanában többször is olvasom, hallom a nosztalgia sóhaját: Igen, a háború után három évig jó irányba mentünk, csak aztán rontottuk el az egészet.”* De én,- Te talán még emlékszel rá,

- a bízató kezdetekben is megláttam a rombolás - nem! a rontás - előjeleit. Mintha egy pokoli folyamat lassan, fokról-fokra párolná porhanyósra tápázkodó társadalmunkat, megérelve a prézelhetőségre, a ráncigálhatásra, csavargathatásra - ahogyan később eufemisztikusan mondták, a manipulálhatóságra. Ez a furcsa főzet minden egyedben megtalálta a maga bűnének ezt a manipulálható magját. A becsvág, a gög, a féltékenység, a sértődöttség, a sebzettség, az elégtétel, a bosszú, hogy csak néhányat említsek-, és ezek nem a csőcselék, hanem az úgynevezett elit bűnei. Csak Benned – (és a történelmi igazság kedvéért ide kell írnom Bibó nevét) - nem talált kikezdető magot. A közélet szereplői közül csak Te tudtál idejében, szépen, elegánsan,- igen, hadd írjam le ezt a szót itt - kilépni, hátra lépni, visszalépni. Dicsőség a fejedre, ma még fényesebb, mint akkor, negyvenhárom esztendővel ezelőtt.”

Keresztury tisztessége kétségbevonhatatlan volt. Lenyűgöző egyéniség volt, tiszta szellem, csakugyan mindenki szerette, vagy legalábbis nem merté azt mondani senki, hogy nem szereti. Nem lehetett rajta fogást találni.

Nagy tudása független gondolkodással párosult. Ha jól emlékszem 1946-ban vagy 45-ben jelent meg a *Helyünk a világban* című tanulmánykötete. Gyanús elméletek, hamis tanok meg sem kísértették, máig érvényesen írta meg, hol van a magyarság helye Európában. Az övéhez fogható tisztánlátással talán csak Fülep Lajos írt a háború előtti *Válasz* beköszöntő cikkében 1934-ben. Vagy Bibó István, aki ugyanilyen józanul, pontosan látta, elemezte a nemzet és az ország helyzetét, sorsát a világban.

De Keresztury tudományos lelkiismeretessége nem csak elméleti írásaiban nyilatkozott meg. Amit ő a kezéből kiadott, abban minden a helyén volt. Tudósi erkölcsének, tehetségének, alaposságának remek példája egész életén át írott munkája, a két kötetben kiadott Arany monográfiája. Arany volt az eszményképe, lelki rokona. Még Arany sebzettsége is valahogy megvolt Kereszturyban. Arannyal rokonította szerénysége, visszahúzódomása és gondolkodásának mélysége. Ha valami meg fog maradni a magyar irodalomtörténet-írásból, ez az Arany-pályakép bizonyosan.

Amikor az egyetemről is kitiltották – nem taníthatott többet –, visszavonult a Széchenyi könyvtárba, ha jól emlékszem annak a színháztudományi intézetében dolgozott mindaddig, amíg újra meg nem szólalhatott. Visszaváltozott filosszá, nem esett kísértésbe, semmilyen „fuvolahangra” nem hallgatott. Ott dolgozott türelmesen, és várta azt a pillanatot, amikor újra megjelenhet. Akkor írta ezt az egyébként gyönyörű sorpárt: *„Szüless hát vissza emberek, növények, hű állatok, igaz dolgok közé”* vagyis, vonulj ki az embertelen világból.

Személyes kapcsolatuk hogy alakult később, az Eötvös kollégiumi idők után?

Amikor küszöbön állt a kollégium szétverése - Keresztury nehéz szívvel lemondott, helyette jött egy mindenre hajlandó igazgató - kiköltözött a kollégiumból, mert az igazgató egyébként ott is lakott. Hadd tegyem hozzá, hogy az ő kollégiumi lakása volt az akkori, még eleven irodalmi élet találkozó helye. Gyakran megfordult nála a *Válasz* köre, de nem csak a *Válasz* munkatársai, szinte mindenki megfordult nála, jöttek a miniszterhez, a tudós professzorhoz, a kollégiumi igazgatóhoz, de leginkább ehhez a megvesztegethetetlen, semmiféle fertőzetre nem fogékony tiszta szellemhez – járt oda az egész akkori magyar irodalom jobbik része.

Kiköltözését egyébként nagyon szépen leírják ketten is, Fodor András *A kollégium* címmel megjelent naplójában, meg Domokos Mátyás, aki akkor került a kollégiumba, amikor Keresztury már elmenőben volt. Keresztury kiköltözése baljós jelkép volt: véget ért egy korszak, nemcsak a kollégium, hanem az ország életében is.

Én később is kapcsolatban maradtam Kereszturyval, részben mint a kollégium volt igazgatójával, tanárommal, részben, mint íróval, részben pedig, mint az Európa Könyvkiadó fel-felbukkanó szerzőjével, munkatársával. Szinte haláláig élt az a hagyomány, hogy mi, volt kollégisták, hozzá hű egykori tanítványok születésnapján, vagy más időpontban nála vagy másutt, össze-összegyűltünk.

Volt-e ennek a kapcsolatnak olyan személyessége, ami valamilyen változást, indíttatást, elmozdulást hozott az Ön életébe?

Mióta ismertem, vonzott a tisztasága, józan okossága. Nehéz időkben még inkább: szilárd pont volt a világban, jól esett vele együtt lenni. Később vidékre is el-elmentünk együtt, - egy könyvhéten Zalaegerszegen voltam vele. Aztán Szekszárdon, egy Babits emlékülésen. Bár nagy volt a korkülönbség köztünk, mégis talán megkockáztathatom azt is, hogy barátságába fogadott. Ha könyve jelent meg, mindig kaptam tőle egy kedvesen dedikált példányt. Azt hiszem, az utolsó televíziós beszélgetésben én voltam a társa. Egy részlete látható Papp Gábor Zsigmond nagyszerű filmjében, *A kollégium iégnapjaiban*.

Ezt a szellemi örökséget, amit olyan szépen fogalmazott meg az eddigiekben, ki viszi tovább a magyar irodalomban, kik az örökösök?

Csak remélhetem, hogy Keresztury fényes szelleme valakikben ezután is otthonra talál. Nem tudom, mennyire él a közemlékezetben, az irodalmi emlékezetben. Ha közvetlenül nincs is jelen kisugárzásával, csak lesznek, akik a könyveit leveszik a polcról. Szellemi hagyatéka előbb-utóbb vonzani fogja az olvasókat, az irodalomtudósokat, írókat is. Nagy kár, hogy önéletrajza csonka, csak egy része készült el. Hiteles és pontos rajza a kornak, családtörténet is egyben. Ez is olyan műve, amely más művei mellett szintén meg fog maradni. Ha ma valaki kíváncsi rá, milyen volt a 20. század első fele, a kor szellemi élete, a dunántúli úri osztály, – Keresztury visszaemlékezéséből sok mindent megtudhat. S bizonyosan megéri benne a világos értelem és a tiszta erkölcs erejét.

Köszönöm a beszélgetést!

Beck Tamás

A jövőbe látók bölcsessége

Kísérlet a „közép-európaiság” megragadására
Ivo Andrić: Híd a Drinán című regényében

„Közép-Európa egyetlen nagy falu!” – kiált fel Szabó István Hanussen című filmjében a főhóst alakító Klaus Maria Brandauer. Ugyanezt gondolhatjuk, amikor letesszük Ivo Andrić regényét. Szerbek, törökök, zsidók, magyarok, osztrákok és még ki tudja, hányféle náció próbál összeférni egymással évszázadokon keresztül, több-kevesebb sikerrel. Akiket összeköltöztetett a történelem, azoknak bizony meg kell tanulniuk elviselni a másik gondolatait. Mindannyian tudjuk, hogy ez a legnehezebb. Időnként szerb fejek magasodnak póznára tűzve a višegradiak fölé, máskor gyanútlan törökök vesztik életüket egy-egy ügyes lesvetésben... Az 1878-as okkupáció idején mégis, mintha Oidipusz felismerése ismétlődne meg nemzeti méretekben: a megszálló hadsereg árnyékában a különböző népek fiai fájdalmas hirtelenséggel döbbennek rá arra, hogy immár századok óta egyazon család tagjai. Ha nyelvük nem is, sok minden más igenis összeköti őket. Akšam (esti ima) idején a tét nélküli, szertartásos beszélgetések a város fölött húzódó réteken, egész nemzedékek közös pipázgatása a kasaba (kisváros) forgalmas terein...Őseik, akik gyakran egymás kezétől estek el, most pedig ugyanabban a földben nyugszanak... De a szokásokat, a közös gondolkodást és múltat egyaránt megelőzve, elsősorban a regény névadója köti egymáshoz képletesen is e népeket: az az időtlen kőkolosszus, melyet a világhírű hadvezér, Mehmed pasa Sokoli öregkori honvágya ívelt át a Drinán.

Kijelenthetjük-e a regényről, hogy a „közép-európaiság enciklopédiája”? Valószínűleg igen, és nem pusztán tartalmi okoknál fogva. Ne feledjük, jó néhány évtized eltelt a mű születése és Dosztojevszkij működése között, aki annak idején szakított a hagyományos ábrázolásmóddal és addig ismeretlen lélekrajzi eszközöket kezdett alkalmazni műveiben! Andrićnál azonban nyoma sincs szenttelen kívülrőlállásnak. Ő ismét a „mindentudó narrátor” habitusába bújjik, miáltal nem csupán bemutatja, de azonmód értelmezi is mindazt, ami előttünk zajlik. A regényt alkotó epizódoknak egyetlen olvasata van, s ezt az események leírásával

egyidőben, azonmód át is adja nekünk a szerző. Mi pedig saját horizontunktól függően magunk dönthetjük el, bölcsességként vagy éppen önkényességként könyveljük-e el mindezt. Mert nem pusztán azt látjuk, hogy Fedun, a hídon őrködő fiatal önkéntes elmereng a török leánya szokatlan pillantásától égetve – vágyakozása és kételkedése előttünk kergetik egymást, miután a narrátor közlése számunkra gondolatait...S afelől sem lehet kétségünk, hogy Ali hodzsa szemébe bizony nem csupán a fülbe nyilalló fájdalom hord könnyeket – elég, ha közvetlen közelről szemügyre vesszük szörnyű érzéseit, melyeket a kereszt látványa vált ki belőle egy megszálló katona karszalagján.

Igen, ez az elentmondást nem tűrően kinyilatkoztatásszerű közlésmód már Közép-Európa. Egy olyan térség, ahol a „torlódott társadalmak” félfeudális rendje még a XX. században – a mű megírásának idején- is nagy szerepet szán az emberi tekintélynek az igazság felderítésében. És itt tárul fel a közép-európai gondolkodás ambivalenciája: konzervativizmusa egyszerre nosztalgikus és reménytelen. A narrátor egy olyan művelődéstörténeti korszakban lát szereplői lelkébe, amelyben már bátran megtehetné, hogy tekintetét nem engedti tovább azok tettenél – ezáltal ugyanis olvasóira bízhatná az indítékok feltárását s a jellemek kirajzolását. Az a szellemi környezet azonban, ami velünk együtt Andrićot is körülvette, nem tűri a szubjektívizálást és az erkölcsi következetlenséget. Közép-Európa egy hajdanvolt ősvilág torz tükörképét mutatja máig: abban a világban még köztünk éltek a bölcsék, akik megfellebbezhetetlen tekintélyként hirdettek egy mindenki által elfogadott igazságot. Törvényszerű viszont, hogy ez a világ az irodalomban létezhet csupán tovább, kövületként: bár politikásaink öröme a társadalom ma is igényt tartana erre, az államéletben nincsenek, nem is lehetnek „mindentudó narrátorok”. Egy regényben ez persze minden további nélkül megvalósítható. Ennek jegyében alkalmazza Andrić az említett narrációs technikát, s így válik szinte az író „reazonőrjévé” az egyik szereplő, Ali hodzsa, akinek jóslatait aztán a višegrad-i események rendre igazolják a cselekmény folyamán. – De ahelyett, hogy a szerzőtől hiányolnánk a mai világ kötelező távolságtartását, gyönyörködünk inkább narrátora „mindentudásának” fényében, amelyben tisztán földereng a művészet vallásos eredete...!

Az olvasót persze – sokszor túlonúl is – elsősorban az érdekli, „miről szól” a regény. De ha most feltesszük ezt a kérdést, szükségszerűen zavarba jövünk. Vagy éppen Ivo Andrićot idézzük, aki így vallott e művéről: „Ezért a híd keletkezéséről és sorsáról szóló történet egyben a kasaba és embereinek élettörténete is, nemzedékről nemzedékre szóló történet, éppúgy, mint ahogy a hídról szóló minden elbeszélésben jelen van a tizenegy

boltívű híd vonala, s középen fönn a korona, a kapu.”És ebben a megfogalmazásban benne van minden, amire kíváncsiak voltunk. Mert értetlenkedhetnénk: hogyan lehet egy hídnak sorsa, sőt történelme? Épületek keletkeznek és elmúlnak; esetleg rongálódnak vagy javításon esnek át, ám lényegükhöz hozzátartozik a mozdulatlanság, az állandóság. A regény időszemlélete azonban fittyet hány hétköznapi elképzelésünknek a változások természetéről. Látszólag ugyan egyedül a híd tekinthető öröknek, s csupán a rajt nyüzsgő emberek sodorja sorsuk erre-arra. De nem igényel különösebb figyelmet, hogy észrevegyük: majdhogynem ugyanaz a körforgás, ciklikus visszatérés játszódik le most is előttünk a cselekményben, amelynek tanúi lehetünk már Márquez remekművét, a Száz év magányt olvasva. Bár a történelem – újra meg újra – váltakozó díszleteket biztosít az események számára, mégis mindegyik „felvonás” ugyanarról szól; egyik nemzedék sem tanul az előzőektől, végig kell élnie amazok sorsát, hogy aztán a következő majd újramezdeje. (Néhol szinte már M. Foucault újszerű történelem szemléletével találkozunk a műben!) Az emberi tapasztalat egyáltalán nem siet felhalmozódni a cselekmény évszázadai folyamán – és valljuk meg, a társadalmi emlékezet rövidegére tekintve a valóságban is ez lehet a benyomásunk! Szinte érintetlenül hagyja az emberi lelkeket az idő, miközben áthömpölyög köztük, akár a Drina a boltívek alatt. És ez nem csupán a generációk sorsának párhuzamosságában, de a szereplők egyéni életében is megnyilvánul: a felismerések ellenére egyetlen fejlődő jellemmel sem találkozhatunk a regényben. A híd sorsa azonban bizonyos értelemben több tragikumot tartalmaz, mint Višegrad lakói: pusztulása egyszeri és megismételhetetlen, szemben a cserélődő szereplőkével.

A regény fejezetei közt ennél fogva nem lehet kauzális, ok-okozati összefüggést felfedezni – legfeljebb a szereplők személye köti össze őket, s egynéhány utalás. Más kérdés, hogy gyakran maguk az epizódok is egymáshoz asszociatív módon kapcsolódó részekből állnak össze, amint a főcselekménybe anekdotikus történetek ékelődnek. Ennek legszebb, legpregnansabb példája Stiković és Glasinčanin beszélgetése egy forró nyári éjszakán. A két vakációzó, egyébként alacsony sorsú, de művelt fiatalember társadalmi kérdéseken, illetve a nemzeti függetlenség problematikáján vitatkozik össze, és vitájuk lassan személyes viszályá fajul. Ám az érvek-ellenérvek sorjázása közben egyszer csak megszólal egy hegedű, majd felcsendül a zongorakíséret is. A narrátor pedig egy percre eltereli figyelmünket a polemizáló barátokról, s ismerteti velünk az éppen zenélő pár történetét: dr. Balázs katonasors és Bauerné úrasszony kibontakozó szerelmét. Az előbbi vitának és a bemutatott románcnak persze legfeljebb annyi köze van egymáshoz, hogy egyazon világ részei;

tulajdonképpen még cinizmus is felfedezhető abban, hogy itt összekapcsoljuk a kasztszerűen elzárkózó tisztársaság tagjainak életét az általuk lenézett két helybéli forradalmárával. Metonimikus, közelebről időbeli érintkezés azonban kétségtelenül fennáll közöttük. És ha végiglapozzuk a regényt, láthatjuk, hogy kohézióját leginkább az ilyesfajta összekapcsolódások teremtik meg.: a történelem minden korszakában a legkülönbözőbb sorsú emberek kerülnek egymás mellé, akiket valamilyen asszociatív kapcsolat köt csupán össze – vagy egyszerűen annyi, hogy mindannyian ugyanabban az időben élnek.

Az előbb azt a kérdést tettem fel magamnak, vajon közrejátszik-e az író körülvéző környezete abban, hogy a történelem folyamát állóvízként láttatja, és a társadalom lényegi változásait illúzióknak fogja fel? Nos, talán ugyanarra a dologra vonatkozik most megfogalmazott kérdésem is: elképzelhető-e, hogy a „lírikus látásmódnak” ez az asszociatív szövegszervezésben megnyilvánuló túlsúlya összefügg a szerző közép-európai mivoltával? Mielőtt mindkét kérdésre megkockáztatnám az igenlő választ, kijelentem: tisztában vagyok azzal, hogy a történelem célulvőségének tagadása általános emberi tapasztalat. Mint ahogy azzal is, a „lírikus látásmód” túlbujánzása nem közép-európai specifikum a prózában. (Igaz, a XX. században ennek leggyönyörűbb példáit a periférikus térségek irodalma adja számomra.) Megdöbbenő párhuzamot fedezhetünk fel azonban a mű történelemszemlélete és Közép-Európa „sorsa” között. Térségünk tipikusan azon része a kontinensnek, melyet hosszú évszázadokon keresztül elkerült a társadalomfejlődés dinamizmusa; ahol a demokratizálódás igen-igen megkésve, és akkor is egyelőre csupán intézményeit tekintve – semmiképpen sem mentális értelemben – ment végbe. Én pedig azt gondolom, lehetetlen függetleníteni ettől a történelmi tapasztalattól – mely szintúgy a változatlanság illúzióját kelti – a mű világképét.

Amikor a „lírikus látásmód” nagy szerepéről beszélek, persze nem csupán az asszociatív szövegszervezésre gondolok, de a regény változatos hangnemére és páratlan stílusgazdagságára is, melyet Csuka Zoltán fordítása nagyszerűen visszaad. Mindezeket végigtekintve Csoóri Sándor szavai jutnak eszembe: „Hinni a költészetben sosem az időszerűség kérdése volt, hanem a létezésé.” Ugyanő egy másik helyen viszont kifejti, hogy ezt a fajta „létezés” manapság már csak Kelet-Közép-Európa, valamint Latin-Amerika mondhatja magáénak. (Tekintve, hogy a szorosabb értelemben vett „harmadik világ” lakói számára a létfenntartás hihetetlen nehézsége teszi elérhetetlenné a költészet gyakorlását, míg a jóléti államok népessége az anyagi gondtalanság következtében nem érez erre szellemi igényt.) Hogy ez az eszmefuttatás megállja-e a helyét, azt persze mindenkinek magának kell eldöntenie. Mint ahogy az is

az olvasó feladata, hogy elgondolkodjon: vajon mindez szerepet játszik-e a tárgyalt regény „líraiságában”?

Az alkotás legnagyobb vonása talán mégis az, amivel éppenhogy megtagadja a közép-európai hagyományok részét képező elfogult nacionalizmust. Hiába vonul végig ugyanis Andrić művén a nemzeti, illetve vallási szembenállások sorozata, hiába tartozik az író maga is az egyik, Drina menti nemzetiséghez – vitathatatlanul pártatlanságot biztosít narrátorának. A regény mindenekelőtt az Embert veszi górcső alá, általános értelemben: az olvasó egyformán átérzi szerbek, törökök, osztrákok stb. bánatát és örömet, miáltal hangsúlyt nyer mindannyiuk embervolta, mely összeköti őket. (A különböző nációk közti ellentétek egyúttal mondvaszínálnak, majdhogynem nevetségesnek tűnnek.) Sőt, ez a tolerancia a más nemzetbelieken túl kiterjed azokra is, akik a műben a rettegett gonosztevő szerepét kapják: a szerző igyekszik feltárni a negatív hősök (pl. Abid aga) tetteinek rejtett motivációit, vagyis törekszik ezen szereplőknek ha nem is a felmentésére, de legalább a megértésére. Ezzel a pártatlansággal, megértésre törekvéssel Andrić a világirodalom legnagyobbjainak, például Homérosznak és Danténak társaságába emelkedik. (Persze közhely, hogy igazán hatalmas mű ezen tulajdonságok megléte nélkül meg sem születet.) És milyen különös, hogy a Divina Commedia említett szerzőjével rokonítja az író ezenkívül művének enciklopédikus jellege is! Korának valamennyi eszmei áramlata megjelenik a műben; részben a narrátor hosszú monológjaiban, részben függőbeszédként, a szereplők gondolataiban, szavaiban. A vallási ellentétek, a nemzeti öntudat feléledése, majd a szociális érzékenység felerősödése nemcsak Višegrad, hanem a tágabb értelemben vett világ sorsának alakulását is meghatározzák; a nagyobb horderejű események mindig úgy jelennek meg ugyanis a kisváros életében, mintha gyenge visszhangjai lennének csupán

valamilyen távoli centrum történéseinek. Így lehetséges, hogy Andrić soha nem válik provinciálissá, noha „magunkénak” érezzük – ez a pártatlan műveltséggel és pszichológiai érzéssel rendelkező író példát mutat mindannyiunknak arra, hogyan őrizhetjük meg az egyetemes gondolkodást közép-európaiként is.

Ide tartozik és feltétlenül meg kell említenem még, hogy a legmegrázóbb élményt e művel kapcsolatban számomra szomorú aktualitása adta, amellyel napjaink történelme ruházta fel éppen a délszláv térségben. Pontosan 1999. március 24-én este emeltem le a régóta ott porosodó regényt könyvespolcomról, nem sokkal azután, hogy az akkori NATO-főtitkár, Javier Solana bejelentette a Jugoszlávia (maradék) elleni légi hadműveletek megindítását. Hogy miért ösztönzött ez Andrić olvasására? Talán, mert makacsul meg akartam győzni magamat arról, hogy a háborús övezetek népeinek kultúrájában is ott él hagyományként az emberség és a józan bölcsesség – erről pedig a Híd a Drinán, a Titanic bár, majd a Lőportorony c. kötet nagyszerű novellái tökéletesen meggyőztek. Figyeljük csak meg, miként ír Andrić tárgyalt regényében a polgárháborúk kirobbanásáról! „Az emberek üldözők és üldözöttek csoportjaira oszlottak. Az az éhes vadállat, amely az emberben él, s nem mer jelentkezni mindaddig, amíg a jó szokásokat és törvényeket el nem távolítják, most kiszabadult. A jelt megadták, az akadályokat eltávolították. Amint ez az emberi történelemben oly gyakran előfordul, hallgatólagosan megengedték az erőszakot és fosztogatást, sőt a gyilkosságokat is, azzal a föltétellel, hogy magasabb érdekekért végzik őket, megállapított jelszavakkal, bizonyos nevű vagy meggyőződésű emberek korlátolt száma fölött.”

Ezek a megdöbbentő sorok több mint fél évszázada születtek, de a boszniai szerb író mintha a '90-es évek derekának Boszniájáról beszélne a jövőbe látók bölcsességével.

Hagymás István fotója

Kiss Gy. Csaba

Dragutin Tadijanović

A zágrábi sétával kell kezdeni. A Horvát Írószövetség rendezvényén a Dubrovnik szállóban volt az ebéd. Abban az épületben, melynek ablakából éjfélig figyelhettem a Jellasics tér mediterrán nyüzsgését. A Gaj utcára nyíló ajtón jöttünk ki az étteremből. A kis csoport, mellyel együtt léptem az utcára, egy szálas, idős urat fogott közre. A magas homlokán hiányzó haját hátul vállat verdeső tincsek pótolták. A tanácskozáson derült ki számomra, hogy benne a horvát költészet nesztorát, Dragutin Tadijanovićot tisztelhetem. Érezhetően hozzá volt szokva, hogy figyelnek rá, bár szavait nem éreztem prelegációnak, inkább kedélyes adomázásnak, a közép-európai közbeszéd oly otthonos változatának. Megyünk a tér felé, magyarázta, és amikor én erre járok, mindig fölnézek oda, a szemközti ház harmadik emeletére, nézzék, ahol félig van lehúzva a redőny, odaintek, és kisvártatva visszaintenek kendővel, ahogy most is. Hatvan éve immár. Minden áldott nap.

Antológiákban talákoztam néhány versével, de nem túl sok maradt belőlük a fejemben. Annak idején vajdasági magyar költők fordították. Kissé csodálkoztam is magamban, hogy itt lépked velünk, keresztül a téren. Úgy saccoltam, Jékelynek, Weöres Sándornak lehet a kortársa. Élénken beszélgetett velünk. S mint rendre ilyen esetekben, nagyon zavart, hogy oly szegényes az én horvát szókinccsem. A nyelv mesterével beszélgetni az én csökött, meg-megakadó nyelvtudásommal. Ilyenkor érzik az ember igazán a bezártságát, kívül létét. Mennyire más lenne, ha lengyelül szólhatnék! Az egyszerű kérdésekhez szoktam menekülni hasonló helyzetekben. Tudtam, hogy Szlavóniából való a költő, s próbáltam arról kérdezni, mit jelent számára ez a régió. Legyintett, s magyarázni kezdte, hogy nem ért egyet a horvát glóbusz szellemi szétszabdalásával. Szlavónia - Horvátország, éppúgy, mint Dalmácia vagy Isztria. Éreznem kellett, hogy nem velem vitázik, hanem talán politikuskokkal. Úgy hozta a történelem, hogy a horvát vidékek hosszú évszázadokon keresztül külön tartományok keretében éltek. A történészek ismerik a kifejezést, hárommegy királyság, vagyis Horvátország, Szlavónia és Dalmácia. A nemzeti mozgalom egyik legfontosabb célkitűzése volt a XIX. században, hogy ez a három horvát tartomány összetartozzék. Érdekes módon az új Horvátországban a 90-es évek elején megjelent a politikai regionalizmus. Miközben Horvátország élethalál harcát vívta önállóságáért, a frissen szerzett függetlenség megtartásáért, majd éveken át jelentős területei szerb megszállás alatt voltak. Talán ez készítette efféle magyarázatra a szlavóniai horvát költőt.

Tadijanović lírájának amúgy egyik legfontosabb szála, vonatkozási pontja, nem túlzás azt mondani, pillére a szülőföldhöz fűződő kapcsolat. Szlavóniai tájak, a

szülőfalu képe jelenik meg újra és újra a költői emlékezet horizontján. Visszatér képzeletben oda, ahonnan elindult a Szlavonbród melletti faluba. A horvát irodalmi lapok rendre köszöntik novemberben a születésnapján. Pátriárkai kort ért meg valóban, a tisztelők az idén a 99 esztendő költőnek fejezik ki jókívánságaikat.

Amikor mi sétáltunk vele a Radić utcán fölfelé, a Felsőváros irányába, még csak a kilencvenkettediket taposta. Udvariasan lassúra próbáltuk fogni a tempót; ha nekieredt a nyelve valaminő hosszabb magyarázatnak, még meg is álltunk szusszanni egyet, tudván, hogy fokozatosan kezd emelkedni az utca, ám ő volt az, aki már-már nógatni akart bennünket, hogy igyekezzünk, mert lemaradunk Zágráb városának a fogadásáról. Hosszú lábait katonásan szedte, időnként kihúzta magát, ahogy az imént, amikor fölített feleségének az ablakba.

Ahogy kedélyesen váltottuk a szót az öregúrral, nem gondoltam volna, hogy évtizedeken át annyi kulturális-irodalmi intézményben, egyesületben viselt tisztséget, hogy húsz éven keresztül igazgatta Zágrábban az Irodalomtörténeti Intézetet. Túl volt már azokon az ambíciókon, melyek a javakorabeli férfiakat fűtik, lobogó ősz hajával az időnek másik dimenziójához tartozott, az élő klasszikusok szabadsága adott távlatot szavainak.

Szlavónia szelídségét láttam szemeiben, azt a szelídséget, amelyet verseiből olvastam. A Száva és Dráva közötti termékeny tájat, búzamezőivel és szőlődombjaival. A horvát Árkádia napsütéses világát, ahová örök vágyakozás köti az emberemlékezet óta Zágrábban élő költőt. Ne képzeljük azonban Tadijanović líráját valaminő népi költészetnek, versbeszédét Erdélyi Józseféhez vagy Illyés Gyuláéhoz hasonlónak. Nekem inkább Szabó Lőrinc jut róla eszembe. Az emlékképekből összeálló szülőföldi mitológia éppúgy rajzoknak tekinthető egy élet tájáról, mint a Tücsökzene. Élőbeszédre emlékeztető versmondatai gyakorta megtörnek, korántsem a kerek idill benyomását keltik versei. Egyik kritikusa úgy jellemezte, hogy verse óramű pontosságú.

Örökséget kíván számba venni a horvát költő, a későmodern líra szemléletével és eszköztárával. Hogy mik annak a tegnapi világnak a meghatározó emlékképei, a személyiséget élete végéig elkísérő értékei? Volt olyan kritikusa Tadijanovićnak, aki a sóvárgás költőjének nevezte, ám rossz irányba indulna képzeletünk, ha valamiféle örök paraszti vagy falusi visszakívánásáról volna nála szó. Inkább a XX. századod végigélt ember kereséséről, az emlékezés alapvető emberi szükségletéről, a szavakkal újjáteremthető emlékek egzisztenciális jelentőségéről.

Mezey László Miklós

A visszatért avantgárd

G. Pataky András: A tél acélkék lovai

A magyar költészet történetének egyik érdekes jelensége, hogy immár idősödő, érett alkotók, kész költők bukkannak föl az ismeretlenségből. Egyszer csak megjelenik egy verseskönyv, és első föllapozásakor kiderül, hogy valódi poeta jelentkezik. Az olvasó meg hűledezve teszi föl magának a kérdést: hol volt eddig ez az ember, hogyhogy sosem hallottam róla? Éppen így vagyunk most G. Pataky Andrással is, akinek ötvenöt éves korában jelent meg az első kötete, *A tél acélkék lovai*. Esetében az érdeklődő olvasó „tudatlanságát” némiképp menti, hogy Aradon élő szerzőről van szó, aki eddig csak helyi lapokban közölte műveit, Arad pedig mindenképpen „irodalmi periféria”, akár az erdélyi, székelyföldi, akár az anyaországi irodalom szellemi tömbje felől nézzük.

Az ilyen késetten megjelenő, érett, valódi első kötet mindig izgalmas olvasmány, hiszen együtt van benne a bemutatkozás izgalma, a debütálás lámpaláza, az első föllépés hamvasága, ugyanakkor – természeténél fogva – magán viseli a letisztultság, a kiforrottság, a mesterségbeli tudás jegyeit, miközben az egész leginkább egy válogatásra emlékeztet, mert rendre hosszabb alkotói periódus termésének megrostálásával készült. G. Pataky András mögött is három évtizedes költői munkásság áll (első verse 1976-ban látott napvilágot az aradi újságban), ilyenformán okkal-joggal válogathat eddigi alkotásaiból kötetre valót.

A magyar líra történetének másik érdekes vonása, hogy a bánáti „irodalmi periféria” légköre különös módon kedvezett az avantgárdnak, nem véletlen, hogy itt, Aradon jelent meg Szántó György *Periszkóp* című folyóirata, Franyó Zoltán *Geniusa*, innét, a bánáti vidékről származtatható Méliusz József vagy Olosz Lajos izmusok jegyében fogant költészete. G. Pataky András ezredvégi lírája pedig ennek a hagyományvonulatnak a része, folytatása, kortársi reinkarnációja. Számos ponton (tartalmi, motívikus részletekben és néhol formai tekintetben) emlékeztet Kassák Lajos versvilágára, ám annak jóval szelídebb, tűnődőbb, harmóniára törekvőbb változata.

Az 1970-es évek végétől keletkezett versek kicsiny gyűjteménye – félszáznál alig több vers szerepel a válogatásban – a XX. század eleji avantgárd „prolongálása”, de nem a harsány irányzatoké, nem a harcok aktivizmusé, azoknál sokkal kiegyensúlyozottabb,

letisztultabb, múltba nézőbb. A kötetbe való belelapozáskor mindez nyilvánvalóvá válik, hiszen a Kassáktól vett mottó után a nyitó versben ezt olvassuk: „Verseim nem hord testén / könnyű dallamot, / s ha néha a csend szálai / gúzsba kötnek, / a Hallgatás ellen / harmóniát versből kovácsolok” (Verseim nem hord testén könnyű dallamot). Rögtön két dologra gondolhatunk: az ars poeticában világos utalás történik a Kassáknál oly gyakori vas, acél, fémmegmunkálás motívumára, ugyanakkor ez tudatosan a harmóniateremtés elemeként jelenik meg. Az 1984-ből származó 18 soros nyitó versben ötször fordul elő vasmunkára utaló kifejezés és szókép („vasból kovácsolok”, „vaspánt”, „korommal fényezett”, „edződtem komolyra”, „fémek türelmén”), ugyanakkor a versszervező gondolat a harmóniateremtés, az eltökélt lélek szilárd humánuma, tisztaság- és szépségvágya. A vers – zárás már ellágyuló líra: „ki nappal fémek türelmén / méri szigorát / s éjjel csillagot álmod / egy asszony homlokára”. Vagyis G. Pataky versében az acél, a kovácsolás, a korom, az edzés, stb. nem a nyers erő megjelenítője, a fémet is gyúrni bőszen akar kifejezője, hanem a szilárdan eltökélt szépségteremtés és konok gyöngédség megjelenítője. Immár folytatva a költői képet: a költő az a mester, akinek súlyos porölye alatt „vascsipke” formálódik.

Három évtized verstermése válogatásának rendező elvül a tematikus fejezetek kialakítását választotta a költő. Az első rész (*Két éles penge*) a családdal kapcsolatos emlékek verseinek rövid szemléje; a második rész (*Beszél a tűz*) a már említett szépségformáló erő, a vasmunka-motívumok darabjainak gyűjteménye. A szülőföld érzelmkörének és a költő múlttudatának lírai megnyilvánulásait vonultatja föl a harmadik fejezet (*Azon az éjszakán*); a természet versebe szőtt képeit sorakoztatja a következő (*Kiterítve feküdt a nyár*), míg a létértelmező, a közérzetet kifejezők az utolsó részben (*A hallgatás tornya*) kaptak helyet.

Ami valamennyi fejezet anyagára, G. Pataky András csaknem minden versére jellemző, az a kérlelhetetlen őszinteség, a valósággal vagy éppen a kínos emlékekkel való bátor szembenézés. Ahogyan szépítés nélkül, máig sajgó fájdalommal idézi apja hajdani szigorát (*Két éles penge*), ahogyan máig sem csitult és nem szégyenlett sírással tekint vágóhídra hajtott lovuk után (*Hajnal*), ahogyan megéli és szinte önkínzó kegyetlenséggel tudatosítja öregedését (*Megérkeztek hozzám is a vének; Korosztályomhoz*). Valóban edzett lélekkel éli át és szilárd tekintettel látta az élet dolgait, miként a maga meggyőződését is. Ez az érdesség nélküli keménység vált át gyors futamokban valami finom ellágyulásba; a kérges kezű, szúrós tekintetű költő sokszor emeli égre a szemét. Mert éteri tisztaságra, a hit megvilágosító fényére áhítozik (Mert a fény a felhőkön túl van; Fohász). Természet ihlette verseit is merész képzettársítások, gyors vágások, az asszociációkkal

ötözőtt látványok egymásutánja jellemzi (*A tél acélkék lovai; Mi lenne, ha reggelre...; Kitérítve feküdt a nyár*). Erős ecsetvonásokkal festett, evokatív hatású képekből építi föl szabad verseit a költő, és ezek az egyszerre szívig és értelemig hatoló, villámfény élességű látványok a maguk többjelentésességével hordozzák a költő belső eredőjű mondandóját, például így: „Távolodó madarak / szárnyától sebzetten / megnyílt az ég. / A messzi dombok fölött, / két fájdalom mereng” (Ősz). Mint csaknem valamennyi versében, itt is tetten érhető keménység és ellágyulás dichotómiája, hiszen a szárnycsapásoktól fölsebzett égbolt alatt a régről itt rekedt, madártestűen szimmetrikus fájdalom érzete jelenik meg. A történet, az „akció” elégiába megy át.

G. Pataky András költői képei mindig konkrét leírások formájában jelennek meg, a költő szinte kézzel foghatóvá teszi trópusait: „Éveim ereszaljáról / már elszálltak / a lehetőség fecskéi” (*Kemény korban élek*), azután: „Gyakran önmagam kútjába / kényszerít a hallgatás” (*Csupakin csoda*), vagy ugyanebben a versben még ekként vall: „Nappalaim rongyai / estéim szemébe lógnak”. E képek egymásutánjából, egymásra feleléséből jön létre a szabad vers, amely versforma persze korántsem jelent kötetlenséget, gáttalanul áradó fluxust. Éppenséggel a kovácsolást idéző keménységgel, ugyanakkor takarékos mozdulatokkal, kiszámított erővel formálja a költő maradandóra sorait, strófáit, amelyekhez immár aligha lehet hozzátenni bármit is anélkül, hogy az adalék föl ne puhítaná a fémes kristályszerkezetet. A költő alig-alig használ a klasszikus lírájából ismerős fioritúrákat, keményre formált, szinte kézzel fogható képek egymáshoz illesztésével alkotja meg a harmónia kívánásának, a szépség sóvárságának fohászait, a teljesebb és emberibb élet vágyának elégius énekeit. Sokszor szinte prózaian illúziótlan az a kép, amit rajzol (*Ingázók; Biztató; A tél acélkék lovai* stb.), ám a hiányok és sérelmek, a bajok és panaszok sorolása is mi más lenne, mint az emberségesebb, méltóbb élet áhítása?

A tél acélkék lovainak megjelenése az egyetemes magyar irodalom számon tartandó eseménye, erre utal a versekhez írott méltató utószavában a kortárs erdélyi irodalom ún. „transzközép” nemzedékének egyik teoretikusa és meghatározó szerepű lírikusa, Sántha Attila is. Hiszen a versek becsülendő önértékén túl a kis kötet azzal a tanulsággal szolgál, hogy a XX. század elejének avantgárdja ma is folytatható, hogy a közel évszázados korstílus korszerűen és egyben távlatosan is éltethető anélkül, hogy egy pillanatig is az utánézés, az epigonság gyanúja vetülne a költőre. G. Pataky András az avantgárd eredeti hangú folytatójaként mutatkozik be és idézi föl a mindannyiunk számára ismerős versmúltat.

(*Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2003*)

Fischer György szobra

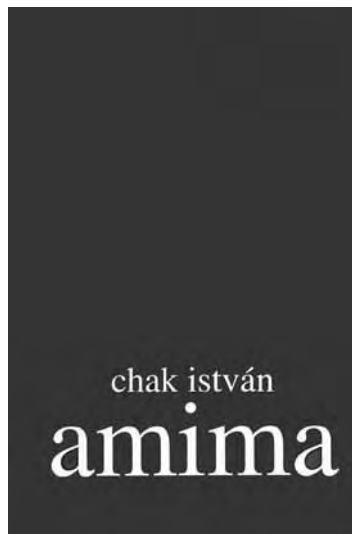
Péntek Imre

Szómosás és facsarás Margináliában

Chak István: amima

Sokan emlékeznek még a Magyar Műhely elegáns, fekete borítójú kötetekre.

Nagy Pál Monológium, Dedinszky Erika: Gyógyfűvek, beszélő állatok, Erdély Miklós Collapszus. Orv., hogy csak a nekem kedvesebbeket említsem. E könyvek tiltott gyümölcsnek számítottak hosszú ideig a szocializmus szelektív nyilvánosságában, egy-egy becsempészett példány kézzől-kézre járt, amíg el nem tűnt – valaki kezén... Arról az avantgárd irodalomról hoztak hírt, amely akkoriban nálunk csak a múltban létezett. Elsősorban Kassákra gondolok, de Déry Tibort, Barta Jánost, Tamkó Sirató Károlyt is említhetném. Forgathattuk a Tett és Ma a bekötött példányaikat, de a magunk avantgárd verseinek közléséről nem is álmodozhattunk. Voltak merész próbálkozók, volt, aki az újvidéki Új Szimpozionban próbált publikálni, s voltak még merészebbek, akik az avantgardizmus szentélyében, a Magyar Műhelyben szerettek volna megjelenni. De mindenesetre a modernizmus bibliáját forgatták serényen, Nagy Pál könyvét – szintén elegáns, fekete borítóval – a Korszerűség, kortárs irodalom címmel megjelent tanulmánykötetet, amelyben számos jó tanáccsal szolgált a szövegirodalom és képvisező művelőinek. Mert azért akadtak ilyenek, Székely Ákos, Molnár Miklós, Zalán Tibor, Petőcz András, Pető Tóth Károly – hogy csak az elsőket említsem, akik szakítani akartak a hagyományos lírai formálás eszköztárával, és a „jelentésség” bűvkörében kezdték széttördelni a nyelvet. Mindez történt úgy 1975-től 85-ig – egy-két év ide vagy oda nem számít -, s a Magyar Műhelyben megjelenni sikk volt, teljesítmény – és természetesen az egészséges, fiatal szervezet által igényelt provokáció. A „Hökkentsd meg az elvtárs”- jegyében szépen induló folyamat – mely a Magyar Műhely „triásza”, Nagy Pál, Papp Tibor és Bujdosó Alpár szellemi bábáskodásával próbált kiteljesedni – élvezte az underground-ság minden előnyét és hátrányát. Betiltott kiállítások, botrányos irodalmi estek, feljelentések és igazoló jelentések kísérték útját, másfelől a nimbusz, a meghívás a Magyar Műhely bécsi vagy párizsi irodalmi szeánszaira kárpótlás volt a nem közlés(ek)ért. Nos, ebbe a körbe tartozni, ha csak érintőlegesen is, szakmai rangnak számított, s kétségtelen, a szerkesztő-szervező párizsi urak komoly

mércét is tettek a jelentkezők elő, mielőtt felvétel nyertek volna a „láthatatlan irodalmi légióba”.

Tágabban vett régióinkban a szombathelyi Életünk valódi „csillagkapu” volt a nyugati magyar irodalomra, köszönhetően az államilag engedélyezett kapcsolatteremtésnek és az ezt jó érzékkel kihasználó Pete György, akkori főszerkesztőnek. Nem véletlenül jelentkeztek publikációikkal itt a „műhelyesek” – kintről és bentről -, s ennek a merészebb gondolkodásnak sok hazai pályakezdő került vonzásába. Itt, Zalában, Egerszeg városában egy bizonyos Peti István, akinek hagyományos versei itt-ott megjelentek, a nyolcvanas évek elején radikális metamorfózison ment át: széttördelt, diffúz szövegeket kezdett írni, eltorzította a szavakat, szemmel láthatóan élvezettel játszott a jelentés(ek) két-vagy többértelmsége által kínált félreértésekkel. (Helyesen: amit félre lehet érteni, azt félre kell érteni.) Azonban a folytatás nem volt egyszerű, mondhatni: zökkenőmentes, amint a fűszövegéből megtudhatjuk. 1985-ben született az *amima*, egy év verstermése szerkesztődött könyvvé. Ritkás publikációk az Életünkben, a Magyar Műhelyben és a Palócföldben, ami elegendő a szakmai tudomásulvételhez, de kevés az „üdvösséghez”. Hisz (akkortájt) a rangos „központi” irodalmi lapok elzárkóztak az avantgárd jellegű szövegek közlésétől. Vagy legalábbis, az óvatos, nagy nevekhez köthető, többszörösen ellenőrzött „nyitás” jellemezték őket. Chak István mégis eljutott a kötet megjelentésének „küszöbéig” 1989-ben – s ki tudja, hogy a rendszerváltozás zűrzavarában miért adta vissza a kiadó (nevét feddve jótékony homály) a kéziratát... A kilencvenes években folytatta a hasonló jellegű szövegek írását, ám kötetére nem akadt kiadó. Az avantgárd (vidéki) „remetéje”, ahogy Tarján Tamás nevezte, a visszavonultságot, a bezárkózást választotta, és műfajt váltott. Ekkor kezdte a Hevesi Sándor Színház büféjében folytatott beszélgetéseit leírni és közzé tenni. E közben nem mondott le az *amima* megjelentetéséről. Ötvenedik születésnapja táján (2003-ban) meglepte magát egy elegáns, kemény táblás, fekete borítójú könyvvel, saját kiadásában. A kötetet forgatva, nyugodtam mondhatjuk: jól tette.

De nézzük magukat a szövegeket!

A könyv első, nagyobb részében Chak István nem megy túl a cummings-i formaelveken: a sorok megtörése, szétszórása, elhelyezése a síkban, a tipográfiai elemek, jelek használata a kifejezés érdekében, a szavak (betűk) egymásba „csúsztatása”, tördelése, az írásjelek és a kis és a nagybetűk speciális használata. Szerves része a módszernek a grammatikai játék: a szórend felfogatása, a szófajok átalakítása, a szokatlan, torzító szóképzés, a szójátékok és betűrejtvények.

Mi jellemzi – első olvasásra – a kötet verseit? (Mert azok, bármennyire eltávolodott a szokványos poétikai megoldásoktól.) A szerző számos akadályt gördít a befogadás elé. Kezdjük azzal: a címek csak a tartalomjegyzékben szerepelnek, a szövegek gyakorlatilag szinte egybefolytak a lapokon. Ez biztosan a szerkesztés egyik trükkje volt (a sok közül), s arra a folytonosságra, belső összefüggésre figyelmeztet, amely az egyes darabok, ciklusok között kétségtelenül fennáll. Meg kell küzdenie az olvasónak (az olvasásnak) azért, hogy „közelebb” jusson e vers/szövegek magjához, értelméhez. A rejtélyességhez, rejtőzködéshez még valami járul: a kritikai attitűd. A szerző kritikusan viszonyul a nyelvhez: ő (sem) hisz a hangalak(szóalak) és a jelentés egyértelműségében. A jelentés helyett az a bizonyos – Nagy Pál által – jelentésség az, ami számára érdekes. A jelentés(ek) relativizálása. Nos, Chak István is e „jelben” kíván győzni – s számomra legalábbis meggyőzően. A nyolcvanas évek „nyelvkritikája” joggal vetette el, vette bonckés alá a hamis, eufémizmusokkal terhelt, kiüresedett beszédmódot. Chak István programja hasonló: a Skino/fréZIA ciklusban írja:

„hogyan beszél? igen hagy
beszél

mintha csak
mosná a szókat”
E „szómosás” oka:

„elveszett
és nem maradt
SEM/MI ELMOND/HATÓ

már
kinek
s m/inek
ha elveszett”

A dadogás bénító nyelvi állapotában anyjához
könyörög:

„segíts anyám
szülj újra anyám
édes tejjel add számba újra a szavakat”

A szkepszis egyszerre kétoldalú: tartalmi és formai. A kifejezés „nehézségeiről” több helyütt is olvashatunk: „a ritmusodnak nincs akusztikája/a trópusok tája is kihalt...” (Tudod, van úgy), másutt a következőképpen fogalmaz: „hova mennek a sorok/ a sorok moziba mennek...(S/ír/

o/c/k). De nincs tenni: „költlönk – mondja K. E./bizony! költlünk/ITT költlünk barátom/A végeken...” E szkepszis a nemcsak kifejezésnek, a költészetnek is szól, annak költészetnek, mely még hitt valamiféle reakcióban...

elkiabáltunk
néhányj ,nagyszavat'
szabad vagy nem(?)
pofonvertük a falóságot
s most ,ott' vagyunk
ahol a p art
szakad (És/ gép el)

A pofonvert „falóság”- úgy tetszett - bírja az ütések. Oly annyira, hogy ez a kritika, szkepszis csak rejtve jelentkezhetett akkor, amikor e vers/szövegek születtek. (Pedig ha úgy vesszük, kötete egyik rétege bombasztikus pamflet, a szocialista rendszer kigúnyolása.) De lássunk néhány példát (ami egyúttal magyarázza is a kiadó vacillálását, illetve visszalépését). Példáimat a könnyebben megközelíthető vers/szövegekből merítem. Itt van mindjárt a kötet elején a *G/rizspomp/ó*.

„hát mért	búsulsz G/rizsácska
nem vár	haza senki
volt már	jobb sorod
nem	t/enni v/enni
	itt

A Grizsácskában nem nehéz felismerni a Grizsácskát, s innentől fura dolgok fogalmazódnak meg – „volt már jobb sorod/nem itt t/enni v/enni”... Még direktebb a *k-ig h*. Érdemes az egészet ideidézni.

„már csak
legyint a szívem

m/re költözött bölcs
szomorúság ha pof

átbeverő gyűl
ölet szorít
ja ököl
kezembe
mikor egy-egy man

ó a prolik
vezet
ő szer-papol
epéről”

A szórejtvényt néhány áthelyezéssel érthetővé és eretnökké válik: pofát beverő gyűlölet szorítja ökölbe kezem, mikor egy-egy manó a prolik vezetőszerepéről papol. A szórejtvényekbe kódolt társadalomkritika azt

– az akkor sokunkban megjelenő – közérzetet jelenítette meg, hogy a „helyzet kibíráhatatlan, de ki kell bírni”. Gúnyorosan állapítja meg ugyancsak a *k-ig h*-ban: „adu/alizmusko/rátéljük/most/most ad m/ég so'/k-ig h/,a' így?/megg”. Hogy mely dualizmusra gondolt, nem nehéz kitalálni. A kötet vonulatai azonban ennél sokkal árnyaltabbak és gazdagabbak. Rendkívül érdekes megfigyelni, hogy Chak István mennyi szép, kifejezetten lírai darabot „illesztett be” ebbe a monumentális szöveghalmazba. A *Tudod van úgy*-ből már idéztem, mintha szándékolta volna bele a bukólikus alkonyi képekbe, finoman csengő asszonáncokba az utolsó versszakban (mert ebben, igaz kissé szabálytalanul, versszakok vannak):

„tudod van úgy hogy hirtelen
hirtelen bealkonyul
bukik a Nap a láthat
s milyen áron?mondd
tudod s hogy bukik hirtelen”

Sajátos „betétdalok” ezek a szövevényesen megszerkesztett opuszban, oldva a tömény szó-züllesztést, ugratást, jelentésváltást. „susogó homokra pörölő kavics/fonnyadt lábnyomok/intenek halk szelíd/szóra” – íme néhány sor az *És/ha gép el* ciklusból. Szintén ebben lelhetjük fel talán a legmegindítóbb kis dalt, telítetten József Attila – utalásokkal. Még ha olykor groteszkre is vált a hang, a J.A-jelenség egyszerűségének, megismételhetetlenségének olyan emberi-nyelvi-költői evidenciája fogalmazódik meg ebben a nyolc sorban, ami ritkaság.

„én nem ülhetem a rakpart alsó kövét
fogamban nem szaporodhat az idegen anyag
a semmi ágára sem ülhet fel szívem
s riadt lelke föl nem sikolthat

ide nem jöhet karóval már senki
és nem képzelhet senki sem már rózsát
itt nem lakik már senki a város peremén
és nem szerethet senki sem úgy Flórát”

A gyermekkori élmények (mély)rétege, szerelmi/erotikus vonulat sem hiányzik. „néha elhiszem a narancsot/ teremnek az almafák/anyám könnye pereg a zsuppettón ...és/nagyi-sütte kenyér/ázik a számban” (*Vonulásu(n)k.*) A *Lásd: ámulom magam* a rátalálás izgalmát, örömet fejezi ki. „de!nem hagylak/elmenni hova is/hogy

metgaláltalak/végre téged/pedig lásd árulom/magam el/mosódott képű haj(')dan/volt szerelme/ k emléke/ ível át virrasztott nemléteke n...”

Chak ciklusai mind elvontabb formák és tartalmak felé vezetnek. A *Skino/fréZIA* és a *Lá-ra for* (mely nem más, mint a csudálatos „Zsazsa bá”, akinek szemében barna kis valamik, repülők potyogtak mellzsebéből, míg jobb *oldalára for* – szabad prózai átírásban) újabb és újabb (kétségtelenül, néha fársztó) feladatokat állítanak az olvasó elé. Az utóbbi ciklus végén igazi e. e. cummings hommage: „köt/e/teke/tír/unka/ver/sheyl/ették/tele/nyar/dok/banhal/adv/a” (Fordításban: köteteket írtunk a vers helyett, éktelen yardokban haladva.) Bravúros, telitalálat, igazi cummings-i lelemény.

A *Szól a csönd* ciklus már vizuális költészetnek „áldoz”. A *Bonbom*, *'ok szó, képtükör...* és más, szinte már képzőművészeti igénnyel megformált művek Chak István kiváló grafikai érzékéről adnak bizonyosságot. A korabeli letraset és írógép-technikával készült formációk ma hősiességnek tűnnek, s kissé megmosolyogtatóak. Vízont az *amima* sorozat – amiről a kötet a címét kapta – grafikai megoldásaiban és betűkompozícióiban is lenyűgöző alkotás. A szó – amima – egyéni kreáció; benne van az anima, az ima, a mai, s még jó pár variáció. Tarján Tamás, aki a *KönyvHétben* tavaly írt a kötetéről – éppen ezeket emelte ki. „Elgondolkodtató, mély az amima III. és az amima V. szötte, az amima IV. ,testies-elvont' tükre, az amima VII. plakátja, az amima IX. architektúrája...” „A kassági intenciók kétségtelenek, de e szegényes nyomdatechnikán is átsüt az eredeti grafikai-tipográfiai fantázia, frissesség, ötletesség.

Mit mondhatnánk végül? Chak István kötetét komoly poétikai teljesítmény és avantgárd nosztalgia együtt. A *Skino/fréZIA*-ban található egy permutált szövegkonstrukció, melynek lényege valahogy így fogalmazható meg: ha minden leütés pontos, ziccer, talál, akkor ooHHoo. Értetni vélem ezt az Ohó-t, ezt az indulatszót, mely az elismerésnek egy hirtelen feltörő, kibuggyanó kifejezése. Én úgy gondolom, a kötet megérdemel egy szakmai „Ohó”-t, függetlenül mindentől, hol jött létre (végeken), hogyan (nem) jelent meg, s alkotója valóban egy év alatt szötte meg e bonyolult mintázatú szövegszötte, vagy netán hosszabb/rövidebb ideig bíbelődött vele. Olyan dekonstrukciós mű ez, melynek helye van Anomália, Patália és Marginália irodalmi napja alatt. Elkésett-e vagy sem? Nem érdemes ezzel sem foglalkozni. A műveknek megvan a saját ideje. És az – ha érvényesek – előbb-utóbb eljön...

Kellei György

A láthatatlan költő

Jasper Gyula pályájáról és két verseskötetéről

Két esztendővel ezelőtt, augusztus elején egy verseskötetet kaptam Budapestről. Jasper Gyula költő küldte el első verseskönyvét, amelynek címe *A semmi partján*. A kötetet a Regiszter Kiadó adta ki. A dedikálás hibásra sikerült, a szerző egy L-lel írta a vezetéknevemet, ami persze nem zavart, sokkal inkább arra utalt, hogy nem ismerjük egymást. Péntek Imre költő, a székesfehérvári Árgus irodalmi, művészeti folyóirat akkori főszerkesztője irányította hozzám Jasper Gyulát, mondván, a költő Pápán született, a veszprémi Napló tehát nyugodtan bemutathatja a kötetét, foglalkozhat a fővárosba került költő munkásságával, pályakezdésével. Jasper Gyuláról persze semmit nem lehetett tudni, a borító, amelyet ő tervezett, semmit nem árult el róla, a hátlapon csak a róla készült fotó volt látható, alatta egyik költeményéből vett idézettel. Aztán rendesen jöttek a telefonok, miután a Naplóban bemutattam könyvét. Tegeződni kezdtünk és egy balatonfüredi vagy budapesti találkozás körvonalait rajzoltuk fel önmagunknak, miközben Jasper Gyula a lap házi szerzője lett, ugyanis egy-egy szombatot helyet kaptak költeményei a kulturális oldalon. A találkozásból mind a mai napig nem lett semmi, amikor Jasperék Füreden pihentek egy hétvégén, én éppen az ország másik felében jártam. A költő tehát láthatatlan számomra. Ígértem, fogadkoztam, ha Pesten járok, nem mulasztom el a látogatást.

A találkozást az újabb kötetete tette volna sürgetőbbé. *A csend hangja* 2003 második felében látott napvilágot a székesfehérvári Vörösmarty Társaság kiadásában. Ez már önmagában rangot jelent. A szerkesztő Péntek Imre igényessége, szigorúsága közismert, Jasper betutajozott a kortárs magyar irodalomba, hiszen a társaság könyveire figyel a szakma, az értéket nem lehet kétségbe vonni. Jasper Gyula két kötetét, a gyors egymás utáni jelentkezést nem nevezném rendhagyónak, mert manapság nem ritka a kései költői megnyilatkozás. De esetünkben nem kezdő költőről van szó, nála nincs útkeresés, tétovázás, a stílus próbálgatása. Reznált életfilozófiája, jósága, férfiasan pulzáló lelkisége stabil pontokat adnak költészetének; belső iránytűk, amelyek a lehető legoptimálisabb irányba fordítják a költő figyelmét, és ügyelnek érzékenységének határait. Jasper Gyula így lett a beszédes szavak keresője. Mindkét

kötete egyszerű, de rendkívül tetszetős. Hatvanegy éves volt, amikor *A semmi partján* megjelent. Valamivel több, mint száz vers hat ciklusba rendezve. A verseskötet gondosan szerkesztett munka, a tagolások a pályakép ívét rajzolják meg, a témák jelzik, hogy a költemények keletkezésekor éppen mi érdekelte a költőt. Jasper Gyulát morális kérdések foglalkoztatják, az egyén, a hétköznapi ember aspektusából szemléli a világ folyamatait, az ellentéteket. A lüktető csúcspont, a csendes séta vagy a temetés egyaránt fontos a költő számára. Olykor találó, érdekes kifejezéseket használ, például *ördögsvivaroknak* nevezi az improzans rakétákat. Békevágya, naiv pacifizmusa is nyomon követhető, de a 21. század félelmeit is megfogalmazza. *A Rejtett ragyogás* című ciklusban különféle érzések kerülnek fókuszba, mint a szeretet, a szerelem, vágyakozás, egymásra utaltság, hiány, ragaszkodás, kétkedés, bánat. Jasper Gyula sokféle eszközt alkalmaz ahhoz, hogy egy másik lényről lehetőleg mindent elmondjon. Költészete nem hivalkodó, sőt esetenként túl egyszerűen közvetíti gondolatait, így mondanivalója nem képes az átlagos megjelenítés, transzponálás fölé emelkedni. *A Halálhinta* című fejezet versei a remek cím ellenére kevésbé átütő erejűek, kissé túlcsorduló érzelműek. *A semmi partján* meghatóan szép részekkel zárul. Amikor a költő szülőföldjét idézi, vagy az elmúlásról, az őszi depresszióról, pánikról ír, mélyebben, motiváltabban kitarul alkotói világa: „*Aláhulltak bennem a színek és fények, mint ahogy a fáról hullanak színes semmiségek. / Hova mehetnék?... / Ez az otthonom. Ide futok, ha menekülök. / Ha fázom, betakar árvaságom. / Hideg csillagok közül itt jönnek az álmok... / Álomcserepekkel játszom, mint kirakós játékkal, / hogy összerakjam magam, az álom-mozaikban, / hogy az legyek, aki vagyok, EMBER a XXI. században.*” Talán néhány versben nem ártott volna, ha takarékosabban bánik a pergő szócskával. Sűrűn előfordul ugyan, bár nem zavaró a torlódás. Nagyobb költői szenvedéssel elkerülhetők lettek volna. Ettől függetlenül a finom, árnyalatnyi rezdülések fokozzák az elszálló éveket kereső költő nemes szándékát, lírai hitvallását, amely kikezdetlenül az időben. Jasper Gyula a legszebb és legjobb versét köteté végeére tette. Ezek a sorok felmentik a kötet hibáit, zökkenőit alól: „*Beszédes*

szavakat kerestem,/ hogy rávessem a hallgatás falára,/ de gyémánt keményen ellenállt,/ kicsorbult véső, ki a kalapács,/ elernyedtt izom, megtört a lélek/ csak egy sikoly volt, ami reá égett."

Mint fentebb említettem, hamar jött a második kötete, amiből sejthető, hogy Jasper otthonában bőven lapulnak költemények a készülődés csendes időszakából. Így aztán felesleges lenne afelől vizsgálgatni, hogy mekkora fejlődést hozott magával A csend hangja. Hogy miben változott, vagy kövesedett markánsná ez a mélyről indult költészet. Bölcs, higgadt, letisztult kiegészítésekben csúcspontot ki az előrelépés. A költő az 1956-os forradalom után, tizenöt évesen memorizálva a börtönben írta első verseit. A memoriterek évtizedeket íveltek át, míg eljutottak a teljes nyilvánosságig, míg kiléptek a testből és a lélekből, hogy papíron megkísértsék az örökkévalóságot. Jasper eddig csak utazott. Hogy hogyan? Íme egy idézet tőle, a *Jó hinni* című verse talán magyarázat a várakozásra: „Vakvágányon utazunk arasznyi lét-időben,/ és mintha tudnánk mi végre jött fel a nap az égbe./ Bár csak kábítjuk magunk,/ mégis jó hinni, célja van annak, hogy itt vagyunk!” S talán az imák is segítettek neki. Iróniával szól a költő: „*Ó Uram! Óvd meg a szívemet a bűtől/ Éjeimet a szellemektől/ Testemet a tétlenségtől/ Értelmemet az ürességtől/ És áldj meg engem (ha ráérsz) Ámen.*” A *semmi partján* érett számvetés az emberi sorsról, a szerelemtől, a hitről, az életben elfoglalt helyünkről. A nemrégiben megjelent második kötet, *A csend hangja* ugyanezt a szerkezeti felépítést követi, ám most mintha személyesebb volna Jasper Gyula hangja, közvetlenebb és szemléletesebb, ebből az aspektusból nézi önmagát és a körülötte zajló világot.

A kötetet a pályatárs Péntek Imre szerkesztette, de a négy ciklus *Életcserepek*, *Panaszfal*, *Jelek*, *Szív-vakság* érzésem szerint a költő akaratát, érzelmeinek logikáját, rendjét tükrözi. Jasper Gyula nem vacakol a szavakkal, könnyedén közli az olvasóval, amit mondani akar, legyen az a kánikula, május esti hangulat, éjszaka, karácsonyi várakozás, megbántottság, szakítás vagy egy MTI-jelentés a hajléktalanokról. Verseiben azonban ezek a jelentések filozófiával telítődnek, és hol dallamos, hol szaggatott formát öltenek. Az *Üvegház* című versének ritmusával szemben ott állnak az Időtér szigorú megállapításai, amelyeket nem vitathatunk: „*A jelen rab/ csak a jövő szabad/ az idő felejtés / a pillanat örök/ az álom kitarukozás / az álom titok / a múlt időtérbe fog*”

A csend hangja (Nagy Tamás kiváló rajzai illusztrálják) esztétikai értelemben egységes mű, de a költő jelei és panasza nyugtalanságra, zaklatottságra vallanak, Jasper Gyula küszködik az elmúlással, a *Mediterrán szieszta* című költeménye is komoran kezdődik: „*Tüzes pörölyként lecsap a nap,/ s kioltja árnyékomat.*” De találunk ilyen sorokat is: „*Most, hogy közel az út vége,/ Isten bocsássa meg vétkeimet.*” Mindezek ellenére szép,

lükető, férfias líra Jasper Gyuláé, elegánsan rezignált keserűség és finom, árnyalt, ifjúkorból itt maradt bizakodás hatja át. És szembetűnő távolságtartás, amely persze nem nélkülözi az együttérzést.

A költőt új oldaláról is megismerhetjük. S ez az (ön)íronia, amely ott bújkál némelyik versében. Kitarukozását önvallomásai fokozzák, amelyek tömörített, sűrített életrajzforgácsok, a fordulópontok magyarázatát, elemzését adják. A prózai kísérlet aztán folytatódik az utolsó ciklusban. Jasper Gyula hőmpolygó prózaverseit gyűjtötte össze ebben. A költői elbeszélések hajszálpontos megfigyelésről, feltűnő empátiáról és lényegre törő alkotói módszerről tanúskodnak. A szerző költői és emberi világa végtelenül szimpatikus, önvallomásának egyik részlete mindent elárul róla: „*Én még ma is valamennyire gyerek vagyok, még álmodozom, és hiszek. Megtartottam* valamit gyermeki naivságból. Ezért nem leszek hatalmaskodó, basáskodó nagyember... Maradok egyszerű életalkalmazott.”

Ne higgyünk a költőnek, szó sincs arról, hogy egyszerű „életalkalmazott” lenne. Nemesebb fából faragták, extrább anyagból gyúrták. Hogy milyenekből, a Jóisten a megmondhatója. Jasper Gyula küzdelmes ember, aki nem elégedett meg a valamikor átélés pusztá tényével. Mintha megfogadta volna a zseniális Thomas Mann intelmét: az átélés nem elég. Ami túl forró az ember lelkében, azzal nem lehet dolgozni. El kell tőle távolodni, amíg kihűl, hogy formálni lehessen... A szerzőnek hasznára, erényére vált az eltávolodás a múltbeli élményektől és hatásoktól, a látszólagos inspiráló körülményektől. A hirtelen felcsapó témák, az alkalmi ihletések és a közhelyszerűség érzetét keltő ajánlások lecsapódások csupán, így aztán átszövi őket a lassan-lassan alkonyba forduló mediterrán melankólia, amely közérdekűvé teszi Jasper Gyula eddigi műveit.

Mi más is juthatna most eszembe, mint Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című, félelmetesen átélhető regénye. Jasper Gyula hasonló kórral vette fel a harcot. A láthatatlan költő hangja azóta még elszántabb a telefonban. Hittel teli.

Karinthy agyműtete után teljes apátiában úgy gondolja: mindenki Robinson-szigetén él, elhagyatottan, egyedül. A svéd tengerparton a huszonegy éves norvég rokonlányának, Nininek Caesar Egyiptom földjén tett mondatát idézi: „*Aki nem remél semmit, nem eshetik kétségbe soha.*” Jasper Gyula, a költő azonban remél, különben nem írna verseket, nem tévedt volna a költészet göröngyös, olykor megalázó útjaira. De arról szó sincs, hogy kétségbe esne. Sőt! Hangja csendüljön fel akár a telefonban, vagy rendeződjön a versek soraiba, végtelen bizakodást áraszt. A semmi partján meg-megszólalnak a csendben rejtőző hangok. S hol van még a messzeség vége?!

Pánczél Petra

„Helyszíni szemle” az ellenkultúra éveiből

Gondolatok *Klaniczay Gábor: Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években* című könyvéről

Az elmúlt évtizedekben szinte minden valamirevaló társadalomtudós, kritikus, esztéta foglalkozott az ellenkultúra, szubkultúra jelenségével. Több tucatnyi elemzés, tanulmánykötet, riportkönyv, film- és dokumentumfilm látott napvilágot Magyarországon is, melyek ilyen vagy olyan formában a különböző zenei és művészeti irányzatokat és azok képviselőit igyekeztek bemutatni, elemezni.

A rendszerváltás előtt a legtöbb elemző leginkább, mint „kivülálló” vizsgálta a jelenséget, és a tanulmányok egy része inkább a „devianciakutatás” gyűjteményét gazdagította. A (szocialista)társadalomba beilleszkedni nem képes fiatalok káros csoportosulásairól értekeztek¹.

A 80-as évek közepétől születtek „ítéletmentes” tanulmányok is, amelyek már „generációként” tekintettek a szubkulturális csoportokra. Fricz Tamás például a „beatnemzedékről” írt tanulmányt², bemutatva a 60-as évek fiataljainak társadalmi környezetét, illetve a beatnemzedék akkori időkből betöltött szerepét, nem feledkezve meg az 1968-as diáklázadások hatásairól sem. Egy későbbi elemzésében³ ehhez hasonlóan veszi górcső alá a 80-as évek fiataljait is, akiket „igazságkereső nemzedéknek” nevez.

Bozóki András *Ez már nem esztétika...* címmel⁴ vázolja fel a hazai rock-és társadalmi életet a 70-es évek elejétől a 80-as évek elejéig.

Szabó Máté⁵, Stumpf István⁶, Diczházi Bertalan⁷ és még sokan mások is vizsgálat tárgyává tették a 80-as években az egyre szaporodó alternatív mozgalmakat, köröket, klubokat.

Az ellenkultúráról tehát a 80-as években egyre szabadabban, és egyre reálisabban lehetett értekezni, ám az elemzők mindezek ellenére külső szemlélődők maradtak.

Klaniczay Gábor tanulmánykötetének (*Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években*) mindezekkel szemben éppen az a legfőbb pozitívuma, hogy az elemző egyben résztvevője is az eseményeknek, s ez által hitelesebbé válik „kollégáinál”. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a belső borító fotói: Klaniczay Gábor 1973-ban, majd (még hosszabb hajjal) 1978-ban. (A könyv/nosztalgia/végén pedig a „beilleszkedett” családapa 2003-ból. Fehér ing, szemüveg, rövid haj.)

A szerző elő- illetve *Utószava* első olvasatra talán magyarázkodásnak tűnik, ám a kötetet végigolvasva kiderül, hogy mivel a tanulmányok jó része a 80-as években íródott, mégis szükségszerű a történeti- és írói háttér áttekintése. Ahogy Derrida írta⁸ az „előszórol”: „Egy előszó számára, mely utólag formál át egy mondanót, a szöveg megírt – és elmúlt -, amit a jelen hamis látszatában egy rejtett és mindenható szerző, termékét tökéletesen uralva, az olvasónak, mint jövőjét (Klaniczay esetében múltját) mutatja be. Íme, ez az, amit írtam, majd olvastam, és amiről megírom, mit fognak olvasni.”

Klaniczay könyvét öt jól elkülöníthető részre osztja: Szubkultúra és divat, Három szerző (Warhol, Foucault és Eco) munkásságának elemzése, Szex és tilalomszegés, Filmkritikák, Magyar szubkultúra. Az egyes fejezetek a kultúra más és más szegmenseit elemzik, ám ennek ellenére mégis egységes képet nyújtanak a vizsgált korszak szellemi termékeiről. Klaniczay nemcsak mint az ellenkultúra lelkes képviselője szólal meg, hanem mint középkorkutató is megmutatkozik. A performance gyökereit és a nudizmus történetét bemutató tanulmányai érdekes színfoltjai a tanulmánykötetnek, s leszámol azzal az illúzióval, amit a középkor makulátlan erkölcsiségéről sokan hirdetni szeretnek. Tetszik, vagy sem, minden történelmi kornak megvolt a maga ellenkultúrája, amit annak képviselői igyekeztek is

maximálisan kifejezésre juttatni. Tették ezt akkor is, ha az aktuális hatalom titkolta vagy szankcionálta törekvéseiket.

Amennyire egységes képet nyújt a korszakról Klaniczay kultúrtörténeti elemzése, éppen annyira érződik rajta a szubjektivitás is. Az ellenkultúrát maximálisan magáénak valló szerző nem törekszik arra, hogy feltétlenül objektív és elfogulatlan műbíró legyen.

Egyes művészek és gondolkodók iránti elfogultságát saját maga is bevallja: „...számos területen, az Andy Warhol inspirálta művészetben, a David Bowie követő rockzenében, az Umberto Eco féle ironikus történelmi játszadozásban, a Michel Foucault nyomdokain haladó filozófiában (...) új támaszt találtam, újra tudtam rendezni életemet.”

Más szerzőkkel és művekkel kapcsolatban viszont kíméletlenül kritikus, például Koltay Gábor István, a királyával, („Úgy tetszik, hogy a szerzők mindezt komolyan gondolták, s ez elég elkedvetlenítő.”) vagy a Jézus Krisztus Szupersztárral, amit „Az első vallási szupergiccs” cím alatt elemez. Sőt Klaniczay végül össze is „olvasztja” a két történelmi figurát, mikor – eltűzött iróniával – azt írja: „a mi Jézus Krisztus Szupersztárunk ki más lehetne, mint István, minden magyarok királya?”

A szubjektív elemzői megnyilatkozás persze nem bűn, sőt élvezetesebb olvasmány, mint egy pusztán tényekre és/vagy más szerzők írásaira támaszkodó „száraz” értekezés, ám a kritikán túl azért kíváncsiak lettünk volna arra is, hogy az említett művek miért örvendenek még ma is oly nagy sikernek. Klaniczay az *István, a király* esetében a választ „elintézi” „a hazai szórakoztatóipar növekvő profizmusával” és az alkotók azon képességével, hogy „ráéreztek, hogy nálunk a legkelendőbb bestsellert magukból a nemzeti szimbólumokból lehet készíteni”. (Ez az „üzlet” azonban Szörényiék óta mégsem sikerült senkinek, pedig próbálkozások azóta is történtek. Elég, ha csak a Honfoglalás, Sacra Corona, vagy Hídember című, nem éppen „kasszasiker” filmekre gondolunk.)

Klaniczay Gábor könyve a 70-es, 80-as évek hazai és nemzetközi ellenkultúrájának bemutatására vállalkozik 1975 és 2000 között született tanulmányainak összegyűjtésével. Mintegy bevezetesként nagyon pontos fogalmi meghatározást ad a népi kultúra, szubkultúra, ellenkultúra, tömeg- és magaskultúra fogalomköréről, valamint a kommerszról és a giccsről. Bemutatja és értékeli a legfontosabb és leghíresebb zenészeket, filmeket, musical-eket, (másként)gondolkodókat. Talán túlságosan is nagy figyelmet fordít Andy Warhol és David Bowie munkásságának méltatására, így az sem véletlen, hogy ők szerepelnek – az amúgy nagyon bizarr, figyelemfelkeltő és színvonalasan megszerkesztett – borítón is. Valóban vitathatatlan Warhol szerepe a pop art, és az underground filmes

kultúra megteremtésében. (Bár, ha alternatív filmesekről esik szó, mindenképpen említést érdemelt volna David Lynch, aki épp a 70-es években vált ismertté jellegzetes szürreális, tudattalant „boncolgató” filmjeivel. Például Radírfej 1977, Az elefántember 1980.) A tanulmány azonban 1987-ben, vagyis Warhol halálának évében íródott, amikor a művész munkássága éppen a halál miatt kissé felértékelődött, alakja magasztosabbá vált. Sőt némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy Warhol halálából „üzlet” lett, amit a művész egy nyilatkozatában meg is jósolt: „Az üzleti művészet egy lépéssel a Művészet után következik. Reklámművészként kezdtem, és üzletművészként akarom befejezni.”⁹

Nem vitás, hogy Klaniczay a 70-es, 80-as években átélt kulturális hatásokat hűen elemezte (akkor és ott), ám sokszor ez amolyan „helyszíni szemlének” tűnik. Nem derül ki ugyanis, hogy az adott jelenségnek milyen hatása van ma, vagyis, hogy a későbbi generációk (vagy inkább korosztályok) miként vélekednek arról, amit Klaniczay huszonegynéhány éve még ellenkultúráként élt meg, és az akkori fiatalok még azért lelkesedtek. Csak saját napi tapasztalatainkból, információinkból sejthetjük, hogy kik azok a művészek, akik még ma is aktívan ténykednek, és kik azok, akik a gyors népszerűség után eltűntek. (Mick Jaggerről például ma is sokat hallunk, de David Bowie mintha kicsit eltűnt volna a sokadik átváltozása közben.) Nem lett volna haszontalan bővebben kifejteni azt, amire néhány mondattal utal is a szerző, hogy bizony az ellenkultúrák és szubkultúrák jó részéből mára már divat lett. Születtek viszont újak, hisz minden korosztály létrehozta a saját ellenkultúráját, sőt ötvözheti azt előzőekkel, vagy éppen tovább is fejlesztheti őket. Így felől valós tehát, amit Klaniczay könyve előszavában ír, hogy látta „szétzilálódni a lelkesítő ellenkultúrát”, viszont az akkori ellenkultúra szimbólumrendszere nem tűnt el nyomtalanul, hanem beépült a következő korosztályok viselkedésébe, értékítéletébe.

Klaniczay Gábor a 70-es évek zenei és filmes anyagát kellő részletességgel „kitárgyalja”, bár a hazaiakról kevesebb szó esik. Egy átfogó magyar rocktörténeti elemzés „elfért” volna a könyvben: P. Mobil, Radics Béla, Hobó, Deák Bill Gyula, Illés, Metró, Omega (hogy csak a legfontosabbakat említsük) nem hiányozhat egy 70-es 80-as évek ellenkultúráját bemutató könyvből. Számos hazai film is született ebből a korból, (pl: Kovács András: Extázis 7-től 10-ig, 1969, Szomjas György: *Kopaszkutya*, 1982, Gothár Péter: *Megáll az idő*, 1982) melyek legalább olyan színvonalon mutatják be a kor ellenkulturális törekvéseit, mint a *Hair*, vagy a *Szélid motorosok*.

A 80-as évek ellenkultúrájának bemutatása már hiányosabb. Sem a késő punk-korszak, sem a new wave, sem a „szinti-pop” nem jelenik meg hangsúlyosan

az elemzésekben. Amolyan ideológiai, politikatörténeti „naplójegyzeteket” „hangulatjelentéseket” olvashatunk csak az évtizedről.

Egyedül a hazai underground zene egyik jeles képviselőjéről, Víg Mihályról és a Balaton zenekarról esik részletesebben szó Klaniczay könyvében a „New wave líra – Balaton és Trabant” című fejezetben.

A magyar alternatív zene többi legendás alakja, mint például Müller Péter, Menyhárt Jenő, Pajor Tamás csak „utalásként” szerepelnek a tanulmányban, csakúgy, mint zenekaraik (URH, Kontroll Csoport, Európa Kiadó, Neurotic). Pedig Pajor Tamás élete – miként lett az underground fenegyerekéből a HIT Gyülekezet oszlopos tagja – akár önálló fejezet tárgya is lehetne, s mindezt jól példázná a Rocktérítők című film is. Ezek a zenészek valami egészen új dologra vállalkoztak, hiszen többségük intellektuális irányból (például alkotóművészetből) közelített a zene felé. Ez a dalszövegek hangulatára is kihatott, - ahogy Klaniczay is írja – sokkal líraibbak, mélyértelműbbek lettek elődeiknél. A szövegcentrikusság miatt a „tömeges befogadás” is elmaradt, ezért a hazai underground vált legkevésbé a divat áldozatává.

Összességében elmondható, hogy Klaniczay Gábor a korabeli tanulmányok segítségével igyekszik kellő részletességgel bemutatni a 70-es, 80-as évek ellenkultúráját, és az írások hangulatilag is hűen kifejezik a vizsgált időszakot. Hitelessé teszi mindezt a részt vevő elemző és kritikus megfigyelő. A könyvben azonban a hangsúly inkább a hetvenes évek nemzetközi ellenkulturális törekvéseire helyeződik, a nyolcvanas évekről és a haza zenei- művészeti életéről kevesebb szó esik. Klaniczay mindvégig kitart amellett, hogy a számára oly kedves ellenkultúra képviselői ideológiájukat tekintve a „68-as”, újbaloldali gyökerekből táplálkoznak. Ez az 1950-es években születettekre akár igaz is lehet, - hisz ők valóban megélték az 1968-as diáklázadásokat -, ám azért a politikai szocializáció ennél jóval összetettebb kérdés, ezért az alternatív kulturális irányzatok kedvelőit mind erre a láncra felfűzni általánosításnak tűnik.

A fenti hiányosságok jó része pótolható lett volna egy valódi *Utószóban*, ami értékeli az elmúlt évtized eseményeit is (és nemcsak a Sziget-fesztiválra utalva egy szűkre szabott „Epilógusban”). Klaniczay ugyan bevallja, hogy ő már régóta nem foglalkozik mélyrehatóan ellenkultúrával, és a régi írásait csak azért rendezte egy kötetbe, hogy lánya, illetve a mostani fiatalok megismerhessék a múlt eseményeit. Mivel most már 2004-et írunk, és innen nézve sokminden másnak látszik, kíváncsiak lettünk volna az egykori „aktív résztvevő” mai helyzetértékelésére is.

(Noran könyvkiadó kft., 2003)

Jegyzetek:

- ¹ Ilyen volt például: - Boros-Vértessy: Narkó-blues (Bp., Szépirodalmi 1986.)
- Szántó Gábor: Bőrfejúek (Bp., Népszava, 1988.)
- Csörsz István: Elhagyott a közérzetem (Bp., Magvető 1986.)
- Rácz József: Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák (Bp., Scientia Humana 1998.)
- ² Fricz Tamás: A hatvanas évek és a beatnemzedék Valóság 1983/6
- ³ Fricz Tamás: „Igazságkereső” nemzedék a nyolcvanas években In.: Valóság 1985/12
- ⁴ Bozóki András: „Ez már nem esztétika...” Rock és társadalom – Tegnap és ma Ifjúsági Szemle 1982. 4. sz.
- ⁵ Szabó Máté: Alternatív társadalmi mozgalmak és reform Magyarországon Ifjúsági Szemle 1988. 3. sz.
- ⁶ Stumpf István: Politikum, alternativitás – önszervező közösségek Ifjúsági Szemle 1988/4
- ⁷ Diczházi Bertalan: Vázlat a társadalompolitikai körökről, klubokról In.: Ifjúsági Szemle 1987/3
- ⁸ Jacques Derrida: A Disszemináció (Pécs, Jelenkor Kiadó 1998.) 10. oldal
- ⁹ Klaus Honnelf: Andy Warhol – Tucataruból műalkotás (Benedikt Taschen/Kulturtrade 1994.) 74. oldal

Dr. Vértényi Jenő
„Bölcs és balga
eleink”

Degré Alajos: Válogatott jogtörténeti
tanulmányok

„Degré Alajosnak nem adatott meg sem az oktató jogtörténész életpályáját teljessé tevő tankönyv, sem pedig a kutatásokat egybefoglaló nagymonográfia közzétételének lehetősége.”

E szavakkal vezeti be az előszó „Degré Alajos: Válogatott jogtörténeti tanulmányok” című kötetét.

A válogatás nem titkolt célja az volt, hogy Degré Alajos sokirányú – közjogi, magánjogi, perjogi, közigazgatás jogi, jogtörténeti tanulmányait egységes kötetben közzétegye. Ezen tanulmányok fellelése ma már maga is nem csekély kutató munkát igényel, és a szövegek sokoldalúságukkal, valamint dokumentált alaposágukkal ejtik bámulatba az olvasót. Az impozáns jegyzetanyag bármely monográfiának dicséretére válna. A kötet 23 tanulmányt tartalmaz. Ebből kettő a magyar jogtörténetírás történeti előzményeit taglalja, kettő pedig a magyar alkotmány történetéhez fűz adalékokat. (Ez utóbbiak közül kiemelkedő az ún.: ellenállási jog szabályozások történeti elemzése, amely rávilágít arra, hogy az ellenállási jog eredetileg csak a püspököket és a főrangú nemeseket illette meg. Majd csak Werbőczy, aki a minden nemeset egyformán megillető kiváltságokat sorolja fel, tekinti úgy, hogy az ellenállási jog az egész nemesi rend egységes joga.)

A magyar törvénykezés történetével kapcsolatos írások száma hat, a helyi önkormányzatok történetéhez kapcsolhatóaké hét, míg a magyar magánjog történetével foglalkozó tanulmányok száma ugyancsak hat.

A törvénykezési jogtörténeti tanulmányok közül – talán a laikus olvasók számára is – az egyik legérdekesebb az Adatok a magyar bírói függetlenség múltjához címet viseli. A tanulmány azért is figyelemre méltó, mivel jogtörténeti tényekkel bizonyítja, hogy a bírói függetlenség már az első magyar államszervezetben is megjelent, csak más, a maitól eltérő értelme volt. Bár a bírák a király helyett – nevében – ítéleztek, és a király által megbízott, kinevezett személyek voltak, de a bíró nem lehetett érdekelt az általa ítélt ügyben és az igazságtalan bírót – Szent László rendelkezése szerint – meg kellett vesszőzni.

A modern értelemben vett bírói függetlenség - 1869-ig nem létezett. A bíraskodás nem volt önálló hatalmi ág, és mivel nem voltak kizárólag bíraskodással foglalkozó személyek vagy testületek, így a bíraskodás függetlensége alatt ezen időpontig a felektől való befolyásolás alóli mentességet, tehát az összeférhetetlenséget kell érteni. (Erre utal az is, hogy a bírák megölése, megrabosítása, rágalmozása, sőt, a szóbeli megsértése is hűtlenségként büntetendő már a XV. század végétől.)

Igen fontos része a tanulmánynak, hogy a bírói függetlenséget nem misztifikálja, és gondosan elemzi a bírák anyagi függetlenségének kérdését is.

E körben rámutat a tanulmány arra, hogy a bírói függetlenség – anyagi függetlenség hiányában – meglehetősen illuzórikus. (1723-ig a bírák jövedelmében jelentős részt képviselt az általuk kiszabott bírság. A Tripartitum és a Quadripartitum – ez utóbbi az ún.: Négyeskönyv, amely Erdély jogát foglalta össze – mint általános gyakorlatot az ajándék elfogadását nem, csak az ajándék fejében való igazságtalan ítélezést büntette.)

A boszorkányperek Zala megyében című tanulmány jelentősége abban áll, hogy e perekről korábban semmilyen összegzés nem jelent meg, sőt, a magyarországi boszorkányperekről szóló monográfiákból a Zala megyeiek teljesen hiányoznak.

A levéltári adatok alapján megállapítható, hogy 1723. és 1756. közt a megyében 48 boszorkányperben hoztak ítéletet – néhány esetben halálos végűt – példának okáért Nagykanizsán úgy, hogy a városnak nem is volt pallosjoga.

A Zala megyei boszorkányperek sajátossága volt, hogy azokat nem a hatóságok kezdeményezték, hanem tipikusan feljelentésre indultak, és igen komoly, a maga korában nagy terjedelműnek és alaposnak számító bizonyítási eljárás alapján született az ítélet.

A vádlottak általában idős nők voltak, akik ún.: tudós asszonyok vagy javasasszonyok, akik „bűne” éppen az volt, amit egyébként „hétköznapi”, rendes tevékenységükkel gyógyítottak, azt a vád szerint betegségeket előidézve „lerontották”, pl.: hideglelést, nyavalyatörést, a tehén tejének elapadását, állat elhullást okoztak. Méregkeveréssel nem foglalkoztak, illetve nem vádolták meg őket, mint az ország más tájain.

A maga nemében kuriózum az 1796. március 5-én Nemesnépen gyűjtogatásért megégetett nemes Göde István népítéletével kapcsolatos tanulmány. (A Pannon Tükör 2004. évi 5. száma közölte a tanulmányt teljes terjedelmében, így ezért ennek ismertetését mellőzöm.) Itt csak arra szeretnék utalni, hogy a megyei törvényszék 1801. szeptember 2-án hozott ítélete a „kemény dorgálás” lényegében felmentés volt. Ezzel a megyei táblabírók mintegy hallgatólagosan elismerték, hogy a nemesnépieket a vármegye nemtörődömsége, nemesi előjogtisztelte készítette az önbíraskodásra. (A királyi tábla érthetően – a jogrend súlyos megsértését észlelve – az ítéletet megváltoztatta, de az apparátus

mulasztását kénytelen volt értékelni és az elkövetőket 3 havi börtönre ítélte – „pallosjog bitorlás” címén.)

A helyi önkormányzatok történetével foglalkozik a Zala megyei közgyűlések – XVI. és XVII. századi - török háborúk korában című tanulmány, amely igen érdekes összevetéseket tartalmaz a Zala megyei közgyűlések és más megyei közgyűlések működése közt.

A közgyűlések fő feladatuknak tekintették a tisztségviselők megválasztását – általában egy évre – a statutum alkotást, a megyét érintő királyi leiratok megtárgyalását, a nemes emberek ellen indított perek és a megyére fellebbezett perek intézését, más megyékkel, hatóságokkal való levelezést, a követek beszámoltatását és a követutasítások kiadását.

A közgyűlések szavazási rendjét külön tanulmány tárja fel, - Szavazási rend a megyegyűléseken 1848 előtt - amely utal arra, hogy a megyei közgyűlés általában közfelkiáltással és nem szavazással hozta döntéseit. Zala megye még 1819-ben is arra az álláspontra helyezkedett, „hogy a közfelkiáltással való választás ősi szokás. Fejenként való szavazásnak csak akkor van helye, ha a felkiáltásból a választás világosan meg nem állapítható.”

Ez világos beszéd, a szavazatszámolás, mint az ősi jogok – nemzeti szokások – megsértése!!!

Jellemző volt, hogy amikor Deák Ferencet 1833-ban, első ízben választották követté, sem szavazás, sem jelölés nem volt, hanem ahogy az a 1833. év április 15-én kelt közgyűlési jegyzőkönyvben olvasható, „azon közbizalomnál fogva, amellyel Deák Ferenc táblabíró úr iránt viseltettek, nevezett közmegegyezéssel felkiáltással követté választott.”

Még az 1840-es években is közfelkiáltással történt a tisztújítás Zala megyében. (Nem minden tanulság nélküli módon 1843-ban az ellenérdekű pártok önálló csoportokat alkottak a megyeháza előtti téren – ahol is lovas katonák választották el őket egymástól – majd „a szabadelvű” párt vezetői végigvezették az ellenpárt néhány vezetőjét saját párthíveik sorain úgy, hogy azok meggyőződhetek arról, hogy azok vannak többségben. Ebbe belenyugodtak, így a többségi párt kikiáltotta egyhangúlag jelöltjei neveit.)

A kötet egyik legismertebb – és valószínűleg legtöbbet hivatkozott írása - Zala megye reformkori követutasításairól, ezek létrejöttének körülményeiről, a követválasztás, sok esetben erőszaktól sem mentes módjáról szól.

A követutasítás részletes szabályokat tartalmazott arra vonatkozólag, milyen álláspontot képviseljen a követ az országgyűlésen, és a követnek erről az utasítás teljesítéséről „jelentés” beszámoló is kellett írnia. Így ki kellett térnie arra is, hogy milyen körülmények – helytartó tanács vagy a bécsi udvar politikája, esetleg a főrendiház

magatartása – gátolta az utasítás teljesítését. (Ezért tiltotta meg a helytartótanács, hogy a követjelentéseket nyomtatott formában tejjessék.)

A XVIII. századbéli városi önkormányzat működésének titkaiba enged betekintést A Nagykanizsa önkormányzata a XVIII. században című tanulmány.

Nagykanizsa a megye legnagyobb, török kézre került városa volt. 1690 után – tehát amikor Nagykanizsát a töröktől visszafoglalták – a városban német többség keletkezett, és a város életét is ez határozta meg, olyannyira, hogy 1755-ig a városi tanács jegyzőkönyveit németül vezették. A város polgárainak – akik aktív és passzív választójoggal rendelkeztek – létszáma mintegy 130-210 fő között változott. (A magyar általános gyakorlat szerint a polgár és a városi lakos közt lényeges különbség van, pl.: 1773-ban az összeírt 38 kereskedő közül 23 izraelita volt, akik közül egyet sem vettek fel polgárnak.)

A török hódoltság után egy ideig a városi tanács tagjait kinevezték vagy részben választották, 1737-től szabályosan évenként választások voltak.

A városi tanács ülésein a földesúr - 1743-tól gr. Batthyány Lajos és leszármazottjai – megbízottja is részt vett, és gyakorta befolyásolta is a közgyűlés döntését. Ennek következtében a város állandó harcban állt a földesúrral és időnként a vármegyével is.

A már korábban említett boszorkányperbeli ítéleteken túlmenően inkább kisebb ügyekben: lopás, becsületsértés, illetve kisebb értékű vagyoni perekben ítéleztek, de a saját úriszék viszonylagos függetlenségére éberrel ügyelt a város.

A polgári gondolkodás legjellemzőbb példája az a tény, hogy az iskolaüggyel sokszor és igen gondosan foglalkozott a városi tanács, igyekezőn a működést és feltételeit saját – városi – igényeihez igazítani.

A kötet befejező írása A magyar magánjog történetéhez címet viseli, és vélhetően jobbra csak a szakmabelieket érdeklő tanulmányok, mint pl.: kártérítés joga az Anjoukorban; vagy az első – királyi ellenjegyzéssel szentesített – döntéstár, az ún.: Planum Tabulare (sive decisiones Curiales), röviden „Planum Tabulare”, keletkezésének körülményeivel kapcsolatos körülmények precíz ismertetése.

A recens nem köteles, de ebben az esetben nem is jogosult a recenziójában kritikát írni, de mint a szerző volt beosztottja és sok vonatkozásban patronáltja, inkább az érdeklődést kívánta felkelteni a jogtudós, Degré Alajos összegyűjtött írásai iránt. A kötet jelentőségét aligha lehet túlértékelni – tekinthetjük adósságtörlesztésnek is -, hiszen a tanulmányok így, egyetlen kötetben összefoglalva, jobban és könnyebben hozzáférhetőek a szakmai és szélesebb körű olvasóközönség részére. Ezt elősegíteni hálás feladat, és a volt „principális”-sal szemben kedves kötelesség.

A honi Kopernikusz-recepciótól a magyar Nobel-díjakig

Tanulmányok, szerkesztette: Palló Gábor

A „Nyitott magyar kultúra” címen Palló Gábor vezetésével széleskörű kutatás indult azzal a céllal, hogy a kreativitás és a recepció mibenlétét, egymáshoz való viszonyát, magyarországi jellemzőit megvizsgálják. Egymástól távol eső szakterületeken folytak a kutatások, körülbelül ötven tudós vett részt a munkában, amelynek a végeredménye hét könyméretű kötet lett.

A természettudományok története témakörben megjelent kötetet Palló Gábor szerkesztette. A tanulmányok egy tudománytörténeti folyamat bemutatására töreksznek, amelynek a kezdete a XVIII-XIX. század fordulójára tehető, amikor megjelentek az európai tudományos gondolkodás alappillérei Magyarországon. Ezek az alapok elegendőek voltak a tudományos eredmények eléréséhez, de a XIX. századi recepciók folyamatok nem voltak megfelelőek, nem születtek meg az összefüggő befogadó rendszerek, a tudományos hálózatok, a nemzetközi kapcsolatok. Ennek következménye lett a rendkívül tehetséges, magyar kreatív tudós mítoszának a megszületése, akiket a világ nem ismert el. A XX. század változásokat hozott, hiszen a természettudományokban és a matematikában kiugró sikereket ért el a magyar tudomány.

A vizsgálódáshoz Palló Gábor bevezető tanulmányában – A recepció és kreativitás összefüggése a magyarországi tudományban – tisztázza a recepció és a kreativitás fogalmát, valamint összefüggését. A recepció a tudományos eredmények befogadását, megtanulását jelenti¹(ez az első recepciók folyamata). A „kreativitáson egyéni képességeket értünk.”² Mit jelent a kreativitás a tudományban, ahol a háttérismeret – recipiált tudás – nélkül nem létezhet alkotás? A válasz két fontos kritérium megléte, amely biztosítja a tudományos újdonságot - a prioritás és az originalitás. Természetesen a megszülető eredmény recepciójához (második recepciók folyamata) szükség van az intézményi háttér és a támogatás, de legalább befogadó környezet meglétére is.

A következő tanulmányok a XVIII-XX. századig terjedő időszak néhány kiemelkedő természettudósának eredményeivel, ezek recepciótörténetével foglalkoznak, amellyel néhány tudományág és az intézményrendszer fejlődését is bemutatják. Végül recepciók sorozatával találkozunk, amelyeknek főszereplői a nők.

Székely László - A Kopernikuszi fordulat és a kopernikuszi fordulat nyomán kialakuló új fizikai világmép Magyarországon - véleménye szerint a kopernikuszi fordulat magyarországi megjelenése és elterjedése

a későbbi magyar természettudományos kultúra nyitottságának és reakcióképességének a kialakulását segítette elő. Meglepő, hogy az új természettudományos világmép és a hozzá tartozó releváns fizikai tanok gyakorlatilag fáziskésés nélkül jelentek meg az igen kedvezőtlen politikai és gazdasági viszonyok ellenére. Ugyanakkor pontosan a fentiek miatt nem alakultak ki tudományos közösségek, tudomány pártoló centrumok, csak az akkori főiskolákon – Nagyszombat, Kassa – oktatták tananyagként az újdonságokat. Tehát, „a tudományos alkotómunkához szükséges intézményi stabilitás, anyagi háttér és személyes biztonság”³ hiányzott, így csak befogadó, megtanuló recipiálásnak tekinthető ez a folyamat.

Fári Miklós Gábor - Gróf Festetics Imre rendhagyó recepciók esete, Az első empirikus genetikai törvény Mendel születése előtt – által bemutatott példa egy kiváló gyakorlati szakember – magyar állattenyésztő – eredményei „eltűnését” elemzi. Festetics Imre korát meghaladva felismerte az öröklődés alapelveit, kimondta Mendel 2. törvényét, megfogalmazta a mutáció alapjait, mégis 86 évvel később egy másik kutatónak tulajdonították a „genetika” szót. Az eset azért rendhagyó, mert a XIX. századi kedvezőtlen birodalmi-politikai háttér, a tudományos közösségek, illetve intézményrendszer hiányosságai vezettek Festetics Imre tudományos eredményeinek a megsemmisüléséhez.

Tanács János - A „párhuzamok problémájának” és kanti eszmék magyarországi sajátosságai a 18. század végén -probléma- és recepciótörténete egyben keletkezés- és felfedezés-történet is. Bolyai Farkas kantianizmusa – a kanti eszmék magyarországi recepciója – és a geometriára vonatkozó felfogása – párhuzamosok problémája – összekapcsolódott. Ehhez szükséges volt a göttingeni peregrinációra, amelyet a protestáns egyetemek hiánya kényszerített ki. Emellett ki kell emelni a korszak egyik jellegzetességét, a Béccsel szembeni „szabadabb erdélyi szellem”⁴-et, amely politikai és vallási dimenziót is ad a recepció megértéséhez.

Székely László - Konkoly Thege Miklós és Fényi Gyula, A magyarországi csillagászat újjászületése a XIX. század végén – által elvégzett, két tudós munkásságára vonatkozó összehasonlítás párhuzamokat és kontrasztokat mutat. A XIX. század végére Magyarországon két nemzetközileg is ismert és elismert önálló csillagászati centrum született a két kutató tudományos munkásságának köszönhetően. Mindkét csillagda magántámogatásból alapult, létrejöttükben

szerepet játszott a „reformkori hagyományokból még tovább élő nemzeti tudománypártoló tradíció”⁵. Mindketten rendelkeztek jelentős nemzetközi kapcsolatokkal, melyet korábbi tanulmányaik és kutatásaik során szereztek. Tudományos sikerük alapja nem egyedi világraszóló eredményekben, hanem a mindennapi munka kreativitásában és szorgalmában volt keresendő. Kontraszt személyiségükben és életvitelükben mutatható ki, Konkoly aktív társadalmi életet élt, remek kapcsolatteremtési képességekkel rendelkezett; Fényi a jezsuita rend természettudományos kutatója volt. A két kutató története tudomány szervezési szempontból rendkívül tanulságos, hiszen viszonylag kis ráfordítással, jó kutatási irány megválasztásával, mindennapi kreatív munkával, remek munkaszervezéssel a nemzetközi csillagászat élvonalába tartoztak. A „Fényi-jelenségnek” van társadalmi aspektusa is, mely szerint nem érdemes a régi, tradicionális struktúrákat elsorvasztani - mint például az akkoriban már avittnak vélt jezsuita kereteket -, mivel így is lehet nemzetközi eredményeket elérni.

Benedek András - Problématörténeti látásmód és tudásrepresentáció a 19-20. század magyarországi matematikájában és fizikájában - két fontos kérdést fogalmazott meg a 19-20. századi matematikai és fizikai oktatás és kutatás vizsgálata kapcsán. Egyrészt megalapozott-e a magyar matematikai iskola mítosza, másrészt az „egymást követő matematikus generációk működését befolyásolhatták-e a matematikai problémakezelést meghatározó intézményes körülmények, történelmi események”⁶? Farkas Gyula tudományos munkásságának és a kolozsvári egyetem történetének a bemutatása segít a kérdések megválaszolásában. Ezen példák alapján bizonyítható, hogy létezik olyan matematikai látásmód (receptiós környezet), amely igazolja a mítoszt, de szükséges a mítosz fogalmának újraértelmezése (a kreativitás belső és külső tartalmának feltárása).

Fári Miklós és Kralovánszky Ubul Pál - Az Ereky-rejtély megoldása, A „biotechnológia” első fogalma Magyarországon – szerint Ereky Károly a „biotechnológia alapelvét”⁷ 1896 és 1925 közötti harminc évben több lépésben alkotta meg Budapesten, amely azt bizonyítja, hogy az új biotechnológia hőskora valójában a 20. század elejére tehető, és egy magyar kutató nevéhez kapcsolható. A felfedezéshez szükséges filozófiai és természettudományos alapokat a magyarországi biológiai és kémiai iskolák adták meg, amelyek remekül szintetizálták az európai és egyesült államokbeli modern nézeteket.

Egy találmány megszületéséhez adottak voltak a külső és belső tényezők, mégsem nemzetközi elismerés és világhír lett a folytatás, hanem egy 60 évvel későbbi újrafelfedezés. A szerzők szerint a recepcióhoz hiányzott a magyar gazdaság és tudományos elit nemzetközi ereje, illetve az 1945 utáni politikai változások nyomán (a Népbíróság 12 évi börtönre ítélte Ereky Károlyt) a

szakembernek még a neve is eltűnt a hazai tudományos közéletből.

Palló Gábor - Tudományos intézmények, konzervatívizmus, kreativitás, A Budapesti Műszaki Egyetem modernizáló szerepe – véleménye szerint a Műegyetem a 20. század első évtizedeiben a sajátos szervezeti rendszerével, rugalmasságával olyan recepciós környezetet tudott teremteni, amelyben létrejöhett a Zemplén Géza nevével fémjelzett modern szerves kémiai iskola. Ennek a kreatív műhelynek egyik eminense, munkatársa volt 1949-1956 között Oláh György, akinek munkásságát a későbbiek során Nobel – díjjal ismerték el. Oláh György tudományos életútjának vizsgálata a recepció és kreativitás összefüggéseinek bonyodalmainra világít rá.

A Műegyetem a tudományos eredmények befogadásával, az újdonságok támogatásával a születése utáni évtizedekben a kreativitás külső tényezőit biztosította. A XX. század közepén (Oláh György munkásságának kezdetén) ugyanez az egyetem már konzervatív, szűk alapokat, szegényes lehetőségeket és felszereléseket biztosító, lemaradt recepciós környezetet jelent. /A későbbi tudományos eredményekhez mégis alapot biztosított azzal, hogy „jól felkészítette a hallgatókat arra, hogy saját maguk tanuljanak”⁸/ Ennek a szerény mozgástérnek, illetve a politikai környezetnek következtében Oláh György 1956-ban emigrált, végül Kanadában és az USA-ban érte el azokat az eredményeket, amelyekkel világhírűvé vált.

Vámos Éva - A nők részvételének megteremtése a tudományban és technikában Magyarországon – recepciós sorozata - szerint 170 év küzdelmeinek az eredménye az, hogy a tudományos és műszaki alkotás lehetőségei megteremtődtek a nők számára Magyarországon.

Ez a recepciós sorozat hasonlatos Nyugat-Európa más országaiban tapasztaltakhoz, mégis néhány dologban sajátos magyar út fogalmazható meg. A nőknek Magyarországon könnyebb volt a tudományos egyesületekbe bekerülniük, mint a legtöbb európai országban. Sajátos jellegzetesség, hogy a műszaki területeken a „kémiát kimondottan nőknek való szakmának tekintették”⁹, míg a gépészmérnöki és a villamosmérnöki karhoz tartozó szakokra sokáig gátolták a felvételüket. Végül a Trianon utáni időszak súlyos társadalmi és gazdasági válsága, illetve a 45 utáni szocialista világ kiépülése némileg eltérő fejlődést eredményezett a recepciós folyamatban. Az eredményességi szempontok vizsgálata után az eltelt 170 évről megállapítható, hogy mára a lehetőségek (a recepció alapjai) adottak, de az eredmények még hiányoznak.

A kreativitás és recepció összefüggéseinek a felismerése rendkívül tanulságos lehet a XXI. századi tudósoknak, kutatási és oktatási ügyekkel foglalkozó szakembereknek. Ennek a folyamatnak a megértésében

a Palló Gábor által szerkesztett kötet komoly segítséget jelent. A tanulmányokban olvasható példák alapján megállapítható, hogy a recepció bizonyult döntő folyamatnak, nem az önmagában létező kreativitás. Természetesen a kreatitásnak is komoly szerepe van, de két recepció folyamat közé ékelődve (tanulás-alkotás-elfogadtatás) érthető meg a működése. Ezek alapján a recepcióban a XIX. század végére bekövetkező változások (kialakuló összefüggő intézményhálózat) magyarázatot adnak a matematikában és néhány természettudományi ágban jelentkező sikerekre.

Áron Kiadó, 2004

Jegyzetek:

¹ „A recepció (...) alapvetően egyéni, és nincs világos kritérium arra, hány egyénnek kell befogadnia valamely ismeretet ahhoz, hogy társadalmilag receptáltnak tekintsük.” in.: Palló Gábor (2004): A honi Kopernikusz-recepciótól a magyar Nobel-díjakig: Áron Kiadó, Budapest, 9. old.

² Uo. 7. old.

³ Uo.: 53. old.

⁴ Uo.: 128. old.

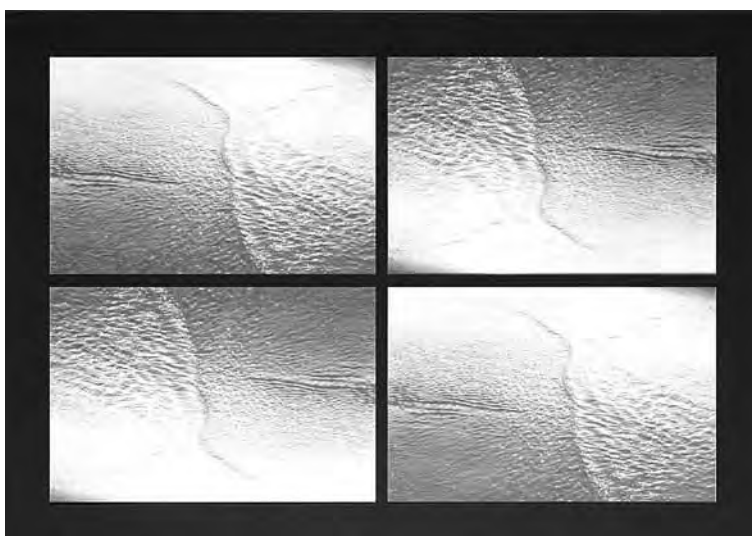
⁵ Uo. 180. old.

⁶ Uo.: 187. old.

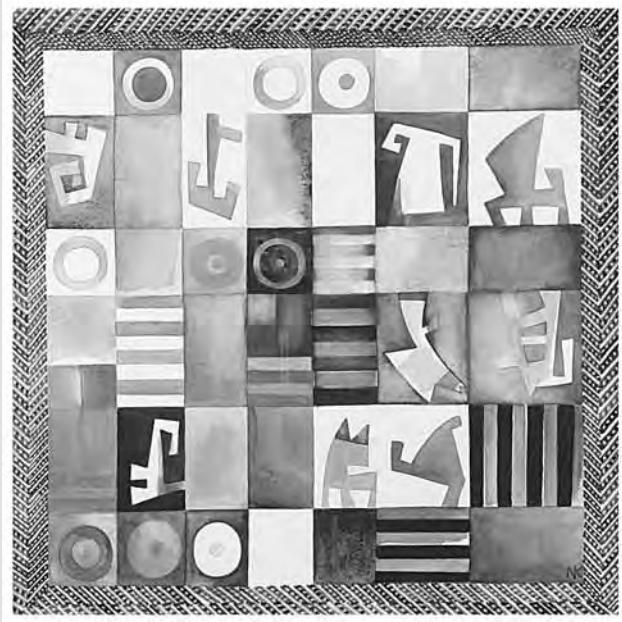
⁷ Uo.: 244. old.

⁸ Uo.: 284. old.

⁹ Uo.: 327. old.

Hagymás István fotója

Németh Klára
Kotta I.
aquarell, papír

Fischer György munkái 2004-ben egy Nyíregyházi symposionon

Degré Miklós

(Vác, 1867-Budapest,1945.)

(Részlet kézzel írt, a család tulajdonában lévő önéletírásából)

Zalaegerszeg

Amennyire szinte betegesen kíváncsotam haza Békésről, az lett volna hihető, hogy ha egyszer Budapesten vagyok, nem is gondolunk többé vidékre menetelre. De nem így történt, alig töltöttünk el két esztendő Budapesten, már minden álmom, minden vágyam az volt, hogy vidékre kerüljek törvényszéki elnöki állásba. Palcsika, azt hiszem, szívesen maradt volna Budapesten, de amilyen jó volt, amilyen simulékony, önfeláldozó, valószínűleg nem akarta kedvemet rontani, s azért szívesen belement a tervezetésbe, sőt annyira beleélte magát a vidékre menetel gondolatába, hogy utóbb maga is örömmel készült a vidéki életre. Ma is áldom szegény Palcsika emlékét azért, hogy nem igyekezett kedvemet elvenni, mert az a 8 esztendő, melyet Zalaegerszegen és Győrött eltöltöttem, pályámnak hasonlíthatatlanul legszebb ciklusa volt, sőt menném állítani, hogy ezek voltak életemnek legszebb évei, minden mástól eltekintve, mert egész életemben a vidéki úri életéről álmodoztam, és ez főleg Zalaegerszegen a legteljesebb mértékben megvalósult.

Amikor 1905. évi december elején megtudtam, hogy kinevezésem a minisztertanácson átment, az addigi törvényszéki elnökkel, Sztaniszlavszky Adolffal való levélváltás után Palcsikával Zalaegerszegré utaztunk lakást keresni. Szerencsétlenségünkre nem Nagykanizsának, de Celldömölknek utaztunk, s így az esti sötétségben tett hosszú út a jövőre nézve nem volt nagyon biztató. Zalaegerszegen a Bárány szállodában szálltunk meg, és másnap reggel elmentünk az elnökhöz, aki saját házat ajánlotta megvételre. Palcsikának eleinte nem nagyon tetszett a ház, de én láttam, hogy abból barátságos otthont fogunk faragni, a házat tehát megvettük 1800 koronáért.

Sztaniszlavszkyéknál ebédeltünk, s ebéd után Szigethy Elvira keresésére indultunk. Elvirát vagy 18 év óta ismertem, még az óta, amikor mint Kovách Ernő bácsi unokahúga, egy ideig náluk tartózkodott Vácon, de később távoli atyafiságba is kerültünk, mert Béla sógorom édesanyjának, Clotild néninek egyik nővére, özv. Szigethy Antalné Elvira apja testvérének volt a felesége, s Elvira azoknál nevelkedett. Hogy Szigethy Elemér ügyvéd micsoda rokonságban volt azokkal a

Szigethyekkel, azt senki sem tudja, de bizonyos, hogy ugyanaz a család, s ez nekünk elég volt arra, hogy Szigethy Elemérékkel, akik első perctől kezdve nagyon rokonszenvesek voltak nekünk, 35 esztendő óta meleg, meghitt rokoni viszonyt tartsunk fenn.

A Sztaniszlavszkytól megvett ház renoválásra s átalakításra szorult. Ez körülbelül egy hónapot vett igénybe, s ez alatt én egyedül voltam Zalaegerszegen, s a Bárányban voltam szállva.

A megvett házban mellékhelyiségeken kívül hat szoba volt, és hozzá tartozott egy 300-400 négyszögöles kert. Volt két nagyobb (ebédlő és szalon), három közép nagyságú (hálószoba, férfiszoba, Ili szobája) és egy kis (vendég) szoba. De a vendégszoba is olyan volt, hogy abban ágy és támlás diván is elfért. Volt egy eléggé tágas, kertre néző verandánk, és minthogy a mi kertünk szomszédságában mindenfelé kertek voltak, a verandáról köröskörül csak kerteket láttunk. Kora tavasztól késő őszig mindig itt szoktunk étkezni. A házat kitataroztattam, ablakokat, ajtókat mázoltattam, az összes szobákat s az előszobát kitapétáztattam, és bevezettettem a villanyvilágítást. Most a ház és a lakás egészen másképp festett, mint Sztaniszlavszkyék idejében, és Palcsika is, amikor vagy egy hónap múlva érte mentem, el volt ragadtatva az által, amit talált.

Az alatt az idő alatt, amíg távol voltunk egymástól, naponta váltottunk levelet. Ezeket a leveleket szegény Palcsika halála után mind megtaláltam, aminek nagyon örülök azért, mert e leveleket olvasva látom, hogy a mi házaseletünket nem csak utólag mondható harmonikusnak, bensőnek, melegnek, hanem olyan volt az valójában is.

Amíg a lakást rendbe hoztuk és Palcsika kicsomagolt, Ili Budapesten volt édesanyámnál és körülbelül március hó elején mentünk fel érte, s ami alatt ez alkalommal Budapesten időztünk, volt keresztfiunknak, Szendey Bandikának a keresztelője.

Az élet Zalaegerszegen elejétől kezdve nagyon kellemes volt. Lakásunkat, kertünket nagyon megszerettük. Élveztük a végtelen kedves vidéket, és Palcsikával tettünk nagy sétákat.

Csakhamar szereztünk magunknak barátokat. Elejétől kezdve legjobb barátaink Szigethy Elemérék és Szigethy Elvira voltak. Nagyon jó barátom lett Schneider Gábor kir. ügyész, aki azonban sajnos csakhamar Sopronba került. Utódával, Fischer Imrével, Palcsika távoli rokonával szintén meleg viszonyt tartottunk fenn. A bírák családjai közül Szirmayékkal, Sperlaghékkal, Szalayékkal, Buticsékkal voltunk nagyon jól. Később Palcsika legjobb barátnéja Mikovich Klára lett, aki Ilit németre és zongorára tanította, s egy alkalommal néhány hónapon át nálunk is lakott, a vendégszobában. A megyebeliek közül Malatinszky Lala szentszéki főbírával és családjával tartottunk fenn meleg, baráti viszonyt. Voltak vendégeink is. Leghűségesebb vendégünk itt is Bandi és Lajos

öcsém voltak. Frida évente a húsvéti ünnepeket, Guszti a nyarakat töltötte nálunk. Hegyeshalmy leányok és maga Lajos is gyakori vendégeink voltak. Székely Máté hónapokat töltött Ilinél, Erzsi nővérem két ízben volt nálunk, egy alkalommal pedig Évák töltöttek nálunk néhány napot. Tomor Szeréna több ízben tartózkodott nálunk hosszabb-rövidebb ideig.

Úgy találtam, állásomnak tartozom azzal, hogy némileg reprezentatív életet folytassunk. Abból a karperecből, melyet vőlegény koromban adtam Palcsikának, továbbá az édesanyjától maradt butonokból és két kisebb nyakláncból akkor készítettem a kolliert, melyből szegény Palcsika halála után Ilinek, Lilinek és Bözsinek jutott néhány kisebb ékszerdarab. 1906 tavaszán, a főispán beiktatására varrattam magyar ruhámat, melynek ékszere azonban Guszti bácsiról maradt reánk. Időről időre pezsgős ebédeket adtunk, melyeken circa 12 ember szokott részt venni. Illőnek tartottam, hogy multságokra is járjunk, de erre Palcsikának nemigen volt kedve, az első multsággra tehát úgy csaltam el, hogy lehoztam Ellát, és Palcsikának készítettem egy szép zöld selyemruhát. Elli meglehetősen sötét ruhában volt, úgy hogy Palcsika – bár akkor már 28 éves volt – sokkal szebb és üdőbb volt, mint Elli.

Amikor első évben mentem vidékre hivatalvizsgálatra, Palcsika és Ili ezt az időt Papvölgyön töltötte, mamánál.

Első zalaegerszegi nyarunknak kezdeti szakát Guszti, Gurli és Szeréna töltötték nálunk. A nyár második részében mi időztünk Papvölgyön, s innen majdnem minden vasárnapon Hegyeshalmyékhoz mentünk ebédre, svábhegyi villájukba.

A karácsonykor nem hagyhattuk egyedül mamát, kinek szegénynek ez volt az utolsó karácsonya. Az ünnepek után hófúvások voltak, úgy hogy Palcsikát és Ilit nem mertem utaztatni. Egyedül jöttem tehát haza, és ők csak újév után keltek útra. Az újévet tehát egyedül töltöttem, mégis elmentem a Szilveszter esti táncmultságra, és újév napján nagy társaságban Szigethy Eleméréknél ebédeltem.

Szegény mamának az 1907. évi március 25-én bekövetkezett halála után sokkal csendesebb életet folytattunk.

Ez év őszén Palcsikával és Ilivel 4 hetet Abbáziában töltöttünk, s itt sok kirándulást tettünk. A véletlen úgy hozta magával, hogy itt nagyon sokat lehettünk együtt két kedves, régi barátommal, Perger Ferivel és Nácival.

Amióta Zalaegerszegen voltunk, mindig kísértett a lórtartás gondolata. Anyagi viszonyaink ezt megengedték volna, a fő akadály azonban az volt, hogy a háznál nem volt istálló, tehát építtetni kellett volna. Miután láttam, hogy Palcsika nagyon élvezi az abbáziai tartózkodást, felvettem a gondolatot, hogy ne tartsunk lovakat, hanem e helyett évente menjünk

el valamerre. Palcsika ezt nagyon helyeselte, így tehát a lórtartás gondolatát végleg elejtettük.

1907 tavaszán volt Elli esküvője, melyre Palcsikának – a félgýásra tekintettel – fehér selyemruhát készítettem. A nyarat Gurli töltötte nálunk, s azalatt, míg ő ott volt, Elli és férje, továbbá Lajos és jó barátja, Farkas Ferenc szintén eljöttek hozzánk, úgy hogy egyszerre volt öt szállóvendégünk, mind felnőtt emberek, mégis nem jöttünk zavarba.

A nyár második felét a Lidón töltöttük el. Ezúttal is találkoztunk több régi kedves barátommal, így Dietrl Gusztávval, Klauser Mihállyal, Valcsinszkyval. A Lidóról már a gólya kelepelésének hangjai mellett jöttünk haza. Palcsika erősen titkolni óhajtotta a helyzetet, éppen ezért egyáltalában nem vettem rossz néven Lilikétől, hogy annak idején Jutka érkezését, amíg csak lehetett, előttünk titkolta.

A gólya kelepelésének nem nagyon örültem, sőt ellenkezőleg, el voltam keseredve a miatt, hogy szakítanunk kell Zalaegerszegen megszokott, kellemes életmódunkkal. Ma is keservesen bánom, hogy elkedvetlenedésemmel rontottam szegény Palcsikának örömét. Bánom annál inkább, mert Lalival születése percétől mind a mai napig mindig örömöm és csak örömöm volt.

Az eseményre Erzsi néni felajánlotta szolgálatát, de azt mi a múlt tapasztalatán okulva, megköszöntük. A gólya nénit, valami Szűcsnéit úgy szerződtettem, hogy 3-4 hétig egészen nálunk lakják, a szakácsnének átadtam a kamrakulcsot, aki akkor nálunk lakott és gyakorolta a főfelügyeletet, Ili pedig átment Szigethyékhez néhány napra. Minden úgy ment, mint a karikacsapás.

Lali születése folytán egészen megváltoztattuk életmódunkat. Nyáron természetesen sehová sem mentünk, Gurlit sem mertük magunkhoz hívni. Sőt, a következő télen sem mentünk sehová. Ha valahova okvetlen el kellett menni, egyedül mentem.

Az 1909. év tavaszán volt Szigethy Margit esküvője, melyen én tanú voltam, Ili koszorúslány.

Az 1910. nyarán Angyal Pali látogatott meg, és nálunk volt szállva. Véletlenül ugyanakkor Zalaegerszegen volt Kis József győri kir. főügyész. Tiszteletükre ebédet adtunk, melyre a két vendégen kívül néhány bírósági ember és egy-két ügyvéd volt meghívva. A meghívottak eltávozása után egyikük, Dr. Szűts Zoltán halálsápadtan jön vissza azzal, hogy Szigethy Tibor agyonlőtte magát. Nem hittem neki, s átmentem Szigethyékhez, ahol az akkor 18 éves Tibort élet és halál között találtam. Azt közölte velem a család, hogy Tibor és ideálja, Czinder Margit közös öngyilkosságban egyeztek meg, s ennek folytán a fiú először a leányt, azután saját magát mellbe lötte. Mindketten felgyógyultak, de Szigethy Tibor ellen gyilkosság bűntettének kísérlete miatt bűnvádi eljárás indult meg, utóbb azonban az ügyészség a vádat

elejtette. Az eljárás tartama alatt Dr. Rézler Kornél kir. ügyész bizalmasan közölte velem, hogy Szász Gerő kir. ügyész, az ügyészség vezetője jelentést tett a főügyészhez azzal, hogy én Szigethy Tibor javára befolyásolni igyekszem a kir. törvényszéket, miért is bíróküldés indítványozására lesz szükség. Megjegyzendő, hogy a körülményekre való tekintettel a bűnügytől teljesen távol tartottam magamat, s annak semmi fázisában részt nem vettem. Nemigen adtam teret a hallottaknak, de évek múlva, mikor már győri kir. törvényszéki elnök voltam, megtudtam, hogy mindaz, amit Rézler Kornéltól hallottam, szóról szóra igaz, de a főügyész annyira nem hitt annak valóságában, hogy a jelentést iktatás nélkül széjjeltépte. Így teljesen védtelen voltam a rágalmakkal szemben, mégis a sors 28 esztendővel később elégteltet szerzett nekem, amennyiben Szász Gerő ezelőtt két esztendővel megjelent lakásomon, és megkért, hogy fiának egy ügyét vegyem pártfogásomba. Persze arról fogalma sem volt, hogy a gaz rágalmozásáról tudok.

E nyáron született Fülöp Gittus, amikor is édesanyja nagy beteg volt.

Életmódunk lassan visszazökkent a régibe, Lali miatt azonban Palcsika nem szeretett elmenni hazulról, s a nagy sétákon többé nemigen vett részt, utazásra pedig még csak nem is gondoltunk.

Egyszer azután a mi kedves házi orvosunk, Dr. Gráner Adolf az utcán megszólít, s elmondja, hogy idegesnek és kimerültnek lát, nagyon ajánlja tehát, menjek el nyaralni a tenger mellé. El is mentem Ilivel Abbáziába, hol 4 hetet töltöttünk el. Ekkor is naponta váltottunk levelet Palcsikával, s azt a levelezést is megtaláltam Palcsika szekrényében. – Évek múlva tudtam meg, hogy Palcsika kérte meg Gránert, küldene el engem valahová üdülni. – Az Isten áldja őt meg haló porában!

Ili tanítását Budapesten Tomor Szeréna kezdte, Zalaegerszegen Tikk László tanító folytatta, s ő tanította a felső leányiskola I. és II. osztályának tárgyainál is, mert mi botor módon nem akartuk Ilit a zalaegerszegi

polgári iskolába járatni. Hiba volt, okosabb lett volna, ha iskolába jár, mert gyermekkorra sokkal derültebb lett volna.

Az 1911. nyarán Győrbe lettem áthelyezve. Rendkívül nehezen szakadtam el a törvényszéktől, mert én azt hiszem, egyik bírósággal sem voltam annyira összeforva, mint a zalaegerszegi kir. törvényszékkal. Sajnáltam végtelen kedves házunkat, kertünket, sajnáltam a gyönyörű szép vidéket, és sajnáltam néhány jó emberemet is, kiktől el kellett szakadnom. Nehéz szívvel hagytam tehát el Zalaegerszeget, és úgy éreztem, hogy az áthelyezés elfogadásával nagy áldozatot hoztam a karrier érdekében. Győrből sokáig kívánczotunk is vissza Zalaegerszegre, és Palcsikával nem egyszer mentünk fel a Baross hídra, hogy lássuk a Zalaegerszegről érkező vonatot.

A zalaegerszegi házat 2000 koronáért adtuk el utódomnak, Horváth Sándornak. Ezen az ingatlanon tehát nem veszítettünk.

Zalaegerszegi állásomból június végével lettem felmentve. Úgy volt, hogy új állásom elfoglalása után azonnal szabadságra megyek, s a szabadságot Zalaegerszegen fogjuk eltölteni. De nem volt lelkierőm ahhoz, hogy tanúja legyek, amikor az én kedves törvényszékem utódomat installálja, elhatároztuk tehát, hogy a nyarat Papvölgyön töltjük. Ezt azonban nagyon megbántuk, mert Palcsikának ott a gyomrával volt sok baja, Lali nagyon köhögött, Erzsinek pedig egész nyáron rossz kedve volt. Boldogok voltunk tehát, amikor utazhattunk.

Palcsika és én visszamentünk Zalaegerszegre, csomagolni. Amikor készen voltunk, utolsó délután kikocsiztunk az Alsóerdőre. Az utolsó este, amit a mi kedves házunkban eltöltöttünk, valósággal elérzékenyített. Az utazás előtti éjszakát, amikor lakásunk üres volt, Szigethy Eleméréknél töltöttük el, s ott is aludtunk. Volt pezsgős vacsora, de a hangulat nem volt valami lelkes. Palcsika és én nagyon szomorúak voltunk. Másnap reggel utaztunk Győrbe.

Ahogy ők látták... Tanítványok Mindszenty Józsefről

*Mindszenty József portréja, 1927.
Serényi Árpád felvétele
(Deák Ferenc Megyei Könyvtár)*

Immár harminc éve annak, hogy Mindszenty József bíboros hercegprímás mozgalmas élete a bécsi emigrációban, 1975-ben bekövetkezett halálával lezárult.¹ Azonban bizvást állíthatjuk, hogy miután Máriazellben ideiglenesen elhantolt hamvai végső kívánságának megfelelően hazatértek, és az esztergomi bazilika prímási panteonjában méltó nyughelyükre kerülhettek, a nagyformátumú egyházi férfiú hitéleti és nemzetépítő munkássága, következetesen vállalt szigorú példájának utóélete, boldoggá avatásának folyamata a kiteljesedő kutatások nyomán gazdagodó irodalomban egyre inkább megfejthetővé válik a történészek és megismerhetővé a laikus hívek körében is. A küszöbön álló emlékév bizonyára újabb ösztönzést ad a Mindszenty életmű hiteles értelmezéséhez a történelmi szerepét, érdemeit elismerők és személyével kevésbé rokonszenvezők között egyaránt.

A szomszédos Zala és Vas megye határán az alig harminc kilométerre fekvő vasi kis település, Csehimindszent szülötte Mindszenty (Pehm) József pályája a pappá szentelést követő Sárvár közeli felsőpatyi állomáshely két éves káplánsága után huzamosan a zalai megyeszékhelyhez kötődött. 1917 február 1-től a Zalaegerszegi Magyar Királyi Állami Főgimnázium tanára lett. Heti 16 hittanórát, 6 óra latin oktatást és egy osztályfőnökséget vállalt. Emellett szerkesztette a vármegyei hetilapot, 1918 karácsonyával megalapította a Zalamegyei Újság-ot, melynek szerkesztésében gimnáziumi tanítványai is részt vehettek.

Pehm Józsefet 1919. február 9-én internálták, majd május 16-án kitiltották Zalaegerszegről. 1919. augusztus elején térhetett vissza a városba, ahol aztán a rk. Egyházközség Képviselőtestülete az akkor mindössze 27 éves hittanár kinevezését egyhangúlag kérte a plébánia élére. A tevékeny plébános a hitoktatók részére megfelelő otthon építését tervezte, ahol teljes ellátást kaphatnak, így minden idejüket az ifjúság nevelésére fordíthatják. Pehm József szorgalmazására épült fel a helyi ferences templom is, amelyet az utolsó magyar király, IV. Károly fogadalmi templomának szánt.² Javaslatára megépült a 35 ágyas aggmenhely. Szívügye volt az iskolaépítés: 14 helyen építtetett iskolát. Zalaegerszeget „iskolavárossá” akarta fejleszteni:

A Notre-Dame apácák Zalaegerszegen épülő zárdaiskolája. (1925)
(1925. november.)

a Notre Dame Nővérek Tanítórend letelepítésével a leánynevelés fellegvárává tette, ahol tanítóképző, líceum, polgári, elemi és szakiskola működött német, francia oktatással, leánydiákotthonnal. A nagyarányú építkezések kapcsán kikötötte, hogy a kivitelező cégek kizárólag zalai munkásokkal dolgoztassanak.

Keresztury Dezső - a kisváros akkori, tragikus sorsú polgármesterének cseperedő fiacskája - emlékezetébe így vésődtek be a reálgimnázium meghatározó tanáregyéniségei: „legemlékezetesebb, s rám nézve legmélyebb hatást gyakorló tanáromként Marton Boldizsára emlékszem, aki első gimnazista koromban osztályfőnököm volt. Kiváló tanár volt, rajongtunk érte. Az ő keze alatt az eminensek közé tartoztam; szüleim is igen szerették... Őt kértem (kértük) meg, hogy legyen a bérmaapám... megmaradt írásaim sugallójának, bírálójának, a megyei lapban megjelentetőjének, de atyai barátomnak akkor is, amikor már a Huba utcai karmelita kolostor országos tekintélyű „Marcellus atyá”-jaként játszott komoly szerepet életemben... Rendfőnöke utasítására följegyezte gondolatait. Azokból olyan kötetet szerkesztettem, hogy kiderült: legnagyobb katolikus költőnk. – jegyezte le Keresztury Dezső akadémikus költő visszaemlékezésében.

– Másként, de igen fontos szerepet játszott fölnőtt életemben is a gimnázium másik hitoktatója, Pehm József. Bevonult tanárainkat egyre inkább azokkal a használható pedagógusokkal kellett helyettesíteni, akik, fölmentve a katonai szolgálattól, a gimnázium rendelkezésére álltak. Így lett negyedik osztályos koromban hittanárunkból latintanárunk és osztályfőnökünk Pehm József. Inkább szigorú, mint jó tanár volt. Rendet tartott, de nem a szeretet, a tekintély, hanem a parancsuralom rendjét... Mikor átadta negyedik év végi bizonyítványomat, azzal búcsúzott: „rád fog félni a szigorú Rákócziánium!” A szigorú osztályfőnök aztán évtizedek múlva sem feledkezett meg a csínytevésekről: „Rossz gyerek volt, kedves Dezső!” – fogadott, amikor vallás- és közoktatási miniszterként tisztelegni mentem hozzá, a hercegprímáshoz.”³

Mindszenty József apátplébánosnak csak jóval későbbi, a Veszprémbe történt főpapi kinevezése előtti utolsó zalai éveiben lehetett tanítványa az 1948-ban érettségizett Artner Tivadar, a neves művészeti író,⁴ aki érezhetően több szeretettel, megértéssel, mondhatni ragaszkodással emlékezett szigorú nevelőjéhez fűződő élményeire:

„A bíborost nem ösmertem. Viszont három éven át szinte naponta találkoztam Pehm József zalaegerszegi apátplébánossal, aki Mindszenty néven vonult be a történelembe... Vidéki plébánosként ugyanolyan céltudatos, akaraterős és szigorú volt, mint esztergomi érek korában... sokat fáradozott azon, hogy a szegény, sokgyerekes parasztcsaládok tehetséges fiainak a továbbtanulását elősegítse. Évente 15 szegény sorsú középiskolás diáknak biztosított szállást a városban jóra való iparosoknál és özvegyasszonyoknál, a labórával őket is támogatva... Muraköz visszacsatolása után pártfogását kiterjesztette szűkebb hazám horvát gyerekeire is. Velük kerültem 1941 nyarán a keze alá. Nevelésem találkozásunk első perceiben megkezdődött... Jötevőnként tiszteltük Pehm Józsefet,

A zalaegerszegi IV. Károly király emléktemplom.

és féltük szigorát... Nem tett különbséget közöttünk. Velem sem, aki a muraközi fiúk között az egyedüli magyar voltam, a legjobb tanuló és közülük egyedül ministráltam... Természetesnek vettem, hogy Pehm József csak tanulásunk, viselkedésünk szerint ítél meg bennünket... Ebéd végeztével érdeklődött: mi újság az iskolában, mit írtak hazulról. Kinél ettünk tegnap, és mi

volt az ebéd (mindennap más háznál ettünk, a családi asztalnál terítettek számunkra vagy a konyhában). Majd elkezdte a „felettetést.” Először mindig a latin tudásunkat tette próbára, alaposan megizzasztva bennünket a rendhagyó igék ragozásával. Irodalomról szólva Jókai és Gárdonyi könyveit ajánlotta olvasásra a „haszontalan, butító” ponyvaregények helyett... Ilyenkor szerét ejtette, hogy kiegészítse iskolai tudásunkat:

- Mi van írva a csáktornyai vár előtt álló Zrínyi emlékmű talapatára?... „Ne bántsd a magyart!” Ezt Zrínyi Miklós mondta. Azt is, hogy „Egyetlen nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”. Ezt sose felejtsetek el!”⁵

Tehette. Hiszen a plébános a (1923–50-ig Deák Ferenc nevét viselő!) reálgimnázium jól felszerelt gazdag tanári könyvtárának gondosan vezetett becses értékű ránk maradt kölcsönzési könyvéből naprakészen megtudhatjuk, hogy Pehm József a 30. sorszám alatt bejegyzett olvasójaként a megbízott jó nevű tanárok (Móra János könyvtáros, Suszter Oszkár, Boleratzky Gyula, stb.) közvetítésével rendre milyen műveket kölcsönzött és forgathatott. (Pl.: 1934. április 28.: Az erdélyi kath. múltja és jelene; 1935. aug. 24.: Ferenczi: Deák élete; 1938. X. 18: Weisz-Szabó: Világtörténet II., III., IV.; 1941. VI. 30.: Deák Ferenc beszédei II–IV., Zrínyi M. munkái I., stb.). Különösen érdekes, hogy 1939. VII. 31-én személyesen kereste fel a könyvtárat, hogy onnét Sebestyén: Shakespeare, Finánczy: A középkori nevelés és Prohászka: Iránytű c. műveit vigye magával. De az iskola tanárai könyvválasztásának tanulmányozása, feldolgozása is időszerű izgalmas feladat, egyben érdemes kútfő lehetne, imponáló kultúrtörténeti korképet tárhatna a mai megfáradt, hasztalan girbe-gurba, tisztavirág életű reformokkal nyomorgatott gyakorló pedagóga utódok számára.

Hiszen a főgimnázium akkoriban a város fontos, meghatározó szellemi műhelye lehetett. Kiváló, tehetséges tanárai a megbecsült és szeretett hazafias szellemű katedra mellett hamarosan a város társadalmi, szellemi, szakmai életének élénjáróivá váltak, a közművelődés tudományos igényű előadói, kutatói, publikációs művelői és serkentői lettek. Az iskola kiemelkedő, meghatározó tanáregyeniségei közül például Borbély György életének, munkásságának legmaradandóbb alkotása az elfelejtett zalai mártír, Csány László miniszter, kormánybiztos kultuszának újraélesztése; zalaegerszegi emlékszobrának felállításához országos adománygyűjtés kezdeményezése és szervezése. Pehm József apátplébános is bekapcsolódott a szoborbizottság elhúzódo munkáiba. A szoboralaphoz nyújtott anyagi támogatását pedig a 205 pengő befizetését igazoló nyugta tanúsítja.⁶

A patinás gimnázium negyvenévi szünet után az 1988–89. tanévtől újra kiadja hagyományos almanach igényű évkönyvét. Szerkesztői még 1990-ben felkérték

A zalaegerszegi Katolikus Ház. Zalaegerszegen a Katolikus Legényegylet felépíti egy emeletes otthonát, melyet két évvel később a hitközség vesz át és Katolikus Ház néven a hitélet szolgálatába állít.

Dr. Szakony Ferenc c. esperes zalatárnoki plébánost, az iskola volt tanulóját, hogy készítsen rövid méltatást a gimnázium egykori tanáráról, a későbbi Mindszenty bíborosról.⁷ A tudós lelkésznek nem okozhatott gondot az alma mater kérése, hiszen ekkorra már az asztalán tornyosult többévi elmélyült kutatómunkájának termése a Mindszenty életmű máig kiadásra váró háromkötetes nyomdakész kézírata...⁸

Szakony Ferenc is kutatta és dicsérte a buzgó egyházi műveltségét: *„Beszédei, írásai népszerűek, nagy olvasottságról és műveltségről tesznek tanúságot. Szabad idejét önképzéssel, olvasással tölti. Állandó kölcsönzője a tanári és egyéb könyvtáraknak... Maga szorgalmasan tanul németül, az étkezéseknél szívesen gyakorolja, használja, hogy munkatársai is elsajátíthassák a német nyelvet.”*

Természetesen a kutató behatóan, tárgyyszerűen elemezte a politikai küzdelmekben hajthatatlan, elveihez a többször beváltott méltatlan szigorú fenyegetések közepette is konok következetességgel ragaszkodó, magát az ország első számú közjogi méltóságának, „zászlós urának” tartó bíboros hányatott életútját. A fentiek igazolására idézte elődjét, Serédi Jusztiniánt: *„A hercegprímásnak, mint első zászlósúrnak, közvetlen a király, illetve az államfő után következő, tehát legelső közjogi méltósága Szent István király óta alkotott törvényeinkben van biztosítva...”* 1945. szeptember 22-i levelében hűségét és hódolatát fejezte ki Habsburg Ottónak, az „örökös király”-nak: *„Felséges Uram! Mély hódolatomat jelentem örökös királyomnak, mint a Szentséges Atyától legkegyelmesebben kinevezett esztergomi érsek, mint az ország prímása és ezzel a ténylegesen államfőtlen ország első közjogi méltósága.”*

Pontos és teljes kimutatást készített az egyházmegyét ért háborús károkról. A tapasztaltakat körlevélben tárta a papság elé: „...megszakításokkal 20 napon át bejártam a pusztlás mezejét: a Mezőséget, majd Somogyot, a Balaton-vidéket, Zalát és Palota táját...”⁹

Antall József miniszterelnök Mindszenty József a néhai bíboros hercegprímást az esztergomi bazilika kriptájába történt újratemetése alkalmából 1991. május 4-én elmondott búcsúztatójában „*a magyar történelem egyik legnagyobb erkölcsi erőt adó példaképeként*” jellemezte, aki „*a közjó megvalósításában acélakaratú katoná, mások szenvedéseinek átérzésében szelídlelkű pap*”...¹⁰

Jegyzetek:

¹ Mindszenty (Pehm) József (Csehimindszent, 1892. március 4 – Bécs, 1975. május 6.) bíboros, esztergomi érsek. Eredeti neve Pehm József volt, amelyet 1942-ben változtatott Mindszentyre. A szombathelyi premontrai főgimnáziumban érettségizett és innen vezetett egyenesen az útja a katolikus papnevelő intézetbe. 1915-ben szentelték pappá ezután a sárvári járásban lévő Felsőpatyra nevezték ki segédlelkésznek. 1917. január 26-tól a zalaegerszegi főgimnáziumban hittanár, 1919. október 1-től vette át a Mária Magdolna plébánia vezetését, 1944 márciusáig működött Zalaegerszegen. Itt bontakozott ki igazában közéleti-politikai tevékenysége: tagja lett a városi képviselőtestületnek, a hitelszövetkezet igazgatótanácsának, szerkesztette a vármegyei hetilapot, 1918 decemberében pedig megjelent saját hetilapja, a Zalamegyei Újság is. 1944. március 4-én lépett elő veszprémi megyés püspökké. XII. Pius pápa 1945. augusztus 16-án nevezte ki Mindszenty Józsefet esztergomi érsekké; beiktatására október 7-én került sor. 1948. december 26-ig viselhette a primási címet. Ekkor vette kezdetét haláláig tartó újabb politikai vészőfutása. Letartóztatták és életfogytiglani fegyházra ítélték. Az 1956-os forradalom kiszabadította, de november 4-én az USA nagykövetségére menekült, ahol aztán 1971. szeptember 28.-ig tartózkodott. Ekkor a Pápa kérésére hagyta el Magyarországot, s Bécsben telepedett le. Haláláig látogatta a nyugati magyar közösségeket. – Emlékére 1992-ben Csehimindszent központjában szobrot állítottak, szülőházát pedig (Fő u. 34. sz.) emléktáblával jelölték meg. 2003-ban zarándokházát építettek szülőfalujában. Toronto, 2002. 05. 05. Megemlékezés Mindszenty bíborosról. Az ünnepség keretében mutatta be Borbás Károly, az Árpád Akadémia által aranyéremmel kitüntetett „Zalaegerszegről Máriacellig” című vetített képes életrajzának egy órás változatát. -

Az általa létesített zalaegerszegi Notre Dame zárda épületében működő egyházi általános iskola és gimnázium névadójának választotta. Emlékszobrát 2000. október 15-én avatták fel a városi Mária Magdolna plébániatemplom szomszédságában. - A déli városrészben felépült emléktemplomát (Tervező: Czigány István) 2004. október 28-án szentelte fel Konkoly István megyés püspök. - Művei: Az édesanya. Bp., 1916. (több kiadásban angol, francia, német, olasz, spanyol, portugál, holland nyelven; 4. kiad. Bp., 1990) - Zala segélykiáltása. Zalaegerszeg, 1927. - Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora. Uo., 1934. - Igazság és szeretet. Mindszenty hercegprímás beszédeiből 1945-46. Bp., 1946. - Mindszenty okmánytár. Pásztorlevelek, beszédek, nyilatkozatok. Szerk. Vecsey József. München, 1957. (németül is) - Esztergom, a primások ezeréves városa. S.a.r. Bíró Béla. Bécs, 1973. - Emlékirataim. Toronto, 1974. (4. kiad. Bp., 1989; több kiadás külföldön - Napi jegyzetek. Amerikai követség 1956-1971. Szerk. Csonka Emil. Vaduz, 1979. - Hirdettem az Igét! Válogatott szentbeszédek és körlevelek 1944-1975. Szerk. Közi-Horváth József. Uo., 1982. (2. kiad. Bp., 1989) - Egyházam és hazám. Mindszenty hercegprímás szentbeszédei 1945-1948. 1-3. köt. Szerk. Beke Margit. Bp., 1991-97. - Mindszenty Breviárium. S.a.r. a Magyarok Mindszenty Mozgalma (The Hungarian Mindszenty Movement). München, 1998. Mészáros István

² A Ferenc-rendi kolostort és templomot Mindszenty József zalaegerszegi plébános 1925-ben kezdte el építeni IV. Károly emlékére. Amikor Zita királyné erről tudomást szerzett, szöszéket adott ajándékkba.

³ Keresztúry Dezső (1904–1996), irodalomtörténész, akadémikus, költő, műfordító Zalaegerszegen született. A család egykori présnyaralóját - ami ma emlékház - a századelőn használatos bútorokkal rendezték be. Apja, Keresztúry József ügyvéd 1915-től három évig Zalaegerszeg polgármestere volt. Értékes könyvtárát Keresztúry Dezső ajándékozta a városnak, a hagyatékot a Keresztúry-házban őrzik (Zalaegerszeg, Bartók Béla utca 60.) Az épület alkotóházaként működik. - Emlékezéseim, szülőföldeim (Részlet) Főgimnázium a „porvárosban”: „Különös dolog: a zalaegerszegi gimnáziumban két olyan tanárom is volt, akinek boldoggá avatási pere megkezdődött. A Huba utcai karmelita: Marton-Marcellus atya, s Mindszenty néven hercegprímássá lett Pehm József.” = Emlékkönyv 1896–1996 a Zrínyi Miklós Gimnázium fennállásának 100. évfordulójára. Zalaegerszeg, 1996. p. 146–150.

⁴ Artner Tivadar (Csáktornya, Jugoszláv Királyság, 1929. január 2 – Budapest 1999. szeptember 21) Elemi iskolát Csáktornyan végzte (1935–39; két év reál-gimnázium, Varasd; 1940–41 Csáktornya; 1941–48

Zalaegerszeg Magyar Állami Deák Ferenc Gimnázium. 1948–50 Országos Magyar Képzőművészeti Főiskola; 1950–53 ELTE magyar-történelem szak. Nem volt ínyére a "szocreál". Rabinovszky Máriausz maga mellé vette tanársegédnek (Hules Béla gyűjtéséből). Fontosabb művei: Évezredek művészete. (Az egyik illusztráció, illetve annak képaláírása miatt az elkészült kiadást bezúzták, aztán kijavítva újranyomták a könyvet. H. B.) Gondolat Kiadó, Bp., 1965.; A középkor művészete. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1962; A barokk művészet. Bp., 1968; Ismerkedés a művészettel. Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó 1961; Ló és lovas a művészetben. Budapest: Corvina Kiadó, 1982; Az ókor művészete. Bp. 1979; A bíborosról, gyermekszemmel. Emlékezés Mindszenty József-re. = Vigila 1993. 8. 582–589. p.; Vallomás egy esztétáról. Emlékezés Rabinovszky Máriauszra. In.: Alföld 1965. 4. sz. 141. p.; Réti István emlékezete Élet és Irodalom. 1963. 3. sz.; Szőnyi István (Szabad Művészet. 1954). - Fatér Bernadett szíves közlése.

⁵ Artner Tivadar: A bíborosról, gyermekszemmel (Részletek) = a Zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium Évkönyve az 1990–91. iskolai évről. p. 161–163. – Eredeti közlés: Artner Tivadar: A bíborosról, gyermekszemmel. Emlékezés Mindszenty József-re. = Vigila 1993. 8. 582–589. p.

⁶ Nagyságos Tanár Úr! A Csány-szobor javára ezennel befizetek 205, azaz Kettőszázöt pengőt. A cél a szóbeli megbeszélés szerint. Fogadja Nagyságos Tanár Úr őszinte tiszteletem nyilvánítását, amellyel vagyok: Zalaegerszegen, 1931. évi október hó 6.-án. Pehm József apátplébános. = Erdély bajnoka – a Csány-kultusz apostola Borbély György 1860–1930. Szerk.: Borbás György Zalaegerszeg 2000. p. 159.

⁷ Dr. Szakony Ferenc: A Gimnázium tanára volt Mindszenty bíboros. = u. o. mint 4. sz. p. 8–9.

⁸ Dr. Szakony Ferenc. Született Zalaegerszegen 1935. január 16-án. 1945–53-ig a Dák ill. Zrínyi Gimnázium tanulója. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Rk. esperesplébános Zalatárnokon. A II. Vatikáni Zsinat munkájában több tudományos téma kidolgozásával vett részt, pl. Detrimenta modorum conceptionem

impedientium solitorum. 1964.; A családeshemény történelmi aspektusai. 1971. Aztán több tanulmány szerzője a demográfiai robbanás, az akceleráció valamint a jegyesség, házasság kérdéskörben. Zalaegerszeg egyháztörténeti kérdéseinek és a Mindszenty életmű kutatója. Szakony Ferenc jelenleg Ausztráliában él. (534, Blacktown NSW 2148, Sydney – Australia). „Ausztráliában a magyar kereszténység és államiság millenniumi megemlékezései a XI. Ausztráliai és Új-Zélandi Magyar Találkozóval vette kezdetét. Új Dél Walesban a megemlékezések első eseménye, mint nemzeti zarándoklat, a Sydneytől mintegy 120 kilométerre eső Berrimába vezetett, a Pálos kolostor-templomába, ahol Jézus Krisztus születésének 2000. és a keresztény magyar államiság 1000. évfordulójára emlékezve, ünnepélyes szentmisét celebrált Dr. Szakony Ferenc sydneyi lelkipásztor a Pálos atyákkal közösen. A szentmise keretében helyezték el a templom falára Boldog Özséb, a Pálos rend magyar alapítójának emléktábláját... Rookwood, Ausztrália. A helyi temető mauzóleumában magyar ökumenikus istentiszteletet tartottak az olimpiai játékok alkalmából. A szertartást Szakony Ferenc (rk.), Breglec Árpád (ev.), Kalló István és Péterffy Kund (ref.) lelkészek végezték. Jelen volt Orbán Viktor miniszterelnök vezetésével az olimpiai játékokat meglátogató magyar hivatalos küldöttség. Másnap, Canberrában nyújtotta át a miniszterelnök a millenniumi zászlót az ausztráliai magyaroknak.” = Kardos Béla: Millenniumi események Ausztráliában.

⁹ Balogh Sándor: Mindszenty József, a politizáló katolikus főpap. = Esmélet

¹⁰ Zalában sok idős ember emlékezetében a plébános hétköznapi szigorúságát őrző számos, néha bizonyára túlzó történet él tovább elevenen napjainkban is. Ezek megismerése, feldolgozása, még élő tanuk megkérdezése teljesebbé, hitelesebbé tehetné immár harminc év távlatából a vitathatatlanul „acélakarató” lelkipásztor portréját. Eloszthatná a koncepciók perekkkel és elítéltetésekkel járó meghurcoltatás miatt is kialakulhatott esetleges előítéleteket, rásütött hamis sztereotípiákat.

Szemes Péter Édenkeresés - a föl(és le)épülés stációin át

Dicséretes és bátor vállalkozás, hogy idén A Magyar Kultúra Napja zalaegerszegi rendezvényei keretében kortárs magyar szerző művét vitte színre Merő Béla rendező. Zalán Tibor Romokon emelkedő ragyogás című írásának színpadi adaptációja alapvetően sikeresnek bizonyult, jóllehet a primer szöveg több dramaturgiai nehézséget rejt magában.

A problémák közül elsődleges az írott műalkotás létmódjának kérdése, ugyanis az első szöveg-egység a dialógus nyelvi formáció dekonstruálása által kikezdi a mű-egész drámaiságát, önálló dramatikusságot szövegrészként pedig elválik a többi szöveg-egységtől. A töredékes nyelv alkalmazása a szerzői szándék ismeretében (hangsúlyozni a nyelv értékteremtő jellegét) dramaturgiai megfontolással, jelentős mértékben megnehezíti azonban a színpadon való megvalósítást, mint teljes egészében a performanciáját és recepcióját (a nyelvi jelek megfejtését). A színpadon hagyományos jelrendszerével ezért nehezen jeleníthetők meg az olyan dramatikusságok is, mint Peter Handke Kasparja (a töredékes nyelvet illetően hasonlóval kísérletezik, mint Zalán Tibor). Azután a színpadon a mű szempontjából problematikus az írott szöveg Nebentext-jében talán műfaji megjelölésként feltüntetett „Tételes álom a színházról” kitétel, hiszen az álom lényege éppen tudatalatti jellege, mely nem egyeztethető össze a színpadon konkrét tárgyasultságával. Az álomjátékok – Strindberg kései művei, vagy Lorca és Bulgakov szövegei – ennek megfelelően színpadon csak úgy jeleníthetők meg, amennyiben csak jelzik, vagy teljesen mellőzik a hüpnoszi vonást.

A Merő Béla által megalkotott színpadon a szöveg apró – elsősorban aktualizálást segítő – változtatásokkal megfelel az írott műalkotásnak. Jelentősebb eltérések mutatkoznak azonban a színpadi megjelenítésre vonatkozó szerzői instrukciók (a szöveg dramatikusságát láthatóan az is igazolja, hogy különösen a szerzői utasításokban felnyitja a reprezentációt) és a rendezői olvasatot láthatóan megjelenítő színpadképek között.

Zalán Tibor elgondolása szerint a két főalak – Nő és Férfi – mellett meghatározó szereplő a szín, illetve annak változásai. A díszleteknek „hámozhatóknak”

Zalán Tibor:
Romokon emelkedő ragyogás

Rendező: Merő Béla

Szereplők:
Tánczos Adrienn és Farkas Ignác

Bemutató: 2005. január 21. - Magyar Kultúra Napja
Hevesi Sándor Színház - Zalaegerszeg

kell lenniük (az anyagi javak csökkenése, a szabadság és lelki tisztaság egyre magasabb foka mellett mintegy Peer Gynt-i utalással a „self” különböző alakjait is jelzi), a kezdeti túldíszítettségől állandó szegényítéssel a végső pusztulás, a megsemmisülés (hangsúlyosan leépülés!) megjelenítéséig. Laczó Henriette díszletei ezzel ellentétben konvencionálisak voltak, találó és ötletes megoldás híján nem érvényesült a szerzői utasításban jelzett nyomatékostított jellegük, szerepük a milió megteremtésére korlátozódott, és ez által a színjáték lényegi tartalmát kiemelő egyik legfontosabb alkatelem jelentéssége elsikkadt. A jelmezeket illetően a választások szerencsésebbek voltak, az aktualizáláson azonban nagyrészt ezek jelzései sem mutattak túl. A fokozatos bomlást mindössze a találó zenei elemek (Hajdú Sándor kísérezeneje) érzékeltették, a díszletekben mutatkozó lényegi deficit miatt azonban a hangzó jelzések is sokszor (különösen a jelenetek kezdetén) funkciótlannak tűntek.

Az írott szöveg első jelenetre vonatkozó utasításai gazdag ornamentikájú, bútorokkal teletsúfolt kortalan lakásbelsőt említenek, melyben a két szereplő - amerikai filmekben látható álompárra emlékeztetően - bundában, fényes és ondolált hajjal, ápoltt és vastagon festett arccal jelenik meg. A lakásbelső történeti időn kívülsége így két eltérő támpontot adó konkrét utalással (az ondolált haj a 20-as, 30-as évek női divatja, az amerikai álompárok pedig a 60-as évek elején jelentek meg a filmekben) a mindenkori luxust, az anyagi javak birtoklásának a társadalom nézőpontjából általánosan pozitív értékét jelzi. Az előadás alakjai ezzel szemben mai öltözetet viseltek, bár a Férfi hosszú kabátja, hátrasimított haja és napszemüvege, valamint a színpad hátsó terének közepét betöltő hipermodern technikai berendezés futurisztikusnak tűnt. A két szereplő meghatározó jegye – a Nő esetében a rágógumi (utalás a fogyasztói társadalomra), a Férfinél a szivar (magasabb társadalmi státus jele) – a szexuális konnotáción túl a köztük levő alá-fölérendeltségi viszonyt is kinyilvánítja. A birtokolt anyagi javak ragyogásával fordított arányban áll a szókészlet szegénysége. Nemcsak a kompetencia (nyelv), a performancia (beszéd) is deficites, a szereplők számára a trágár szótöredékek kimondása rendkívüli nehézséggel jár. A feloldás pót-cselekvésekben jelentkezik, melyek kizárólag a szexualitás (a nemi közlekedés ebben az olvasatban a szerelemmel azonos), az anyagi javak reprezentálása (pénz, aranylánc) és az agresszió köré szerveződnek. Ebben a világban az alacsony fogyasztói igényeknek felel meg a művészet is, a hipermodern technikai berendezésből monoton elektronikus zene szól, melyre a szereplők gépies mozdulatokkal táncolnak. A második szexuális aktus beteljesülésének jelzéseként a sugárzó fény kialszik, a zene elhalkul, a férfi pedig kimondja az első értelmes szót: MELEG.

„...a Férfinél a szivar (magasabb társadalmi státus jele) – a szexuális konnotáción túl a köztük levő alá-fölérendeltségi viszonyt is kinyilvánítja...” (Tánczos Adrienn és Farkas Ignác)

A második jelenetben megváltozik a színpadkép (az írott szöveg utasítása szerint az előző szín megát jelentős változáson). Pazarul berendezett lakás jelenik meg, az előző jelenetbeli technikai berendezés helyét hátul nagy képernyős televízió foglalja el, előtte üveges asztal – mely egyszersmind bárszekrényként is funkcionál -, jobbra kanapé, míg a színpad jobb szélén zuhanyzófülke, balra ajtó. Először a Férfi lép be, a kezében levő teniszütőtököt a kanapéra dobja és tusolni megy. Ez alatt érkezik a Nő egy csomagokkal megpakolt boy kíséretében, akinek kihívó gesztusokkal szexuális ajánlatot tesz. A két szereplő nyelvi közlései – jóllehet alapvetően a szlengre épülnek és rendkívül trágár tartalmúak – megformáltabbak, mint a megelőző jelenetben. A társadalmi szerepek gyorsan nyilvánvalóvá válnak: a Férfi bunkó újjgazdag (feltehetőleg köztisztasági vállalkozó), a Nő pedig román kurva, akit ő futtatott fel. A nyelv mellett a művészet (szexfilm) és a szerelem is leértékelődött, helyét az anyagi javak verbális (diszkóbár, konditerem) és objektív (pénz) reprezentálása és a cselekvések jelentős részét szervező agresszió veszi át. Ezt érzékelteti az alábbi dialógusrészlet:

„FÉRFI És a szerelem?
NŐ Ne röhögtesz, mert leszakad a méhem.
FÉRFI Ne fáradj, szívem! Lerúgom, ha gondolod!”

A szín ezúttal már a második – orális – aktus közben elsötétül, így tehát a kielégülés is elmarad.

A következő színpadkép lakótelepi panelszobát ábrázol, a polgári réteg jelentős hányadának megszokott

„...a feloldás pót-cselekvésekben jelentkezik, melyek kizárólag a szexualitás (a nemi közlekedés ebben az olvasatban a szerelemmel azonos), az anyagi javak reprezentálása (pénz, aranylánc) és az agresszió köré szerveződnek...”
(Tánczos Adrienn és Farkas Ignác)

életterét, annak jellemző rekvizitumaival (vasalódeszka, hűtőszekrény, kisképernyős televízió, etc.). Jellegzetes a Nő és Férfi ruházata (spandex, hosszú póló, illetve farmernadrág, trikó, baseballsapka), valamint nyitócselekvéseik (vasalás, újságolvasás). A megelőző jelenetek szereplőinek anyagi függetlensége helyett, itt behatárol a szűkösség, köt a kölcsönök felvételének szükségessége, a munka mindennapisága (a munka motívuma már felvillantja az értékteremtés lehetőségét). A márkás italok luxusa eltűnt, ebben a világban a rossz kannás bor kínál feledést. Az alakok nyelve hétköznapivá finomul, eltűnik belőle a trágár tartalom, sőt a beszéd szintjén a kultúra iránti igény (könyv, mozi, színház) is megfogalmazódik, valójában azonban a fásultság miatt marad az újság és a tévében a műkorcsolyabajnokság. A szerelmet a megszokás és az egymásra utaltság, a szexualitást – az Amerikai szépség mintájára – az önkielégítés pótolja. A jelenetet ennek megfelelően a Férfi saját ágyéka felé tett egyértelmű mozdulata zárja (így a szexuális aktus beteljesülésétől annak orális jelenvalóságán át az onanizáció szándékáig vezet az út).

Az anyagi, sőt életjavak romlásának következő foka, immár hiánya, a negyedik jelenet sivár környezete, mely hajléktalanok vackát idézi. A színpad közepén letakart matracon, betakarva fekszik a Nő és a Férfi. A hideg ellen védekezésül több réteg ruhát viselnek, de a didergést és a szegényes mindennapokkal való szembenézést csak a két decis „sumák” segít valamelyest elviselni (erről tanúskodik az ágy mellett felhalmozott üres üvegek sokasága) – az ital minősége így végül kommersz töményre romlott le. A szereplők nyelvi közlései választékosak, sőt a Férfi álmainak színes, szimbolikus-expresszionista (jóllehet negatív!) képei a betegség testi jelzéseivel kiemelve a Költő modern típusára utalnak. Megváltoztak a Nő és férfias párja közti viszonyok is, ugyan mindketten alacsony társadalmi állásúak, ezúttal a fiatal lány prostitúciója biztosítja kettejük megélhetését. A szerelem-érzés éteri jellege dominál, nem a természetes szexus, az mindössze verbális szinten, lehetőségként, vágyként van jelen. A Nő és Férfi másakra vonatkozó gesztusai ennek megfelelően rendkívül gyengédek – ez alól a jelenet legfontosabb, záró motívuma képez kivételt: a két szereplő halálos csókban forr össze, melynek végén a Férfi féltésből megfojtja párját.

Az írott szöveg szerint a jelenet végén a Férfi is meghal, így a két alak utolsó ölelése mintegy a halálban fonódik össze. A színjátékban ezzel ellentétben a fény kialvásakor a Férfi rámered áldozatára. Ez az értelmezés az írott szöveg tükrében semmiképpen sem helytálló, hiszen elzárja a végső jelenet felé az átmenet lehetőségét, s azt a téves olvasatot erősíti, melynek elemeként a díszletezés már a színjáték elején nem összefüggő jelenetekre

szabdálja a műalkotást, itt azonban nem pusztán a Férfi és Nő személye tartja össze a darabot, hanem a színek egymásból-folyása és a szöveg-elemei állnak össze szerves egésszé, megformált műalkotássá – ennek figyelmen kívül hagyása a rendezés egyetlen, de rendkívül súlyos hibája.

Ez a probléma fokozódik a záró jelenetben, melyben a fényvel megvilágított fehér lepel mögött mozgó alakok megfeleltethetők ugyan a szerzői utasításban szereplő első vagy utolsó emberpárnak (ez a motívum dramatikusan szövegek kedvelt eleme, ld. Heiner Müller Quartett című műve), akik saját emléküket árnyai, hiányzik azonban a pusztulás végállapotának (a díszletre vonatkozó szerzői utasítás szerint: „leomlott kormos falmaradványok, a ház hajdani padlóját felverte a gyom, a dudva” vagy az első jelenet előtt: „a darab utolsó pillanataiban a végső pusztulást, a megsemmisülést, a léten és Beckettten túli világot kell sugallnia”) megjelenítése. Meghatározó a bibliai motívumokkal átszőtt, szinte szakrális költői nyelv rendkívüli tisztasága, mely végül a záró kép néma kiáltásába, sikolyába fullad. Ugyancsak leépül a mozgás táncszerűsége, a jelenet zárlatában előbb a Férfi, majd a Nő dermed szoborrá. Majd a fény is kialszik, s – nyilvánvaló utalással – a színpadot betölti a sötétség, a semmi.

Zalán Tibor Romokon emelkedő ragyogás című műve dramaturgiaiailag kiválóan felépített, az intertextuális áthallások ellenére eredeti nyelvezetű, jól megformált szöveg. A zalaegerszegi bemutató azonban az írott műalkotásban rejlő jellegzetes, lényegi elemeknek meglehetősen egyoldalúan csak egy részét adta vissza. Az előadás sikere ennek megfelelően kizárólag a színészi játéknak köszönhető.

Tánczos Adrienn (Nő) az idényben - Jablonczay Lenke szerepének megformálását követően – már másodszer játszott nagyszerűen, igazolva tehetségét. Az első két jelenet szexuálisan túlfűtött, buta, szinte csak használati tárgyként funkcionáló cicababája után érzékletesen jelenítette meg a mindennapi robotban megfáradt, háromgyerekes lakótelepi asszonyt, a hajléktalan szerelmét odaadóan ápoló, jószívú utcalányt, s végül éteri lényként magát a Nőiséget is. Verbális megnyilvánulásai tiszták, gesztusai és színpadi mozgása kiművelt. Amennyiben fejlődése töretlen marad, idővel a színház egyik meghatározó színésznőjévé válhat.

Farkas Ignác (Férfi) a tőle megszokott rutinnal, magas szintű mesterségbeli tudását megcsillantva játszotta szerepét. A kőgazdag bunkót éppoly realiztikusan alakította, mint a jobb sorsot érdemlő munkást, a költői lelkületű hajléktalant, vagy a férfiaság archetipusát, az örök Férfit.

*“...A megelőző jelenetek szereplőinek anyagi függetlensége helyett, itt behatárol a szűkösség, köt a kölcsönök felvételének szükségessége, a munka mindennapisága (a munka motívuma már felillantja az értékeremtés lehetőségét)...”
(Tánczos Adrienn és Farkas Ignác)*

*“...az alakok nyelve hétköznapivá finomul, eltűnik belőle a trágár tartalom...”
(Tánczos Adrienn és Farkas Ignác)*

*Végső stádium:
hajléktalanszerelmem...
(Tánczos Adrienn és Farkas Ignác)*

Király László:

Szubjektív gondolatok Balassa Sándor művészetéről

Balassa Sándor kompozíciói a klasszikus mesterművek evidenciájával hatnak rám. E megállapítás apropóját az a három zenekari mű adja, amely nem régiben jelent meg hanglemezen a Hungaroton gondozásában. A *Hunok völgye*, a *Csaba királyfi* és a *Mucsai táncok* olyan alkotások, amelyek reprezentatív módon mutatják be szerzőjük szimfonikus művészetét. Az alábbi gondolatok, amelyeket e művek hívtak életre nem zenetudományi elemzések, hanem főleg intuitív, érzelmi alapon kísérlik meg az olvasó tájékoztatását arról a hatásról, amelyet létrehozta bennem.

Talán felesleges is előljáróban leszögezni - hiszen minden nagy művészet alapja csak ez lehet, - hogy a darabok kikezdetlen, erőteljes szakmai tudással íródtak meg. Az első osztályú megformálás, a hangszerelés, a harmóniai, ritmikai és dallam invenció önmagában garantálja e művek értékállóságát. Van azonban ennek a zenének olyan tulajdonsága is, amely messze az átlagosan jó művek fölé emeli ezeket a szerzeményeket. Ez pedig nem más, mint a szerzőjük senkiével össze nem téveszthető egyéni stílusa. Ami még ehhez társul, azt Kroó Györgynek Kurtág művészetéről írott szavait idézve mondhatom: „ez a zene képes arra, hogy etikus pátoszával felrázzon, hogy a kifejezés ellenállhatatlan tűzével megerzseljen.”

Az eddigi megállapítások eléggé közhelyeseknek tűnhetnek azok előtt, akik nem hallották Balassa Sándor alkotásait. E művek iránti lelkesedésem okait nem könnyű föltárni szavakkal, az erre irányuló kísérlet szinte biztos kudarcra ellenére mégis megpróbálkozom vele.

Mindhárom zenekari darab a 90-es évek termése. Azt a művészeti korszakot, amelyben élünk - kb. 1980 óta - jobb szó híján poszt-modernnek nevezzük. Balassa Sándor pályája hivatalosan a 60-as évek közepe táján kezdődött ugyan, de a komponista már szakmai tanulmányai kezdetén, az 50-es években írt olyan dalokat például, amelyek átdolgozás után a 90-es években is vállalhatóvá lettek és meglepő módon stiláris rokonságot mutatnak az avantgarde korszakot követő művekkel.

A pályakezdő Balassa Sándor avantgarde művei már annakidején is kiemelkedtek a kor átlagterméséből elsősorban lírai fogantatásuk, beszédszerű, ívekben gondolkodó kifejezőmódjuk okán. Valamint a

széphangzás, a változatos színvilág, a gesztusgazdagság miatt, amely szintén jellemezte ez idő tájt keletkezett alkotásait.

Az újítások kora a zeneszerzésben az 1970-es évek végére befejeződött. (Mivel az egyes korszakok a művészetben nem választhatók el éles határvonallal, ezért csak szükségből nevezek meg évszámokat időnként.) A Boulez, Stockhausen, Berio, Cage, Xenakis, Ligeti, Kagel nevével fémjelzett avantgarde irányzat, amely e szerzők számára járható útnak bizonyult, az epigonok felhígító törekvése folytán a 80-as évek teljében kifáradt és elavult. Európában 1970 táján elsők a lengyel zeneszerzés válaszolt arra az USA-beli neo-romantikus irányzatra, amelyik a széttöredezett ritmus és dallamvilág után ismét a korábbi zenékre jellemző folyamatos, beszédszerű gondolkodás módot helyezte előtérbe, illetve állította vissza jogaiba. A Wojciech Kilar, Henryk Mikolaj Górecki és Zygmunt Krauze nevéhez kapcsolódó lengyel irányzat - amelyre jellemző a neo-tonalitás, neo-folklorizmus, egyfajta új-romantika, - példaként szolgált a Kelet-európai zeneszerzésnek - Balassa Sándor műhelyében, bár egészen más módon, szinkron jelenségként a lengyel törekvésektől függetlenül szintén fölbukkantak hasonló irányzatok már az 1970-ben készült Xéniák című kompozícióban. Az ezt követő időszak alkotásaira egyre inkább jellemzővé vált a tonalitás új módú alkalmazása és a folyamatos, beszédszerű gondolkodásmód. Az utóbbi másfél évtized Balassa stílusának kialakulása talán az 1987-es Szólócske és halacska című zenekari darabra vezethető vissza. (Azzal a megjegyzéssel, hogy természetesen ez az új korszak nem választható le a korábbi évek alkotásairól, hiszen azokban már jelen vannak az új alkotói korszakra jellemző irányok.)

Persze, Balassa zenéjének semmi köze sincs a lengyelek minimalizmusából kinőtt új folklorizmusához. Ő saját - a 60-as években megtalált - tizenkét fokú nyelvezetét alakította át műről műre, fokozatosan változtatva egyre tonálisabbá, egyre letisztultabbá a kifejezőmódot. Az újabb - a 90-es években írott - szimfonikus művek esztétikailag szorosan kötődnek a 19. század második felének német és orosz zenéjéhez. A fejlesztés, ellenpontos technika Brahms és Bruckner jelenlétét mutatja a háttérben. (Ez utóbbi szerző

a Mucsai táncok záró tételének végén megszólaló rézfúvós korálban jelenik meg, távoli visszfényeként az V. szimfónia hasonló területének.) Egyes fordulatok intonációs körök Muszorgszkijt (a Hunok völgye gyors mozgású témájának zárata) Csajkovszkijt, Prokofjevét - ez utóbbi két szerző balett zenéjének gesztusait - idézik pl. a Mucsai táncok IV. tételének egyes ritmikus képleteiben. Sietve le kell szögezmem: Balassa erőteljes egyéniségét nem rántja magához mágnesként egyetlen nagy mester sem. Stílárís hasonlóságot nem találunk zenéjében a felsorolt szerzőkkel. Csupán szellemi örökségük, gondolkodás módjuk rokonságára bukkanhatunk rá. Nem beszélhetünk ugyanakkor kötődésről a 20.század első felének új-klasszikus zenéjéhez sem. Sztravinszkij, Hindemith, Honegger, Sosztakovics egyéni „*találmányainak*”, alkotói leleményének nyomaira sem lelünk ebben a zenében. Egy-egy fordulat átcseng ugyan (pl. a Mucsai táncok záró tételének nyitó része a Petruskát idézi, de nem zavaróan és a zene azonnal más irányt vesz), ám ez csupán a zenetörténet folyamatosságát bizonyítja. Az intonációs hasonlóságok nem lepik el Balassa Sándor zenéjét. Ellenkezőleg: senkihez sem hasonlítható egyéni fordulatokban bővelkedő, erőteljes hangvételű zene ez, amely első hallásra emlékeztetessé válik és - Bárdos Lajos hasonlatával élve - nem csak a ruhatárig változtatja meg a hallgatót. E jól hangzó, fajsúlyos zenét az ember újra és újra hallani szeretné. Az újrhallgatáskor nem, hogy nem kopnak el a jólesően felismerhető fordulatok, hanem egyre gazdagabb összefüggések tárulnak föl a hallgató előtt.

Eddig elsősorban arról írtam, milyen zenéhez nem hasonlít Balassa Sándor muzsikája. Itt az ideje, hogy megnevezem, melyek e szimfonikus művészet jellegzetességei.

A 20. század zenéjének egyik alapelve, kiinduló pontja volt, hogy a klasszikus - romantikus, tehát tonális harmónia világ kimerült, nem képes az időszerű tartalmak kifejezésére. A schönbergi tizenkétfokúság látszólag megszabadította a zenét idejétmúlt kötöttségeitől, de mivel a hangok a dodekafóniában minden szervezettség ellenére esetleges módon kapcsolódnak egymáshoz - legalábbis a tonális zenéhez szokott fül számára -, és végül is többnyire értelmi hatást keltenek, egy idő után szükségszerűvé vált, hogy a zeneszerzés visszataláljon az olyan kifejezőmóddhoz, amelyben a hangok ismét füllel hallhatóan tartoznak össze. Ez a hangok közötti összerendeződés az, amely emléknymokat képes hagyni a befogadóban.

Nos, Balassa Sándornak sikerült az, ami nagyon keveseknek. Olyan tonális, jól követhető zenét ír, amely mégsem Brahms-szimfónia, sem Kodály zenekari mű, hanem sajátosságosan a mi évtizedeink új harmóniát kereső - dodekafóniát, aleatóriát, cluster technikát,

minimalizmust, elektronikát túlélt - új-tonális, új-klasszikus hangja. Benne van ebben a muzsikában a 20.század atonális zenéjének visszhangja is, de megszabadulva a „kötelező másság” görcseitől, Balassa Sándor bátran megteszi azt, hogy ő dönti el, melyik hang után melyik következik és nem követ gépiesen preconcepciókat. Frissen hatnak zenéjének harmóniai és dallamfordulatai. Ez a muzsika képes ismét hangokba önteni valódi érzelmeket, nem egyszer a könnyekig meghatva a hallgatót. (Ilyen pl. a Csaba királyfi lassú tétele.) Itt kell megjegyeznem, hogy - bár ez az érv a 20. században megkérdőjeleződött, - Balassa Sándor műveinek kortárs zene esetében ritkán tapasztalható hatalmas közönség sikere igazolja fenti megállapításaimat.

Végezetül szólnom kell Balassa zenéjének legerőteljesebb, legfeltűnőbb vonásáról: nyíltan vállalt nemzeti elkötelezettségéről. Ez az elkötelezettség nem kirakat-magyarág, hanem egy nagy tehetségű alkotó művész hiteles sorsközösség vállalása népével, nemzetével. Balassa nem áll egyedül ezzel a magatartással a 20. - 21.század fordulóján. A már említett lengyel Kilar - Górecki - Krauze hármast hasonló új-népiség jellemzi. Az USA-beli Steve Reich ugyanígy talált vissza saját zsidó gyökereihez Tehillim című kompozíciójában. Nem volt szüksége erre a fajta visszatalálásra, mert kezdettől fogva megélhette hovatartozását az izraeli Naam Sheriff. Az ókori héber dallamvilággal a háttérben igazi mai izraeli zenét hozott létre, amely elismerésre talált a nagyvilágban. A példák hosszasan sorolhatók.

Azt gondolom, Magyarországon Balassa Sándor az a komponista, aki - Kurtág Györgyhoz hasonlóan - zenéjének egyértelmű magyarságával méltó módon képviselheti hazánk zeneművészetét a nemzetközi szintéren.

A magyar zenetudomány feladata lesz a Balassa-művek elemzésével a magyar gyökerek és késztetések kimutatása. E rövid tanulmány keretében erre nem vállalkozhattam. A valódi magyar népdal idézetek azért nem hatnak mesterkélten a kompozíciókban, mert az egész zenei anyag lüktetése, lélegzése kétséget kizárva megfelel a magyar nyelv beszédritmusának. Így amikor - Bartók szóhasználatával élve - a zeneszerző „maga eszel ki” népdalhoz hasonló dallamokat, azok hitelesen, meggyőzően hatnak a hallgatóra.

Szólnom kell még arról az alkotásbéli tényről, amely véleményem szerint a legnagyobb alkotók közé emeli Balassa Sándort. Műveiből sugárzik az a gyermeki tisztaság, amelyről Jézus valahogyan így beszélt: „országomat 4 és 5 éves gyermekek lakják majd.” Ez persze nem jelent gügyögést, együgyűséget, hanem olyan friss, újszerű rátekintést a dolgokra, amely a tudomány - és művészettörténetben mindig is jellemezte a legnagyobbak teljesítményét. Ez a manipulálatlan

emberi tisztaság olyan magas rendű tudással, zeneszerzés technikával, s nem utolsó sorban humánus mondanivalóval társul, amelyet ismét csak bibliai idézettel tudok kifejezni (szó szerinti fordítás): „szeresd felebarátodat, mert olyan mint te.”

Ez a jó értelemben vett naivitás és ugyanakkor magas rendű zeneszerzési gondolkodásmód olyképpen egyesül Balassa zenéjében, amelyre talán csak Mozart ad példát. Véleményem szerint ezért tartozik újabb kori zeneművészetünk legjelentősebb alkotói közé.

Németh Klára és Fischer György kiállítása a kaposvári Pannon Galériában
2005. január 6 - február 27.

Fischer György: *Kis Lépcs*
bronz

Géger Melinda

Feszített helyzetek

A kaposvári *Pannon Galéria* fiatal, viszonylag rövid múltra visszatekintő kiállítási „intézmény”, amely tavalyi nyári megnyitása óta igényes programjával tűnik ki. A galéria szervezői olyan művészek körét igyekeznek megnyerni rendezvényeikhez, akiknek alkotásaiban a múlt és jelen történelmi tapasztalatainak esetenként archaizáló, groteszk vagy konstruktív formavilágával találkozunk. A kiállítások résztvevői elsősorban olyan művészekből állnak, akik a tágabb dél-dunántúli, illetve „Pannon” régiót mondhatják magukénak. E koncepció jegyében a 2005. év első kiállításaként egy zalaegerszegi képzőművész házaspár, *Németh Klára* festő- és *Fischer György* szobrászművész állított ki a Pannon Galériában.

Művész-házaspárok esetén óhatatlanul felmerülő kérdés: mi az összekötő erő, szellemi koncepció, amely alkotói közösségük alapját alkotja, és milyen közös élményvilág, inspiráció, gondolatkör formálja munkásságukat. Ha Németh Klára és Fischer György esetében tesszük fel a kérdést, akkor kézenfekvő egy életrajzi vonatkozású válasz: mindketten a 70-es években Pécsen, a Művészeti Szakközépiskolában tanultak. Tanulmányaik helyszíne minden bizonnyal döntő hatást tett rájuk, hisz a város ebben az időben vált a Dunántúl egyik művészeti központjává. Meghatározó szerepet töltött be itt *Martyn Ferenc* festőművész, aki a magyar szürrealis nonfiguráció kimagasló képviselője volt. Fischer György és Németh Klára pécsi tartózkodásának idején, a 70-es évek első felében a fiatal magyar avantgarde több rendezvénnyel mutatkozott be: a *Mozgás* kiállítás vagy a Pécsi Műhely tevékenysége sok fiatal képzőművésznek nyújtott inspirációt. Pécs modern szellemisége és az itt folyó képzőművészeti nevelés egy szabad, kísérletező szellemiségnek adott teret, amelynek alapja a klasszikus avantgarde, és ezen belül a geometrikus absztrakció volt. Ha Németh Klára és Fischer György közösségét keressük, akkor ez a geometrizáló felfogás esetükben a leginkább meghatározó. Mindketten a jelkép igényű, a stilizálóan szimbolikus, és általános igényű forma iránt vonzódnak.

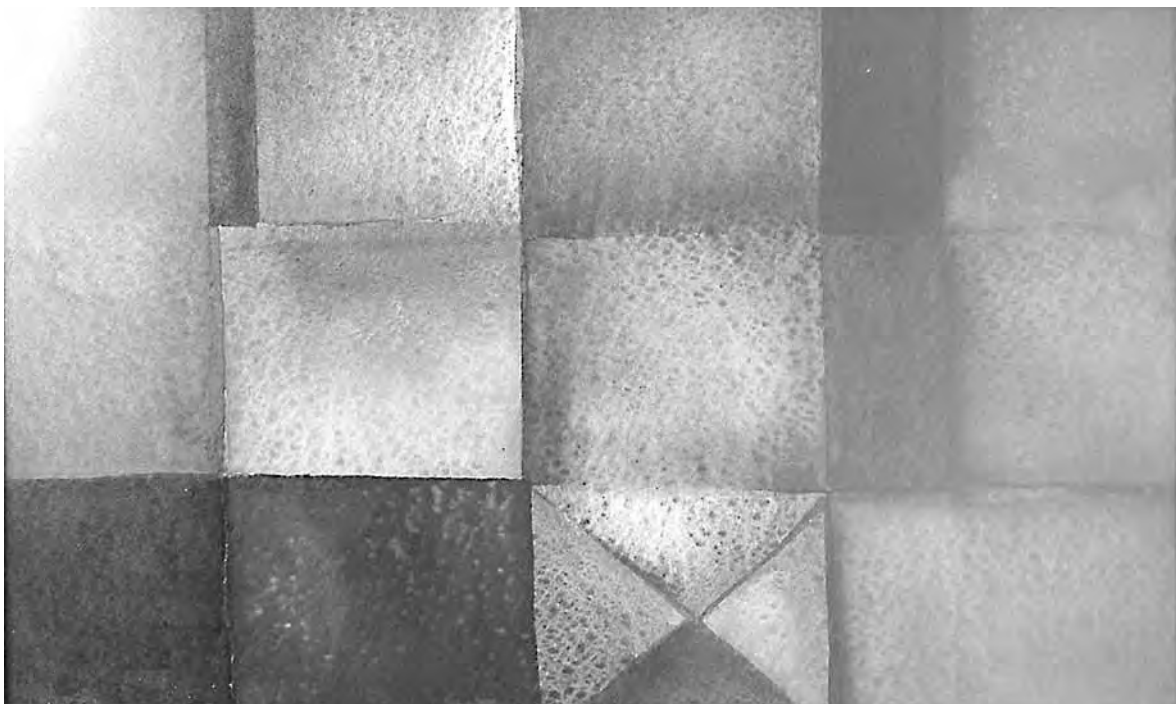
A különbségek természetesen hasonlóképpen nagyok, hiszen Németh Klára festőművész, fő kifejezőeszköze a síkfelület és a szín. Esetében kézzel foghatóbb a kapcsolat a klasszikus avantgarde konstruktivista tendenciáival – és ha közvetlen kapcsolatot keresnénk, talán *Lantos Ferenc* neve juthat eszünkben. Míg korai képei finoman lebegtetett antropomorf asszociációkat tartalmaznak az utóbbi évek alkotásai inkább a teljes absztrakcióba hajlanak. A művész nagyszerű kolorista erényeket mutat: alkotásainak kompozíciós alapja általában egy-egy szintőmb, amelyeket finom, szinte zenei asszociációkat megjelenítve helyez egymás mellé. Finom akkordok átmenetei alkotják ezt a világot, amelyek a természet képzeteit, ezerféle színvillózását, és egy különös, kozmikus világ töredékeit is magunkban hordozzák. Esetében a színek tiszta ragyogása, a belső mozgások vitalitása egy nagyon érzékeny, kiegyensúlyozott, ugyanakkor nőies derűt hordozó belső világról szólnak.

Fischer György szobrászművész plasztikái nem ismeretlenek Kaposváron, hiszen a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után, a 80-as évek folyamán aratta

első szakmai sikereit a kaposvári Dunántúli Tárlatok révén. Fischer azóta a kortárs magyar szobrászművészet markánsan egyéni arculatú, karakteres alkotójává vált.

E szobrászi világ középpontjában minden esetben az ember áll. Az emberi figura a klasszikus görög szobrászat óta az európai szobrászat egyik legnagyobb tradícióval rendelkező motívuma. Fischer György e klasszikus formavilágot azonban egyéni módon, a XX. századi ember képére alakította át. E transzformáció során alakjai sajátos ismertetőjegyeket hordanak, és bennük egy általánosított karaktert formál meg a művész. A mindenféle egyedi vonást nélkülöző, hosszúkás arc általában elnagyolt, és inkább a test árul el bizonyos lényegi tulajdonságokat. A plasztika minden esetben tömörszerűen leegyszerűsített, és az ábrázolt karakterről a leglényegesebb dolgokat expresszív jegyekkel, torzításokkal hangsúlyozza a művész.

Fischer György alakjai súlyosan deformáltak: egyetlen tömbbe foglalt testükhöz nyúlvány-szerűen kapcsolódó, csenevész végtagok társulnak. Nem csupán a testarányuk, hanem maga a tartásuk is groteszk, amelybe szinte kényszerülnek. E figurák soha nem

Németh Klára: *Kép cím nélkül*

egy bizonyos cselekvéssel vannak elfoglalva, nem is konkrét történések megjelenítői, hanem sokkal inkább belső lelki kifejezések, feszített tartalmak hordozói. A szinte lehetetlenül megcsavart gesztusok nyomán az alakok egy gúzsba kötött állapot, egy kényszerű belső erő nyomán deformáló helyzet rabjaivá válnak. Fischer György szobrait a testek igyekezete a feszítés és a szabadulás irányába oly eleven erővel ruhazza fel, hogy az alakok e belső küzdelem drámáját hordozzák magukban.

E plasztikák jellegzetes anyaga a megjelenésében, jellegében és felületeiben is kevésbé éteri bronz. A fémfelületek a drámai tartalomtól függően hol súlyos sérülésekkel barázdáltak, hol játékosan groteszk módon, polírozva egészítik ki a szobrok drámai jelentését, amely az ezredvégi ember világának hol tragikus, hol ugyanakkor nevetségesen groteszk karakterét, esendő emberi létezését tárják fel előttünk.

Kiállítási enteriőr

ArtEUphoria

A lendvai Galéria-Múzeum vándorkiállítása
a zalaegerszegi Gőnczi Galériában
(2005 jan.22.- febr. 12.)

Lehota M. János

Arccal a tűznek

Király Ferenc: *Lovas*
terrakotta

Eu-fória – kiáradó öröm, értékek találkozása, egymástól távollévők integrálódása, egy játéktér dinamikus kiépülése; de: eufória – indokolatlan boldogság, kellemes jókedv, mely valamilyen illuzórisztikuságot fed el, ahol hamis képzetek mozgósításával, a fennálló valóság elleplezésével ál-arc képződik, ideiglenesen. E fogalom jelentéstartalma kettős mezőben állás, ahol a jelentésspektrum egyik végletéből átsiklik, pontosabban lehetőség van az átsiklásra egy tisztán játékos asszociációból a hamis képzetek világába, ahol minden pusztán a látvány számára vélt valóság, illúzió. A jelentésképződés azonban egy közösség vágyaitól, álmaitól – még ha mindezek hordozzák is az illúzió foszlányait – függ, és nem a teljességgel elzárkózó egyéntől, így e spektrum pályája elsősorban a közös értékek feltalálásával, a saját gazdagságunk kölcsönös megosztásával tudja befutni lehetőségeit.

Eu-phoria – az a kiállítás, ahol őt, az Európai Unióhoz csatlakozó, ország neves alkotóművészei találkozhattak egymással, megmutatva kulturális gyökereik és egyéni vízióik lecsapódásait. Reprezentáció. Önmaguk, közösségük, történelmi tapasztalataik, és egyben jövőképük reprezentációja. Újból egy mélyen kettős és ambivalens fogalomra lelhetünk, hiszen a reprezentáció több jelentésváltozatából kiindulva tévutakra léphetünk. E fogalom európai történetében találhatunk szélsőséges példákat: a *reprezentatív nyilvánosságról* csak a *nyilvánosság* szférájában lehet szó, nincs olyan képviselő, amely magánügy volna. Mindez azt jelentheti csúsztatott jelentésében, hogy a képviselőnek, mint valamelyik nemzet vagy meghatározott megbízók képviselőének, semmi köze ehhez a képviselői nyilvánossághoz, amely

az úr – „hűbéri” – konkrét egzisztenciájához tapad és tekintélyének „dicsfényt” kölcsönöz. (J. Habermas) E *reprezentatív nyilvánosság* veszélyei abban rejlenek, hogy kifejtése a személy jelképeihez van kötve: hatalmi jelvényekhez, habitushoz, taglejtéshez és retorikához. Ebben a rendszerben nem a vitázó, kritikai nyelv a döntő, hanem a reprezentatív, amely a maga architektúrájában mozog, és soha nem válik diskurzussá, nem emelkedik dialektikává, pusztán önnön méltósága felmutatása a fontos, melynek előfeltétele az a hierarchia, melyből e nagy retorika merítkezik. Esterházy Péter híres hamleti átfordítása szerint mindez nem a „Bolond beszéd, de van benne rendszer”, sokkal inkább a: „Bolond rendszer, de van benne beszéd” formuláját példázza. A reprezentáció történeti hajtásairól azért kellett szólnunk, mert az Európai Unióhoz csatlakozó volt „keleti” országok alig másfél évtizede még a reprezentáció ezen jelentésében, horizontjában élték meg az alkotás lehetőségeit, keretek közé szorítva gondolataik, asszociációik mozgását. Azóta egy fal leomlott a maga képtelenségével, ám benső közösségi világában ott hagyta maradványait, karcolatait és fragmentumait. Ezeket csak a valós kép-viselet szöheti be, mely a kicsiből, szétszórtból és egyediből építheti fel dinamikus hálóját, kapcsolódásait. Ál-arcok helyett valódi Arcokká, egzisztenciába, nyilvános létbe való kiemelkedésekké változik az alkotás folyamata.

Szlovénia, Csehország, Szlovákia, Észtország és Magyarország művészei találkoztak műveikben e kiállításon, ahová egyéni, közösségi gondolataikat hozták el. Arcként álltak ki egymással szemben, és a vita, kritika, a diskurzus hangján szólaltatták meg

alkotásaikat. Egyben kiemelkedésüket, a nyilvános létbe lépésüket képviselték. Nem önnön maguk zárt, magányos és néma nyelvüket, sokkal inkább kultúrájuk sajátos darabkáját akarták megszólaltatni. Egy bővülő, de mondhatjuk, újrastrukturálódó Európába keresik a helyüket. A legfontosabb a rögzülések, rutinszerű mozdulatok felfrissítése, kizökkentés, melyből újjászülethet egy soha-el-nem-veszett világ. Az itt kiállító művészek szervező motívuma e kizökkenés, megmutatkozás, az Arccá válás gesztusa, a pontos és meghatározott kontúrok feltárása, kihántása. Az alkotás ebből adódóan nem az egy-értelemre zárás alapján szerveződik; a nyitottság, értelmezésre készítés, a Másik gondolatainak fellobbanása a cél. A közös értékre apellálás a fundamentum, ám a sajátosan egyéni, végtelenül befuthatatlan Más idegenszerű jeleinek hálója feszül ezen alapon. A képeken, szobrokon ebből következően a konkrétság, a lezárt kontúrozás, a megragadhatóan kézzelfoghatóság kizáródik. Mi lehet e gesztusnak a mélyén? Az eufória, a reprezentáció jelentésspektrumának kitágítása. A sajátos, a különös helyének, a játék terének kiépítése. Az újjászülető közösség táborüzének megőrzése, ugyanakkor belépés e táború mezéhez, otthoniségéhez, ahol a mesélés, a mítoszteremtés játékában szerepet, Arcot próbál teremteni a mesélő – az alkotó. Arcral a tűznek. Az első és egyetlen sorban kér helyet e néhány ország, amelyeket kiváló művészek képviselnek. Az eufória és a reprezentáció említett jelentései között azonban ott húzódnak az illúzió, a csalódás és az

ál-arc rétegei is. A műalkotások többségében ezért a demonstratív energia is helyet kapott az egyedi motívum perifériáján. Sötét fellegek, egymásba záródó alakfoszlányok határolják el a horizontot, hegyek állják útját a felkelő Napnak, egymásba gubancolódnak a formák és vonalak, vagy éppen konkrétságukban, változatlanágukban hívják fel a figyelmet magukra. Árnyék a fényben, változó lobogása a tűznek. Mindez egy drámai pillanat bizonytalansága, ahol az előreláthatatlanság, a fénycsóva mögött húzódo sötétség félelmei ingerelnek gomolygó asszociációkra. Ez a jogosultág kiáltása, a vitára készítés igazi gesztusa. A drámai tér elhallgatása ezért a hamis eufória illúziója volna, kábítással, hazugsággal leplezett öröm, amely illan; bezárkózik önmagába, kitér a találkozás elől, ezáltal a légüres tér vákuumát idézi fel. Ez volna a tragikus elem. Ezért az alkotások ambivalens jelentéstradíciókat vetnek fel, nem akarnak felejteni, de nem kívánnak e múltban, tradícióban maradni sem. Új jelentéseket kell tehát dinamizálni, a Mi részvételünkkel, az elhallgatás retorikáját aláásva.

Ha végig tekintünk e kiállítás képein, akkor saját arcunk, a mások arcai világlanak fel. Kiváló műalkotások és művészek, akik fontosnak tartották, hogy közösen egymás mellett szerepeljenek, és nyitottságukkal bevonják a közönséget is e játéktérbe: az értelmezés soha sem lezárt, állandó megújulásra kész, így generációk folyamatosságát tudja szakadékokat és töréseket áthidalva újragenerálni. Üresség és üresedés nélkül.

Részlet a kiálltásról

Robert Inhof Kísérlet az „aranykori” őszállapot rekonstrukciójára

Dr. Hagymás István fotókiállítás
a lendvai Galeria-Múzeumban
(2004 dec. 1. - 2005.jan. 31.)

A Muravidéken éppen a fotográfia az a médium, amelyet a leggyakrabban fosztunk meg a „művészet” minősítéstől. Azon egyszerű oknál fogva, mert bizonyára minden felnőtt embernek vannak fényképezéssel kapcsolatos tapasztalatai. Másrészt pedig az újságok hasábjain szinte minden nap találkozunk fotókkal. Ennek ellenére létezik néhány olyan fotográfus, akinek a fénykép nem csupán a fontosabb családi események, a szép tájak és értékes tárgyak fotomechanikai rögzítését jelenti.

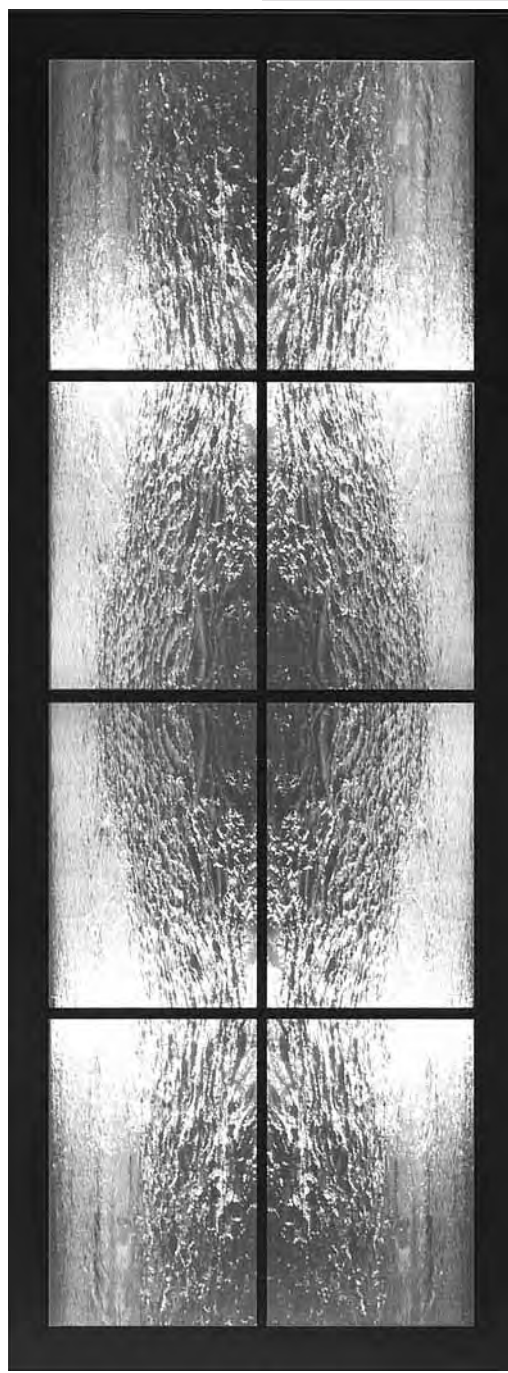
Dr. Hagymás István lendvai pszichiáter feltétlenül ezek közé tartozik. Fényképei a természetet nem mint szabad és szép, de semmire sem kötelező tájat ábrázolják. Az ő „leképezései” a kollektív emlékezet azon archeológiáját és azokat az életelveket kutatják és keresik, amelyek a természeti jelenségek fátylai mögött rejlenek. Fényképeinek alapmotívuma a négy természeti elem: tűz, levegő, víz és föld. Empedoklész szicíliai görög filozófus erről a négy elemről mint olyan anyagokról beszélt, amelyek a kezdetekben külön-külön megvoltak egymás mellett, hiszen a szeretet köteléke fűzte őket össze. Ezt az állapotot zavarta meg a filozófus szerint a gyűlölet, ami az elemek szétválásával járt együtt, és ez okozta a világ és az egyes élőlények keletkezését. A gyűlölet eluralkodott a világon, amíg a szeretet fel nem ocsúdott és egyesítette azt, ami korábban szétvált.

Hagymás István fényképeivel éppen ezt az eredeti állapotot keresi és próbálja rekonstruálni, és ily módon feléleszteni Hésziodosz aranykorát, ami egy távoli múltban létezett, majd örökre eltűnt. Képein a természeti elemek külön-külön láthatók, néha pedig párokban vagy csoportokban is. Ezek a felvételek egyben az anyag csalóka látszatáról is tanúskodnak. Így például a folyó hullámos felszíne az egyes fényképeken teljesen elveszíti természetes textúráját, és hol fatörzssé,

hol kihűlt magmává változik. A négy természeti elem mindenképpen igen sokatmondó téma. Empedoklész után Hippokratész ógörög orvos megalapozta az ókori orvostudományt, amely a négy természeti elemen alapult. Hippokratész orvostudománya a testnedvek szerepét hangsúlyozta: a vérét, nyálét, sárga és fekete epéét. A természeti elemek mindegyik egy-egy testnedvnek, külön temperamentumnak és külön évszaknak felel meg. A kereszténység a négy elemről és négy temperamentumról szóló elméletet a négy evangélistával és a Paradicsom négy folyójával hozza összefüggésbe. Hagymás István az eredeti őszállapot rekonstrukciójára való törekvéseinek aktualitásáról a keretezés módja is sokat mond, amely a fényképész elképzelései alapján jött létre. Olyan érzésünk van, mintha az ablak(ok)on keresztül egyenesen a mindent felölelő és mindent átható természeti elemek belsejébe tekintenénk.

Empedoklész ezen négy természeti eleme ténylegesen is mindenütt körülöttünk van. Jelenlétüknek és konstitutív erejüknek általában már egyáltalán nem vagyunk tudatában. Sokkal kevésbé van viszont jelen a szeretet, amely ezeket a természeti elemeket egyensúlyba hozza. A fotóművész pszichiáter „fotókonstrukciói” erre figyelmeztetnek bennünket, és a természeti elemek egyensúlyának fontosságára is. Fényképeit megduplázza vagy megnégyszerezi, és a tükörképek sajátos, szinte szimbolikus (szimmetrikus) kompozíciót alkotnak. Egyetlen emberi arc sem teljesen szimmetrikus, és ha tükörképként csak két bal oldali vagy csak két jobb oldali arcot társítunk, olyan arcot kapunk, amely igencsak különbözik attól, ami a természetes bal és jobb oldali arcból áll. Ugyanez történik a fényképekkel is. Néhány fényképen ugyanis a „fotókonstruktor” a megfelelő tükörképeket négyzetté rakja össze, és olyan képet kap, ami szinte semmivel sem utal eredeti állapotára.

Ekként az egyik kompozíción a folyópart fényképének részleteiből olyan formáció keletkezik, amely leginkább az achátra emlékeztet, vagy más hasonló kőre, amely az emberi tekintetet saját középpontjába vonzza, és szinte rákényszeríti, hogy csendesen elgondolkodjon. Az erők, amelyek a világ természeti változásait irányítják, mindvégig ugyanazok. És az ősidőktől egészen a jelenkorig az emberi vágyak, vágyódások és félelmek sem változtak. Csak az objektumok változnak, amelyek az embert vagy vonzzák, vagy taszítják. Ezek a tárgyiasult természeti alakzatok pedig, mint csupáncsak objektumhalmazok – és mint ilyenek is örökké változók – Hagymás Istvánt nem érdeklik, hiszen az aranykor rekonstrukciója tekintetében semmilyen jelentőségük sincs. Az ő rekonstrukcióját éppen a kvintesszencia határozza meg, ami képes a négy természeti elem és a négy temperamentum közti helyes arány megteremtésére.

Király László beszélget Reményi Krisztinával, az újonnan megnyílt Brüsszeli Kulturális Intézet igazgatónőjével

Brüsszel,
2004.,
december
19.

2004. december 15-én Hiller István kulturális miniszter avatta fel a Magyar Kulturális Intézetet Brüsszelben. A magyar művelődés újabb nyugati intézménye rendkívül előnyös helyen, a belga főváros centrumában kapott helyet. A megnyitón, amelyen részt vett a belga miniszterelnök, a holland, luxemburgi és a természetesen a magyar nagykövét is, egy belga jazz trió szórakoztatta a szép számban összegyűlt közönséget. Majd a fiatal és tehetségeses, több nemzetközi versenyt nyert hazai kamarazenei társulás, az Accord vonósnégyes játszott. Mozart egy műve mellett Fekete Gyulának, a középgeneráció egyik jelentős zeneszerzőjének kvartettje is elhangzott. Ezután Cakó Ferenc A róka és a holló című animációs filmje került közönség elé. Néhány nappal ezután kértem az intézet igazgatónőjét, Reményi Krisztinát, hogy lapunknak vázolja terveit, elképzeléseit.

Reményi Krisztina: Nyugaton ma nyitottak a kortárs magyar kultúrára, úgy a képzőművészet, mint a néptánc, mind a world music vonatkozásában. De a kortárs zene iránt is van érdeklődés, tehát azt szeretném, ha a magyar művészet progresszív vonulata mutatkozna meg itt Brüsszelben. Aligha vagyunk tudatában, mennyi jó együttesünk, művészünk van, akik európai színvonal mércéjével is megállják a helyüket. Szerintem intézményünknek abszolút progresszívnek kell lennie, és meg kell találni a kapcsolatot az itteni közönséghez, amelyen keresztül be tudunk kapcsolódni az ország kulturális vérkeringésébe.

Király László: Úgy érzem, hogy az Európai Unióban a jövő a régióké. A magyar művészet rossz beidegződésként általában a budapesti művészetet szokta jelenteni. Nem gondol-e arra, hogy a megyéknek, régióknak, vidéki szellemi központoknak a produktumait is be kellene mutatni a nyugati közönségnek?

R.K. : Három évvel ezelőtt a franciaországi magyar évet szerveztem Párizsban, és jól tudom, hogy a Dunántúlnak nagyon jó kapcsolata van a Loire-vidékkel. Tehát én azt

gondolom, hogy egy ilyen magyar háznak valóban közvetítő szerepének kell lennie. Arra törekszünk, hogy megtaláljuk azokat a testvérvárosi lehetőségeket, régiós kapcsolatokat, amelyekből kiderül: egy, itt nem „vidékként” aposztrofált régió bármilyen területen összejöhet egy másik régióval. Én Franciaországban már láttam, hogy ez működik. Azt gondolom, azt a bizonyos „dunántúli kapcsolatrendszer” nyugodtan át lehet forgatni Belgiumra. Most a holland év kapcsán láttam, hogy rendkívül nagy az érdeklődés hazánk iránt. Hollandiában sincs vidék, ott is régiós kapcsolatok vannak. Érdekes módon „hálózatban” dolgoznak. Tehát akkor vesznek meg csak egy előadást, vagy kiállítás, ha az összes többi város is érdeklődik iránta. Így tudnak nagyobb hatást elérni, és anyagilag is így kifizetődőbb: kevesebb ráfordítással több helyszínen több mű, több produkció fordul meg. Ezen a téren kell nekünk is partnereket találni. Én ismerem például a veszprémi Mendelsohn- kamarazenekart, tudom, hogy Pécsen micsoda fantasztikus kulturális élet van, Szombathelyen ott a Bartók-fesztivál, aminek szervezésében néhányszor részt vettem. De említhetem a soproni régizene fesztivált, ahol sok holland, flamand művész is fellép. Tehát ezekre a lehetőségekre, kapcsolódási pontokra nekünk is figyelni kell, s adott esetben éppen ezek bemutatásával tudunk új színeket hozni a magyar kulturális képbe.

K.L. : Az intézet ugyan Brüsszelben működik, de nem csak a belga, hanem holland és luxemburgi közönség vonzáskörét is érinti. A holland és luxemburgi nagykövet jelenléte is hangsúlyozta ezt.

R. K.: Igen. Visszatérve a hollandiai magyar évre: olyan jelentős kapcsolatrendszer jött létre, olyan új lehetőségek kerültek felszínre ez alatt, melyeket – úgy gondoltuk – nem szabad veszni hagyni, hanem ki kell használni. Az új intézet létrehozásakor elgondolásunk az volt, hogy kulturális közvetítő szerepünket tágabb körben próbáljuk érvényesíteni. Itt van például Flandria, kiváló lehetőségeket kínál, és becsülik a magyarokat.

Brüsszeli cipke-épület a Grande Place-en azaz a Fötéren

Én sem voltam felkészülve arra, hogy a megnyitón ilyen nagy tömeg jelenik meg. Kétszer annyian jöttek, mint amennyire számítottunk: nem volt elég hely a ruhatárban, szinte egymás lábát tapostuk... Ez is jelzi, hogy felfokozott várakozás van kultúránk iránt, és ezt ki kell elégíteni. A flamand-holland világ eléggé tájékozott a magyar viszonyokról, mert hosszú időt töltenek nálunk a már visszatérő nyaralók. Ez az ismeret jó alap, ezt kell „aprópénzre váltani”. El tudok képzelni egy olyan régiós együttműködést, mint ami a Pannon Tükröt is jellemzi ott, Zalában, a „határok ölelésében”. Nem mindig csak Ausztriára kell tekinteni, ami persze kézenfekvő és természetes. Belgium sokkal inkább a mi méreteinkre hasonlít, gondjaink, problémáink is hasonlóak. Ez is segítheti a kölcsönös megértést.

K. L. : Vannak-e tehát olyan elképzelései az intézetnek – szerencsétlen kifejezéssel élve - , amelyek a vidéken születő költészet, képzőművészet bemutatását céloznák...Hisz egy francia vagy angol nyelvű antológia, kötet közelebb hozná a két ország nem fővárosban élő irodalmárait ezen a téren is. A képzőművészet helyzete egyszerűbb: a képeket és szobrokat könnyebb elhelyezni, és a befogadásnak sincs nyelvi akadálya.

R.K.: Intézetünk nyitott minden értelmes kezdeményezésre. Kiállítóterünk első rangú, de a zenei események és irodalmi estek rendezésére is jók a lehetőségeink. És miért ne adnánk a magyar vidék művészetének, kultúrájának is bemutatkozási lehetőséget? A magam részéről számos vidéki várossal vagyok kapcsolatban, s mindegyik szóba jöhet nálunk értékes „kínálatával”...

Hiller István miniszter a bejáratnál

K. L. : A határon túli, nyugati magyarság művészete kap-e lehetőséget brüsszeli bemutatkozásra?

R. K. : A Magyar Ház nyitó ünnepségét táncházzal fejeztük be. Ezen a kárpátaljai és erdélyi táncosok is felléptek. Akik a táncokat járták, azok belgiami itt tanuló, dolgozó magyar vagy belga fiatalok voltak, akik már ismerik ezt a kultúrát. Tehát vannak érintkezési, kapcsolódási pontok. És erre lehet építeni.

K. L. : Milyen konkrét tervek, programok valósulnak meg a közeljövőben?

R. K. : Az intézet szervezését 2004 augusztus végén kezdtem igazából. Ez nagyon kemény munka volt: engedélyeztetések, jogi egyeztetések, közbeszerzések, az önkormányzatoknál különböző programok bejelentése – tehát igencsak le voltunk kötve. De azért elmondok néhány olyan dolgot, amire gondoltunk. Én minden évben szoktam szervezni január 21-én, A Magyar Kultúra Napján egy kortárs zenei estet, itt is szeretnénk ezt hagyományt folytatni. Nagyon jó a vetítőtermünk, folyamatosan játszunk magyar filmeket, olyanokat,

amelyek eddig nem jutottak el a belga közönséghez. Jó a hírünk, mivel néhány film a belga TV-nél díjnyertes lett. (Pl. Mudruczó Kornél egy filmje nemrég.) A filmeket angol feliratozással vetítjük, a nézők többségének ez nem okoz nehézséget.

Január 25-ig volt látható André Kertész fotókiállítása, melyet azért tartottunk fontosnak megrendezni, mivel a francia kulturális vonatkozások kapcsolódnak Vallóniához. A nagy érdeklődés igazolta elképzelésünket. A kortárs képzőművészet terén most keressük, hogy kik azok a párhuzamosan alkotó művészek (belgák és magyarok), akik egymást erősítve nálunk bemutatásra kerülhetnek. Ebben egész Magyarországra számítok, nem biztos, hogy Budapest lesz a kizárólagos tájékozódási pont. Februártól már lesz ilyen kiállításunk, amely a különbözőségek, illetve az egyezések felmutatásával érzékelteti a magyar képzőművészet jellegzetességeit. A jazz-estek szintén programunk részei, hiszen Brüsszelben és az országban komoly jazz-élet van. A magyar kortárs táncművészet otthon csak szűk bemutatkozási lehetőséget kap, Belgiumban viszont erős ez az irányzat. A magyar és belga együttesek kölcsönös bemutatkozása talán jót tesz ennek a műfajnak.

Fötéri ház, közel a Magyar Intézethez

K.L.: Számos olyan nagy nevű művész élt és él, dolgozik ma is a nagyvilágban, akiről a nyugati közönség nem tudja, hogy magyar származású. Van-e olyan terve a Magyar Háznak, hogy ezeket bemutatva, tudatosítja a belga közönségben ezt a kapcsolatot.

R.K. : Korda Sándornak van egy – Jókai Aranyemberéből készült 60 perces néma filmje, amit még Magyarországon forgatott. Például ennek a vetítését tervezzük. A Magyar Fotográfiai Intézetben sok olyan felvétel van, amit – később nemzetközi hírnévre szert tett – fotóművészek készítettek. Mint Brassai vagy Robert Capa. André Kertész kiállítására is az ő otthon készült fotóit hoztuk el. Azt gondolom, hogy számon kell tartanunk valamennyit, ők a mi elszakadt „követeink”, s a magyar „védjegy” tudatosítása kötelességünk. Annak is örülök – visszatérve a zenére - , hogy Eötvös Péter az idén itt, Brüsszelben lesz vendégkarmester. Az ő neve is erősíteni fogja a magyar-belga kulturális kapcsolatokat.

Az épület – a Magyar Kulturális Intézet – tehát áll, s én úgy gondolom, hogy nekünk innen kell elvégezni azt a szervezőmunkát, ami kultúránkat ismertebbé teszi ebben a térségben. (Az, hogy Kurtág György szerzői estjét rendezték meg a brüsszeli rádió hangverseny termében decemberben, egy kicsit nekünk is köszönhető.) De ami fontos: új, a korábbinál kedvezőbb helyzetben vagyunk, s rajtunk múlik, miként tudunk élni a fölkínálkozó lehetőségekkel. Miként tudjuk „tálalni” a nyitott, érdeklődő belga, holland, luxemburgi közönségnek a sok színű magyar kultúrát...

BERZSENYI EMLÉKÜLÉS

Kovács Lajos

Berzsenyi emlékezete és üzenete I.

Hivatalosan és ünnepélyesen Berzsenyi Dániel nevét vette fel a Szombathelyi Tanárképző Főiskola. Szaporítva azoknak a pedagógusképző főiskoláknak sorát, amelyek nemzeti irodalmunk és a magyar művelődés művelődéstörténet nagy alakjainak nevét, hagyományát vállalták.

Az ország északi részén a nyíregyházi tanárképző Bessenyei György, az újkori magyar művelődés úttörőjének nevét viseli, délen a szegedi főiskolát a proletariátushoz hajló költő, Juhász Gyula neve jelöli; és most a nyugati végeken a szombathelyi Berzsenyi Dánielről neveztük el. Mindhárom névadó sajátos költői és emberi arc; három táj szülte őket, életművük csúcspontjai körül három század története pereg. De szándékaiknak költészetet meghaladó aránya, emberi tartásuk és költői teljesítményük minősége, sorsuk tragikus íve: közös. Mindegyik méltó a tiszteletra és követésre érdemes.

Berzsenyi Dánielt is ez jelölte arra, hogy a 20. század szocialista Magyarországon és egy tanítókat, tanárokat, a közművelődés szakembereit képző főiskolán neve a szellemiséget demonstráló jelkép legyen, életműve elkötelezetten vállalt hagyománnyá váljon, költői és emberi öröksége a létező szocializmus, a mai magyarságtudat és a korszerű pedagógia eszmerendjébe – itt és most – másfél század múltán is természetesen és segítve simuljon. Úgy érezzük méltán és joggal.

E táj szülte volt. Kétszáz esztendeje is elmúlt már, hogy 1776-ban a vasi Egyházashegyén egy középbirtokos családban magyarnak és nemesnek született. A „kékellő halmok, gyönyörű vidékek” tájéka, a Kemenesalja volt a szülőföldje, a horizontot kutató szeme a „Ság hegy tetejére” látott. Itt tanulta – amelyért később annyit harcolt – a dunántúli szójárás édes ízét, családjában és a soproni iskolában e tájon itatta át a deákos nemesi hagyomány.

Itt lelkesítette a „felkölt nemesség” szombathelyi tábora. Évekig rejtegetett verseiben először költői szóra itt Hegyén és Sömjénben fakadt. Sorsa úgy hozta, hogy küzdelmes férfikorának és öregségének a somogyi Nikla lett a pátriája. De bizonytalán a túnt ifjúságra és erre a tájra gondolt, amikor sajtó szívével később leírta:

„Feloldhatatlan kötelékek vonnak ahhoz a földhöz, mely az én szebb korom napjait látta.”

Alakját, emlékét e táj embere is őrizte. A múlt század végén, Szombathelyen Berzsenyi-kör alakult és a költőnek közadakozásból szobrot emelt. A felszabadulás után pedig törekvései elődeként vállalta a megye közössége. Szülőháza Egyházashegyén emlékhellyé vált; hagyománnyá szilárdultak a Berzsenyi-, majd a Kemenesaljai Napok. „A mezei szorgalom” hajdani szorgalmazójának nevét termelőszövetkezet őrzi, költői és kulturális hagyományát a megye könyvtára gondozza. Születése 200. évfordulójának megünneplésére Somogy és Vas megye tanácsa együttesen szövetkezett és a nagy elődnek a Berzsenyi emlékkönyv közös kiadásával tisztelgett. Most nevét és örökségét a tanárképző főiskola is őrzi majd, hogy átmentse messze holnapokba.

Sorsa akkor bomlott ki, amikor két századdal ezelőtt megroppantak a feudális rend roppant eresztékei: egyház, királyság, nemesség megingott. Amikor a felvilágosodás eszméi oldották a gondolat bilincset, Európa-szerte a nagy francia forradalom eszméi és példája bujtogatott. Fiatalságában látta, hogy lett úrrá a megfélemezett forradalmon Napóleon. Tanúja volt annak is, hogy a „felkölt nemesség” hadait Gyórnél, mint futamították meg a „korzikai gránátosai”. Férfikora fölül a Szentszövetség csendje borult, de még részese lehetett a nemzeti ébredés kezdeteinek is; nyelvet újított és megigézte a reform.

Tizenéves soproni diák volt, amikor a franciák a királyt lenyakták; 19, amikor a Vérmezőn Martinovicsékat lefejezték, huszonevesként a szombathelyi nemesi táborért lelkesedett. Fél évtizede írta már verseit, amikor (27 éves ekkor) eljutnak a várfogságból szabadult Kazinczyhoz és érett férfiként, kész költőként Nikláról, egyszerre bekerült a kor áramába. Kazinczy barátja; Cenkre és Keszthelyre figyel; Széchenyi a tisztelője, Festetics György a támogatója. Antikvitás, felvilágosodás és reform egyszerre izgatja; egy időre az ország első költője. 60 esztendejének utolsó harmada tragikus törés. Fogyó egészség, növekvő gond és Kölcsey igaztalan bírálata „mezei magányába” zárja; versei megritkulnak, méltó választ keresve „poetai harmonisticával” foglalkozik és a „mezei szorgalom” megújításán gondolkodik. Beválasztják Széchenyi akadémiájának első tagjai közé, de a „niklai remete” már megkeseredett ember. Egészen a sírig.

Ma ezt a sorsot és a belőle fakadó művet újra vallatjuk. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy a rég elporladt költő törekvései mintája és költészetének tartalma a ma pedagógusának, főiskolai hallgatójának, korunk ifjúságának milyen indíttatást adhat. Emberség, magyarság, kultúra, költészet ügyében rátámaszkodva és vele gazdagabban eljövendő nemzedékeknek és messze holnapoknak mit üzenhetünk. Mert van, és továbbításra érdemes a mához és jövőhöz szóló üzenete...

Mert emelt fejvel ember, jövőt remélve nép öntudat nélkül nem élhet. És ennek az öntudatnak, vagy magyarságtudatnak szerves és oszthatatlan része nemcsak korunk szellemisége, hanem a hagyomány is. Az intézményeinknek nevet adó Berzsenyi Dániel élete és műve is. Korszakok határán állt, sorsa és költészete ellentmondásokkal tele. Megérténünk az egész Berzsenyit kötelességünk: a nemességet, királyt dicsőítőt, főurak lelkes dalnokát, az ősi nemesi erények hirdetőjét is. Kora és osztálya gyermeke volt, írásaiból ezek is félreérthetetlenül bizonyíthatók; hozzátartozott. De a mának az a fontosabb, amely életében, költészetében és eszméiben meghaladta az osztályt és a kort. Sorsában a minta, írásaiban az eszme, költeményeinek szépsége hozzánk is szól, máig hat. Költeményeinek sora idegen nyelvekre lefordítva átlépte az ország határait. Más népeknek és más kontinenseken erről a tájról és rólunk, magyarokról beszél. Ezért kell számba vennünk örökségét.

Az emlékülés zárszava Berzsenyi emlékezete és üzenete II.

Emlékezetünkben Berzsenyi úgy él, ahogy maga leírta: diófája alatt magányosan, köpenyében burkolózva. Innen, ebből a legvaskosabb falusi valóságból „héjázik” fel a gondolat és a költemény. A vidéki nemesség, az osztálya deákos műveltségétől, képzeletvilágától, nyelvtől benne és általa szakad el irodalmunk. Költészetében a vers antik dallama hol a nyelvújítás új szavaival nemesedik, hogy a kis „Gyöngyös tájéka” tájszavaival párosul. Együttesen hozva létre a megismételhetetlent: Berzsenyi sajátos verseit, amelyekben lávaként ömlő képekben hol az antik történelem és az indulat hömpölyög: „Felforgat a századok nagy érkeze mindent: ledült már a nemes Ilion... Róma, s erős Babylon leomlott”; hol meg a hazai táj formálódik költészetté ismerős tájszavakkal: „Nem bűg gerlice, és a füzes ernyein a Csermely violás völgye nem illatoz, S tükrét durva csalét fedi.”

Korában a klasszicizmus, a szentimentalizmus virágzik, a romantika készülődik és van valami szorongató abban, ahogy sorsa a nagy kortársakéhoz viszonyul. Goethe híres költő és udvari ember, Schiller drámái aratnak sikert. Lord Byron romantikája és regényessége bűvöli Európát, a franciáknál Chateaubriand, a vicomt divatos. A hozzá hasonlóan antik világot idéző Hölderlin az örülettel viaskodik. A vasi Sömjénben és a somogyi Niklán a magyar költő, Berzsenyi meg a viszonyokkal mérkőzik. Inflációval küzd, birkákkal bajlódik, esténként olvassa Horatiust, maga vallomása szerint is „téli poéta”. És a viszonyok nemegyszer legyűrik. Pestre készülődve „egy falka ártánt kukoricál” – ahogy Kazinczynak írja, hogy versei útját egyengesse, de kötetét végül is öt év

varakozás után egy lelkes sereg kispap adja ki. Neki is közép-európai sorsot mértek „fene fátumok”. Azzal dacolt.

Ezért van valami példásan nagyszerű abban, ahogy „a viszonyok jármát” lerázva a sömjéni földről és a niklai házból a világra figyel, és Európát belátja. „Forr a világ bús tengere, ó magyar” ... A népek érckorláti dőlnek” – így jellemzi a korát. Amit monumentális képekben mögéje sorakoztat – Prusszia lerontott trónusa, a balti part és Adria vérrel festett öblei, a zivataros Cordillerák, Baktra fegyverhangos vidékei, a dörgő Dardanellák – valóban átfogják a világot, de a ma embere számára költői túlzásnak tűnnek és talán deákosan idegenek is. De csak a nevek. Izgatóan modern a képeket formáló lelkület. Szorgos kutatás már rég kiderítette: véres napi valóság volt mindegyik kép fedezete; Baltikum és Dél-Amerika, Balkán, Közép-Ázsia realitásai, Napoleon gránátosai és Nelson tengerészei állnak mögöttük. És itt a mának szóló minta. Ennek a köpcös, falusias magyar költőnek az érzékenysége kontinensekre volt nyitott, képeibe az egész vajúdo glóbusz fért bele. Tanulhattok tőle világlátást fiatalok!

Végigjárta a lélek hosszát, eszmék sodrában viaskodott. Mindig lenyűgöz, ahogy formálódott. A nemesi meglegedettség és lelkesedés költőjeként indult, de a sírba már a felvilágosodás híve és a reform nemzeti formátumú poétája szállt. Kezdetekben csak a jobbagyvilág felszínét látta: „Én amennyire ismerem a magyart, gazdag és boldog” – írja. Hogy aztán sorsuk mélységeibe tekintve bevallja: más a pórsors: „szemét sötétség, vállat terh sanyarja.” A fiatal férfi még így kérkedik: „feleségemet együgyűségben vettem el és abból fel sem szabadítottam.” Az érett gondolkodó indulattal veti el a férfítörvényt, amely a nőt, az anyát „játéka, kénye rabjává alázta.” A magyarokhoz első változatában még „a vallástalanság rút szüleményei”-t bélyegzi meg, hogy a Fohászzkodás csodálatos deista ihletésű vallomásán át „Az ész az isten” megfogalmazásáig jusson el. Lélekcsereelő sorsában a maga átalakulására is ráismerhet egész nemzedékem.

Csak két dolog volt ebben e változásban a lelke mélyén állandó: a morál tisztasága – ahogy ő mondja: a virtus, amelyhez igazodott; és nemzete féltése, amelynek energiájától vulkánként működött. Etikája márványba kívánczóan tömör és kemény. „Így minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs... Nem sokaság, hanem lélek, s szabad nép tesz csuda dolgokat” – írja A magyarokhoz változataiban. Ennek magaslatairól szól, ha ostorozza osztályában az értékek feladását: „Romlásnak indult hajdan erős magyar...” Ennek erejével harsogja a nemzet fülébe: „Ébreszd fel az alvó nemzeti lelkedet!” Belőle táplálkozik bizalma: „Ordítson orkán, jöjjön ezer veszély; Nem félek.” Ennek jegyében – Széchenyi gazdasági reform programjának

mintegy kiegészítéseként – fogalmazza meg a nép iskoláztatásának igényét és a maga kulturális, esztétikai, nemzetnevelési programját. Napjaink értékrendjének megújításában ilyen mintákra támaszkodhatunk.

Költői és emberi ideálja a belső szépség volt. Irgalmatlan a parancsa: a költő feladata nemcsak a kitárulkozás, hanem fel is kell ehhez nőnie. Kitárni csak azt van joga, mai nagyságával arra érdemes és a világot gazdagítja. Örök ideálja „a szent poézis” és „a dicső erény” volt; ehhez mérte költészetét és kovácsolta a maga jellemét is. „Tündér változatok műhelye a világ” – mondja egyik csodálatos sora. És ő be is járta a világ és a lélek sokszerű tájait. „A szélvésznek bús harca, az égi láng villáma, harmatcsepp, virágszál” költészetébe egyaránt belefért. Róma, Marathon, Budavár időtlenségében éppúgy „a szárnyas időt” érezte, mint a kis nefelejcs enyészetében. Falusi magányban, mostoha sorssal dacolva emelte önmaga fölé a mércét. A költői minőség és a tiszta erkölcs forradalmáraként írt és a sír szélén is úgy búcsúzott: „A szent poézis néma hatyú, S hallgat örökre hideg vizeken.” Ezért hajolt versei fölé költőutódok sora.

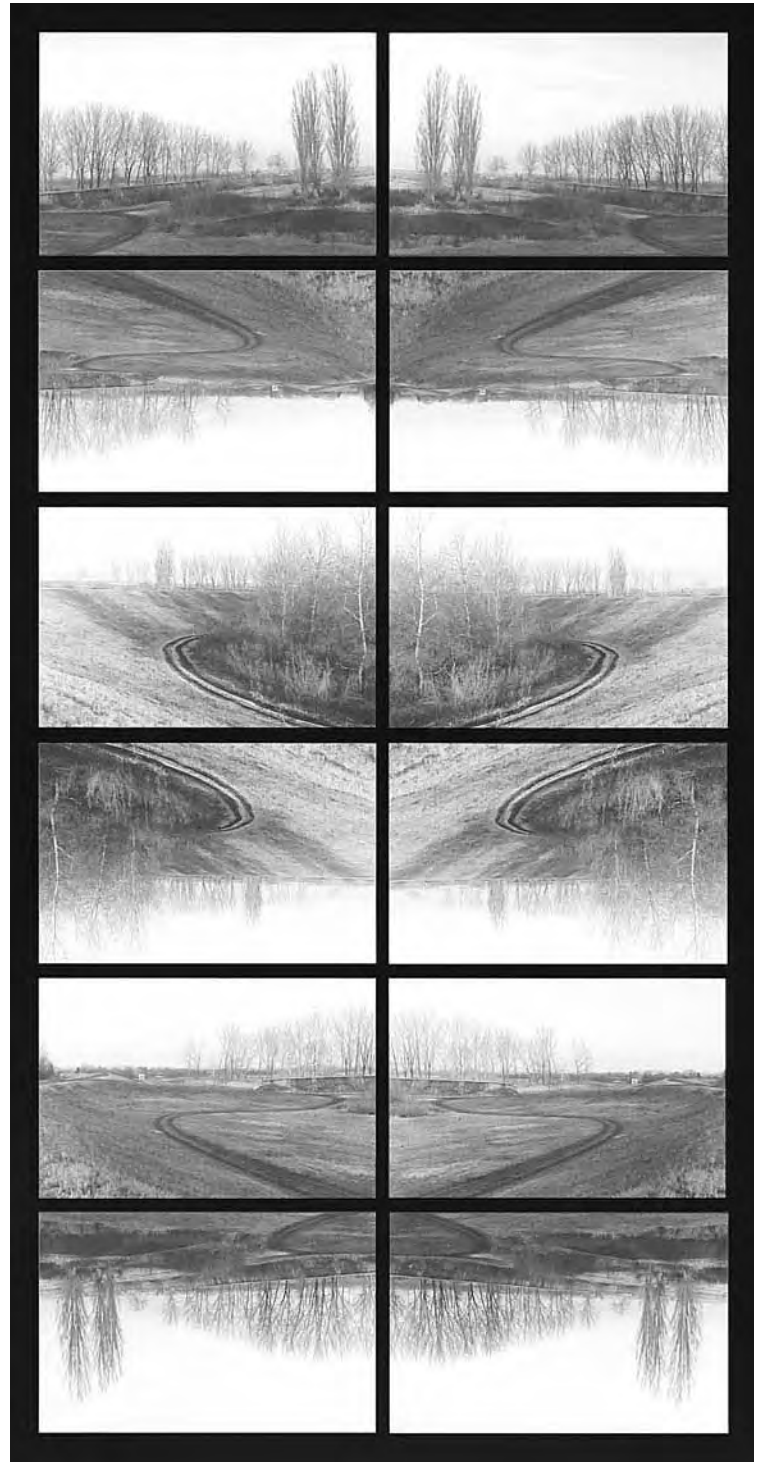
Kérdéseit, amelyre nem felelhetett, a történelemnek, az utódoknak tette fel; Nekünk:

„Hol van tehát a józan értelem,
Hol a tudósok annyi izzadása?
Remélhetünk-e vajjon jobb világot?
Gyaníthatunk-e olly időt, mikor
Az ész világa minden népeket
Megjőzanít és összeegyesít,
S kiirt közülünk minden bűnt s gonoszt?

Reménylek. Amit század nem tehet,
Az ezredek majd megteendik azt.”

Most nekünk felelni és teljesíteni kellene. Vagy legalább továbbadni becsülettel az üzenetét. Emléke erre kötelez. Valamennyiünket.

Elhangzott 1984. márc. 27-én, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola névadó ünnepségén és Berzsényi Dániel emlékülésén.

Hagymás István fotója

Dr. Kovács Lajos Szakkönyvtár névadó ünnepsége

Zalaegerszeg, 2005. január 21.

Dr. Borosán Gyula

– Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet,
Szakképző Iskola
igazgatója

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet nevében köszöntöm vendégeinket, a Dr. Kovács Lajos Szakkönyvtár avatásán és névadóján.

Külön szeretettel köszöntöm a névadó Dr. Kovács Lajos feleségét, valamint a közvetlen hozzátartozókat.

Köszöntöm a névadó volt munkahelyének jelenlegi vezetőit, Garamvölgyi György országgyűlési képviselőt, a Zala Megyei Közgyűlés alelnökét és Dr. Gadányi Károly professzort, a Szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola rektorát.

Köszöntöm a barátokat, ismerősöket, tisztelőket, akik szerették és nagyra becsülték a zalai művelődésügy 70-es évekbeli legendás irányítóját, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola volt főigazgató-helyettesét, dr. Kovács Lajost.

Intézményünk egy olyan komplex szervezet, amelyben integrálódhat az élet teljességéhez szükséges művelődés, nevelés és oktatás, valamint az olyan értékek, amelyek közösségfejlesztő és individuális fejlesztő funkciókat is betöltenek.

Szerény lehetőségeinkkel szeretnénk hozzájárulni a zalai iskolák, művelődési intézmények és más közösségek szociálisan értékes és egyéni eredményeket hordozó tevékenységéhez. A művelődés és a nevelés ökoszisztémájának három fő alkotóeleme a környezet, a személyiség és a tevékenység fogalmak körében leírható és kölcsönhatás rendszerében nyomon követhető. Véleményem szerint intézményünknek sajátos megkülönböztető jegyét működésének célja, munkafolyamatainknak a tartalma adja, amelynek lényegi mozzanata az emberfejlesztés, az ember kibontakoztatása. Ez a mozzanat az ökoszisztéma mindhárom alrendszerét átjárja. Az a célunk, hogy munkatársaink, a művelődésszervezők, a kultúráközvetítők, a pedagógusok, a vezetők gondolkodásának meghatározója, tevékenységük lényege és vezető eszméje a fejlődés és a fejlesztés legyen. Jól tudjuk azt, hogy a magatartási-tevékenységi modellek közvetítésében önmagunknak és határendszerünket érzékelőknek is példaképekre, eszményképekre van szüksége. „A példa a leghatékonyabb tanítók egyike, noha szótlannul tanít.” (Smiles)

A példaképekkel magatartásbeli, tevékenységbeli mintákat adunk, amelyek követésre ösztönöznek, jelentős mértékben meghatározzák ezáltal az életvezetés irányát, minőségét.

A művelődési és nevelési folyamatok szervezése nem nélkülözheti a magatartási modellek szelektív közvetítését, belső szükségletté alakítását. Meggyőződésem, hogy dr. Kovács Lajos példaképe lehet a ma élő zalai embereknek. Hadd említsem meg a névadónak néhány olyan személyiségbeli összetevőjét (értékek, stílus, tulajdonságok), amelyeket ma is követendőnek tartunk. Ezek közül talán a legfontosabbak: optimizmus, meggyőzőerő, kezdeményezőkézség, önbizalom, sikervágy. Azt szeretnénk, hogy intézményünk sikeres legyen, a siker a zalaiak sikerét is jelenti egyúttal.

Dr. Kovács Lajos a zalai kultúra korát messze meghaladó, jellegzetes alakja, akinek magatartási mintái, tettei követendő példát és mintát szolgáltatnak valamennyiünknek, akiknek fontos megyénk kultúrája, oktatásügye, az itt élő fiatalok jövője, hagyományaink és kulturális értékeink.

Azt gondolom, hogy Eötvös József sorai illenek rá:

*Márványszobor helyébe,
Ha fennmarad nevem,
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.*

A mai nap, a névadó és a megemlékezés egy kis győzelem ezen az úton.

Dr. Németh József irodalomtörténész

Talán megbocsátják a jelenlévők a magamfajta tanúnak és emlékezőnek, hogy nem tudom visszanyomni a gombócot a torkomba a meghatottságtól, és nem tudok szép, szabályos mondatokat fogalmazni, a retorika szabályainak megfelelően. Mentségemre szolgáljon, ahogy körülnézek, sok régi ismeróst, barátot, tanítványt, tanárt látok itt, akik hasonló érzésekkel birkóznak. Életem egyik nagy ajándékaként tartom számon, hogy negyedszázadot Kovács Lajossal közös munkában, változó munkahelyeken, de egymás közelében töltöttünk el. A sors azzal is megajándékozott, hogy kétszer is egy házban laktunk, gyerekeink együtt nőttek föl, büszkék voltunk mindannyian, hogy két lányos családapák vagyunk, természetesen, ugyanilyen büszkék lettünk volna akkor is, ha két fiúnk születik. Véletlenül úgy adódott, hogy talán utolsó hivatalos ténykedése során, ő adta át kisebbik lányomnak diplomáját a szombathelyi főiskolán, utána már nem nagyon tudott dolgozni.

Dr. Kovács Lajos
1930. november 01. -1987. január 28.

Évforduló is van, hiszen ebben az esztendőben lehetne 75 esztendőös. Kapcsolatunk személyes dátuma, hogy éppen 50 esztendeje láttam először a budapesti bölcsészkaron az országos tudományos diákköri konferencián. Egy rokonszenves, szegedi, magas homlokú egyetemista Petőfiről beszélt. Tetszett az előadása, de fölfigyeltem egy nagyon kedves, nyílt tekintetű szegedi bölcsész kisasszonyra is, aki nem titkolta rajongását az előadó iránt. Az előadó szereplése befejeztével odament hozzám, melléült, aztán ez a szegedi bölcsészlány is nagyon szép, színvonalas előadást tartott. Akkor még ezt a kislányt Fekete Margitnak hívják, ma már sok-sok éve dr. Kovács Lajosné. Azért akarok erről szólni, és nem említetlenül hagyni, mert ha nincsen Gitka, akkor Lajos sem tudja ezt a pályát így befutni. A költőt egy picit plagizálva, verssorát egy kicsit módosítva, szerelem is volt, szövetség is volt kettőjük kapcsolata egy életen keresztül.

Aztán úgy hozta a sors, hogy mind a ketten Egerszegre kerültünk, együtt voltunk kollégiumi nevelők, tanítottunk a Zrínyi Gimnáziumban, dolgoztunk a megyei tanácson, együtt vezettünk konzultációt a képesítés nélküli nevelőknek, megtisztelt bizalmával, hogy az általa szervezett főiskola kihelyezett tagozatán taníthattam. Nagyon örülök, hogy hajdani tanítványaink egy része is megjelent ünnepségünkön. Máig sem értem, hogy

ez a kis kihelyezett tagozat annak idején, hogy tudott ilyen kiváló tanítványokat nevelni. Aztán 1969-ben úgy gondoltam, hogy már ideje lenne váltanom; akkor már közel egy évtizede a megyei tanácson dolgoztam. A viszonylag frissen kinevezett tanácselnököt megkerestem azzal, hogy szeretnék más feladatot kapni. Azt mondja, várj egy picit. Két hét múlva hivatott. Fenntartod a szándékodat? Igen. Akkor is, ha Kovács Lajos az osztályvezető? Hát akkor 2-3 évet szívesen dolgoznék vele. Azt gondolom, hogy a nagyon jó döntéseim közé tartozik ez is, hogy maradtam. A magyar és a zalai oktatásügy eredményes szép időszaka Kovács Lajos vezetésével következett be. Nagyon szerencsések voltak a körülmények is. Akkoriban újult meg a megyei tanács vezetése, Újvári Sándor lett a megyei elnök. Jól választott, Kovács Lajost választotta művelődési osztályvezetőnek, más osztályvezetőket is jól választott meg. Lajos tovább válogatott régi barátai, régi ismerősei között. Én azt hiszem, ekkor a nagyon fontos mennyiségi fejlődés, a fejlesztés jórészt lezárult, a minőséggel lehetett akkoriban már törődni. Máig a fülemben csengenek szavai, ugyanis ha vitatkoztunk, szenvedéllyel tettük. Nem is értették a kollégák, ha hallatszott ki a vita az ajtón keresztül. Aztán mikor vége volt az értekezletnek, figyelték, hogy netán összevesztünk-e. De nem így történt. Az ismerős szavakkal fordult hozzám: Na öregem, akkor hol találkozunk este? Akkori gondolata sokszor a fülemben cseng: „Gondoljatok arra, hogy olyan iskolákat kell létesítenünk, ahova a most

beiratkozott a gyerekek már a harmadik évezredben fognak dolgozni.” Megértük ezt a harmadik évezredet. Lajosnak már akkor ez volt fontos, az elkövetkező időszak, a jövő. Hogy miért kedvelték a tanítványai? Erre egy példa. Amikor megszervezte a mai Deák Ferenc Szakközépiskolát, majdnem csupa egyetemről kikerült, fiatal tanárt toborzott oda. Ugye, azt szokták mondani, kinyitott előttük egy szobát, ez lesz a te szertárad, édesapám, öregem. Ez volt a szavajárása. Rendezték be magatoknak. A bizalom nagyon fontos volt. Pár héttel ezelőtt megjelent egy rövidke írás a Zalai Hírlapban, egy akkor pályakezdő pedagógus írta; arról szólt a történet, miért maradt Zalaegerszegen... Valami ilyesmit írt benne: el akart menni Egerszegről, de igazgatója, néha igazgatója, Kovács Lajos meggyőzte és maradt. Ő miatta maradt. Tanártársait is tudta tanítani. Nekem is tanítóm volt, pedig alig voltam fiatalabb nála. Hogy miért lehetett rá főlnézni? Olyan első generációs értelmiség volt, sokunkhoz hasonlóan, aki magával hozta ősei szívósságát, hallatlan nagy szorgalmát. Társakat tudott toborozni magának. Meggyőzően tudott érvelni és előadni. Bízott az emberekben. Szokta volt mondani „Nem biztos, hogy jó lesz. Kezdjük el, minden támogatást megadok, ha nem sikerül, akkor is ott állok mögöttetek.” Azt hiszem, hogy ezek nagyon lényeges, nagyon fontos dolgok, amik miatt minden tisztelet megilleti. Sokan jöttünk el, akik ismertük, együtt dolgoztak vele. S eljöttek azok is, akik csak a hírét, szaktudását, tekintélyét ismerték. Egy tudós tanár legendáját. S jól van így. 18 esztendeje, hogy nincsen köztünk Kovács Lajos. Élete utolsó 5 esztendejét Szombathelyen töltötte. Tehát, ha úgy összeszámolom, akkor lassan negyedszázada, hogy nincsen Egerszegen. Egerszegi és kanizsai barátai mégis eljöttek, tanítványai és ismerősei, és igen nagy öröm és meglepettség látni, hogy egy másik generáció is eljött tiszteletét kifejezni az előttük járó generáció jeles képviselője előtt. Van ebben valami megható, emberi összetartozás. Eljött a régi tanácselnök, és itt van az utolsó munkahelyének a mai gazdája, jó látni ezt az egységet, folytonosságot. Valamifajta egységet, igen, mert egy szintetizáló, egységesítő személyiség is volt Lajos. Én, mint kortársa és munkatársa, talán barátja is, mondhatom: munkahelyi kapcsolatunk jellege sokszor változott, emberi kapcsolatunk soha. Én inkább szeretném megköszönni, hogy emlékéért így megörökítitek, megérdemli, rászolgált, egy kicsit azért is, mert ugyan a pedagógiai intézetet, aminek az örököse ez az intézmény, nem ő alapította, de nagyon korán észrevette, hogy a tanügy irányításában más, újszerű lehetőségekre van szükség; ő hozta létre a továbbképzési kabinetet, ebből nőtt ki a pedagógiai intézet, ami aztán az elmúlt esztendőknben sokoldalú, komplex intézménnyé alakult. Ilyen örökséget joggal vállalni lehet. Köszönöm, hogy ezen a bensőséges ünnepségen meghallgattatok.

Dr. Gadányi Károly a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola rektora

Igazgató úr! Kedves család, tisztelt emlékezők!

Kovács Lajosról beszélni könnyű, hiszen tartalmas életutat járt be, rá emlékezni viszont nehéz. Az ő emléke hozott össze most valamennyiünket, akik eljöttünk, hogy visszatekintsünk életútjára és tisztelegjünk előtte. Vele való ismeretségem, kezdetben nagyon egyoldalú volt. Hiszen őt én ismertem, mint zalai középiskolai diák, nagykanizsai gimnazista, könyveiből, hírnévről, vagy a számomra nagyon emlékezetes zalaegerszegi középiskolai tanulmányi versenyekről, amikor mint vidéki kis gimnazista nagy sikerként könyvelhettem el, hogy Nagykanizsáról továbbjutottam a zalaegerszegi megyei döntőbe. Aztán az élet haladt tovább, és eljött az idő, amikor személyesen is megismerkedhettünk, ez 1982-ben történt. Az akkori főigazgató, Szalay László hivatott, és kissé titokzatosan a következővel fogadott: „Neked, mint zalainak elárulom, hogy tőletek szeretnék egy szakembert megnyerni főigazgató-helyettesnek, talán ismered”. Megmondta a nevet: Kovács Lajos. Rögtön kijelentettem, régóta ismerem. Hiszen a neve, munkássága fogalom volt, nemcsak Zalában. Aztán eljött a tanácsülés napja, amikor a testület Kovács Lajost egyhangúan megválasztotta intézményünk pedagógiai-nevelési főigazgató-helyettesének. 5 évet töltöttem vele együtt, mint kolléga, mint vezetőtárs, az akkor nagyon gyakori értekezletek, folyosói találkozások szorosan összekötöttek bennünket. Emlékszem, minden felszólalását alapos felkészülés előzte meg, szépen írt, akkor még nem volt divat, nálunk nem volt használatban a szövegszerkesztő, kézzel jegyzett föl mindent papírlapokra vagy kis noteszbe. A fontosabb gondolatokat duplán is aláhúzta, és logikusan építette fel mindig mondanivalóját. Sokat beszéltünk Zaláról, közös ismerőseink százával akadtak, ilyenkor Lajos arca kipirult, lassú beszédtempója gyorsabbá vált. Nagyon emlékezetes volt számomra gyakorló iskolánkban egy fórum, amelyet Kovács Lajos vezetett, több száz pedagógusjelölt előtt. Elmondta azt, hogy aggódik a pedagóguspálya miatt, vagy inkább a pályáért, hiszen valamiféle felhígulás akkor már megindult. Azt is hangsúlyozta, hogy ez a hivatás nem kap igazi megbecsülést, nem kezelik értékének megfelelően. Azután emlékezetes marad egy másik eszmecsere, 1986 közepe táján, amikor ugyancsak a pedagógusi hitvallásáról szólt. Sokat beszéltünk a hallgatói, oktatói, tanár-diák kapcsolatáról, és nagyon egyszerű filozófiáját a következőképpen fogalmazta meg: „Akkor lesz neked jó kapcsolatod hallgatóiddal, tanítványaiddal, ha a következő igazságot figyelemmel kíséred. Sose hidd

azt, hogy rajtad nevetnek. Sose hidd azt, hogy a hátad mögött rólad beszélnek, sose hidd azt, hogy ellened cselekszenek.” Rohanó és egyre személytelenebbé váló világunkban hajlamosak vagyunk mi is, hogy megfeledkezzünk értékeinkről. Ne tegyük ezt. Nem ezt teszi ez az intézmény, amikor dr. Kovács Lajosnak méltó emléket állít. Dr. Kovács Lajos egykori kollégám, vezetőtársam Zalából 1982-ben vállain nehéz hűséggel érkezett Szombathelyre. Mi pedig 1987-ben nehéz hűséggel vettünk végső búcsút dr. Kovács Lajostól. Köszönöm figyelmüket.

Dr. Ribiczey Pál osztályvezető főorvos, Zalaegerszeg város alpolgármestere

Tisztelt megemlékezők!

Előttem szóló rektor úr érzékletesen idézte fel dr. Kovács Lajos, mint munkatársa alakját. Ám ahogy elmesélte első találkozásait, és méltatta módszereit, beszélt a kézírásáról, akkor előttem is megjelent egykori tanárom.

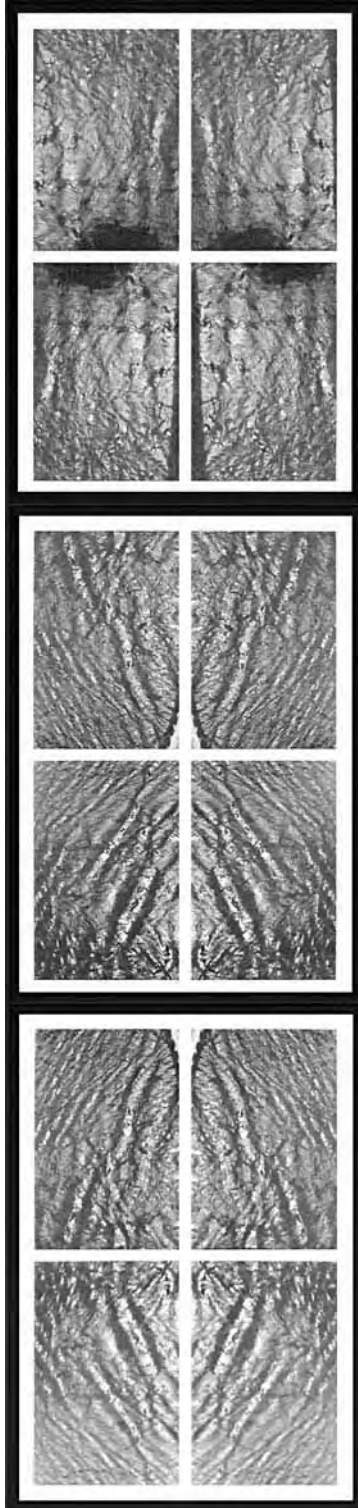
Én abban a korban találkoztam vele, 16-17 évesen, amikor nagyon fogékonyak a diákok, de nagyon rakoncátlanok is. Az ő óráin mi sosem voltunk rendetlenek, nagyon figyeltünk rá, mert valami egészen új módszert vezetett be a tanításban. Ugye megszoktuk azt, hogy a tanárok leadják az óra anyagát, ami a tankönyvben is szerepel, és nagyon elismertük azt a tanárt, aki valamivel többet is adott, mint ami a tankönyvben olvasható. Nagyon sok jó tanárunk volt. Ebből valahogy kiemelkedett Kovács Lajos. 16-17 évesen mi egyetemi szintű előadásokat hallottunk tőle, de olyan módon, hogy meg is értettük ezt. Vitakozott velünk az órákon, vitára ingerelt minket, és rávezetett a jó megoldásokra. Megszerettük az irodalmat nála. Én úgy gondolom, hogy jó társra talált bennünk, mert azt hiszem, egy tanárnak az a sikerélmény, ha figyelnek a diákok és produkálnak is. Azon kívül, hogy mi társai voltunk és tanítványai, mint embert is szerettük. Sose felejttem el a végzést követően, bármikor találkoztunk a diáktársainkkal, barátként emlékeztünk vissza rá. Nekem szerencsés helyzetem is volt, mert nyaranta is találkoztam vele, mert a nyaralójuk ott volt közel az édesapám nyaralójához Balatonberényben, néha együtt is csónakáztunk. Nagyon örültünk, valahányszor összefutottunk vele, s bármikor hazajöttünk Zalaegerszegre, akkor már a főiskolán tanított, megkerestük az igazgatói irodában, fogadott minket, órákat beszélgetett velünk. Kikérdezett minket, visszaemlékeztünk a régi szép időkre, és különösen jók voltak az érettségi találkozók, melyeken rendszerint rá figyeltünk. Én azt gondolom, hogy jó ember volt és rendkívül fölkészült, lelkiismeretes tanár. Szívbetegségének első számú oka lehetett, hogy borzasztó energiát fektetett a tanításba, az órákra, előadásokra való felkészülésbe. Ő volt az a pedagógus, akinek alakját diákjai mindörökké megőrzik.

**Garamvölgyi György
a Zala Megyei Közgyűlés alelnöke,
országgyűlési képviselő**

Tisztelt Kollégák! Kedves család!

Azt mondják a jazz zenében, hogy egy bakit egy másikkal kell elütni, ezért engedjék meg, hogy egy kicsit oldjam eddigi megemlékezések emelkedett a hangulatát. Hadd osszak meg önökkel egy történetet. Ruszt József művész úrral vacsoráztunk nemrég egy kiskocsmában, és elmeséltem, hogy milyen szép és nehéz feladatot kaptam; szép feladat, mert egy elődről kell megemlékeznünk, megemlékezni, és nehéz, mert személyes élményeim nincsenek vele kapcsolatban. Kértem, hogy idézzon fel nekem néhány epizódot, esetet a színház indulásának időszakából. Ruszt József

ettől elzárkózott, nagy sajnálatomra. „Egy információt viszont, légy szíves, megosztani a közönséggel – tette hozzá - , ahhoz nem férhet kétség, hogy a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházat dr. Kovács Lajos és Pirooska Ernő alapította meg.” E kis bevezető után, hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy mint késői utód méltassam dr. Kovács Lajos szerepét a megyei oktatásügyben, hiszen akkoriban a szerepek azért másként voltak elosztva, mint jelenleg. A politikai és operatív feladatok sokkal jobban elválasztódtak egymástól, és dr. Kovács Lajos valóban alkotó szerepet játszhatott, és nem jutott hál' Isten neki olyan jellegű kényszer, ami a korabeli politikai sallangokat jelentette. Ha fellapozzuk pedagógiai írásait, hihetetlen, hogy 30 évvel ezelőtt is miként tudott úgy fogalmazni a pedagógiáról, hogy mellőzte azokat a kötelező penzumokat, amit a korabeli ideológia előírt. Kollégáim leírták azokat az eredményeket, amiket az akkori művelődési osztály ért el. Ha visszagondolunk, ha önk visszagondolnak arra, hogy amikor főiskolások voltunk, vagy amikor gimnazisták, hogyan, milyen elismerően beszéltek a megyei művelődési osztályról a pedagógusok, az igazgatók. Akkor, azt hiszem, hogy megerősítenek abban, hogy mindenki egy viszonyítási pontként kezelte az ott dolgozó embereket, olyan kollégáknak tekintve őket, akik gondoskodtak arról, hogy a tehetséges fiatalok visszatérjenek Zala megyébe. Gondoskodtak ösztöndíjjal, gyakorló helyekkel, gondoskodtak később munkahelyekkel, és nyomon követték azt a pályát, melyen ezek a fiatalok megtették első lépéseiket. Ez igaz az intézményrendszer egészére, igaz az óvodai hálózattól elkezdve a középiskoláig. Olyan óvodai rendszert épített ki Kovács Lajos vezetésével az akkori megyei önkormányzat, ami lehetővé tette, hogy a nők munkába állhassanak, hogy legyen hova vinni iskola előtt a gyerekeket. Az alapfokú oktatási intézményeknél, amikor korszerű iskolacentrumokat építettek és rendeztek be, olyan esélyegyenlőségi lehetőséget adtak a kor divatos szavával szólva a zalai gyerekeknek, ami azt eredményezte, hogy azok a nagyon-nagyon rossz statisztikai mutatók, amikről még mindig úgy beszélünk, hogy Zala megyében arányaiban legkevesebb a felsőfokú végzettségűek száma országosan, elmozdultak fölfelé. Ez a munka alapozta meg, hogy a kisvárosainkban beinduljon a középfokú oktatás, amelyért most a fogyó gyermeklétszám mellett küzdünk, hogy megtarthassuk. Szintén az ő nevéhez fűződik a falusi közművelődési intézményhálózat, a falusi könyvtárrendszer kiépítése, a megyei közművelődési rendszer megszervezése, mind-mind ekkor indult el. És ami személyes élményem nekem, akkoriban a zalai diákoknak biztonságot adott, hogy a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán van egy zalai vezető. Szerencsésnek érzem magam, s talán nem veszik tolaodásnak, hogy fiatalabb utódként én méltathatom ezt a kivételes élet- és tanári pályát.

Hagymás István fotója

Azt hiszem, ez annál is inkább fontos, mert meg kell keresnünk azokat a gyökereinket, amik a közelmúltba nyúlnak, nem lehet gondolkozni az elmúlt időszakról csak úgy, hogy ez egy politikai kurzus terméke, hiszen hiányozna sok minden az életünkből, ami ott jött létre és ma is eleven, értékek hiányoznának az életünkből. Vissza kell illesztenünk ezeket az elemeket a méltó helyére, meg kell találnunk a módját, hogy a társadalom szövetét újra szorosabbra szőjük. Én remélem, hogy ez a mai esemény is ezt szolgálja. S e gondolatok jegyében hadd kérjem fel képviselő társamat, Balogh Miklós urat, hogy tegye hozzá a magáét az elhangzottakhoz.

Dr. Balogh Miklós országgyűlési képviselő

Tisztelt egybegyűltek, kollegák, kedves Kovács család, Gitta néni, a hitves, aki könnyűvé tette Kovács Lajosnak a nehéz hűségét.

Én főiskolásként úgy búcsúztam a Pécsi Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozatának vezetőjétől, hogy olyan embert ismertük meg személyében, aki ítélkezni, kételkedni, gondolkodni tanított bennünket, nem kinyilatkoztat, szerényen, gyalogjáró szóval nagy dolgokat mond. Később a könyveiben olvastam ezeket a József Attila gondolatokat is, és felnőtt korban jöttem rá, hogy milyen kiváló ember tanított engem a főiskolán magyarrá, de nemcsak egy tárgyat tanított, mint az igazi nagy pedagógusok, hanem önmagát is tanította. És ma még jobban tudom, hogy a leglényegesebbet megláttuk Kovács Lajosban, már főiskolásként is, ma pedig felnőttként visszatekintve, hogy korszakos ember volt. Mi vele együtt a verslábakat néztük, nem a kamatlábakat. A *Két hexameter*-t ő tanította nekünk, József Attila végtelen tisztességét, hogy „*Miért legyenek én tisztességes, kiterítenek úgyis, / miért ne legyenek tisztességes, kiterítenek úgyis.*” Dr. Kovács Lajos emléktáblájának avatása és a könyvtár névadása azt jelenti, hogy egyénisége, példája mindannyiunk szívében és az emlékezetben tovább él.

Kiegészítés. Tavalyi 6-os számunkban **Novotny Tihamér** írt beszámolót **Budaházi Tibornak** az 50-dik születésnapja alkalmából a zalaegerszegi Városi Hangverseny –és Kiállítóteremben rendezett kiállításáról. Sajnálatos módon nem tüntettünk fel, hogy a címlap és a hátsó borító is az ő *Kompozíció* (1996) című művének felhasználásával készült. A festőművész és olvasóink elnézését kérjük.

Király László: Korunk zenéje, vagy korunk lidérce? című tanulmánya végéről pedig lemaradt a megírás dátuma: 1987 – amely mű megértéséhez feltétlenül szükséges. Ezt most pótoljuk.

Egerszegi tárlatok. A Magyar Kultúra Napján, január 22-én a Gönczi Galériában nyílt meg a Lendvai Múzeum-Galéria szervezésben létrejött ArtEUPhoria című, a májusban csatlakozott közép-európai országok művészeinek alkotásait bemutató tárlat. Ugyanitt február 18-án Kumpost Éva Munkácsy-díjas művész emlékkiállítását méltatta a kolléga és pályatárs, Németh János Munkácsy-díjas keramikumművész. Várkonyi János és Csuta György békéscsabai, illetve békési festőművészek a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben mutatkoztak be olajképeikkel, melyeket dr. Kostyál László művészettörténész ajánlotta a közönség figyelmébe.

Téli nemzetközi művésztelep Lendván. Január végén több mint egy héten át huszonhét magyar, szlovák, német és szlovén festő és szobrász dolgozott a lendvai művésztelepen, a város és magánszemélyek vendéglátását élvezve, hogy megörökítse a vidék, főként a lendvai szőlőhegy téli hangulatát. A jól sikerült alkotásokból a Galéria-Múzeumban nyílt kiállítás február 16-án, mely március elsejéig tekinthető meg. A műveket Janez Balazic muraszombati művészettörténész értékelte.

Megalakult a Zalaegerszegi Vajda Lajos Művészeti Egyesület. A ZalaArt Egyesület, illetve Alapítvány megszűnése után, gyakorlatilag 2000-tól a városi, illetve a környéken élő képző-és iparművészek szakmai és érdekvédelmi képviselői maradtak. Ezért vált szükségessé egy új egyesület alakítása, melyre február 14-én került sor. Az alapító közgyűlés elfogadta az alapszabályt, és megválasztotta a tisztségviselőket. Elnök Frimmel Gyula grafikusművész lett, a két alelnök: Nemes László festőművész és dr. Kostyál László művészettörténész. A titkári teendőket Péntek Imre látja el. A újjá alakult művészcsoporthoz programjában szerepel a városi tavaszi és őszi tárlatok rendezése, a kapcsolatfelvétel a testvérvárosok képzőművészeivel, közös tárlatokon való bemutatkozás, valamint a városi képtár létrejöttének szorgalmazása.

Megjelent Kisfaludi Stróbl Zsigmond gyűjteményes katalógusa. A kiváló szobrászművész születésének 120. évfordulója alkalmából a Göcseji Múzeum kiadásában megjelent a múzeum hagyatékban lévő művek teljes katalógusa. Külön szerepelnek az emlékkiállítás anyagát képező szobrok, portrék, kisplasztikák, a nem látható művek – többnyire festett gipsz vázlatok, emlékműtervek, terrakotta és fa szobrok -, az érme és plakettek, valamint a rajzok. A kiadványhoz dr. Kostyál László művészettörténész írt bevezető tanulmányt.

Szerzőinkről

- Beck Tamás** (1976; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró. A Csönd ritmusa című, zalai antológiában jelentkezett először verseivel.
- Birkner Zoltán** (1971; Nagykanizsa) Tanár, szaktudományos publikációk.
- Degré Miklós** (Vác, 1867- Budapest, 1945) Bíró, büntetőjogász. 1904-től 1911-ig Zalaegerszegen bírósági elnök.
- Borbás György** (1938; Zalaegerszeg) Művészeti író, művelődéskutató.
- Dr. Géger Melinda** (1956; Kaposvár) Művészettörténész, kiállítások kurátora, számos szakmai lapban publikál.
- Dr. Vértényi Jenő** (Zalaegerszeg) Jogász.
- Horváth Péter** (1951; Budapest) Író, drámaíró, rendező. Legutóbbi kötete: Horváth úr szerelmei, Palatinus Kiadó, 1999.
- L. Simon László** (1972; Budapest) Költő, kritikus, esszéista. Legutóbbi kötete: Hidak a Dunán (Esszék, tanulmányok), Ráció Kiadó, 2005.
- Jasper Gyula** (Budapest) Költő, legutóbbi kötete: A csend hangja, Vörösmarty Társaság, 2003.
- Karay Lajos** (1934; Keszthely) Költő, legutóbbi kötete: A bolond beszél, Életünk- Faludi Ferenc Alapítvány, 2003.
- Karnics Tibor** (1965; Zalaegerszeg) Prózaíró, ez az első megjelent írása.
- Kelemen Lajos** (1954; Kaposvár) Költő, kritikus.
- Kellei György** (Balatonfüred) Író, kritikus. Legutóbbi műve: Szelidítések, novellák, 2003. (Eötvös Károly Megyei Könyvtár)
- Király László** (1954; Budapest) Zeneszerző, zenei szakíró.
- Kiss Gy. Csaba** (1945; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus, esszéista. Legutóbbi műve: Nyugaton innen – Keleten túl, Felsőmagyarország Kiadó, 2000.
- Lehota M. János** (Nagykanizsa) esztéta
- Lőrincz Lajos** (Keszthely) Költő, legutóbbi kötete: Világ-zűr.
- Lukács Dávid** (1984; Nagykanizsa) Költő, versei folyóiratokban jelentek meg.
- Mezey László** (1953; Budapest) Tanulmányíró, kritikus.
- Mócsi Ferenc** (1947; Chicago) Költő, legutóbbi kötete: Mó- Tao 365, Tertia Kiadó, 2002.
- Pánczél Petra** (1977; Zalaegerszeg) Tanulmányíró, kritikus.
- Pápes Éva** (1954; Szatta) Költő, filmes szakíró, kritikus.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
- Robert Inhof** (1966; Murskasobota-Muraszombat) Művészettörténész.
- Sebestyén Mihály** (Marosvásárhely) Író, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: A világ közepe, novellák.
- Szeles Judit** (1969; Strömstadt, Svédország) költő, prózaíró.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta.
- Turbuly Lilla** (Sopron) Költő, versei folyóiratokban jelentek meg.
- Tüll Ilma, Aletta Vid** (1972; Altrichter Zita) Költő, kötete jelent meg 2003-ban E mai nap szül címmel.
- Zalán Tibor** (1954; Budapest) Költő, író, legutóbbi kötete: Szürrealista balkon, versek és műfordítások. Kortárs Kiadó, 2004.